

Diss.
2075 (18.)

Diff. 2 075 (13)

IN
VERAM ORIGINEM
DOGMATIS CHRISTIANI
DE
SS. TRINITATE

DISQUISITIO THEOLOGICA, ANTISOCINIANA,

IN QUA
D. JOSEPHI PRIESTLEI,
ANGLI, HAC DE RE POTISSIMUM SENTENTIA
EXAMINATUR AC REFELLITUR.

QUAMQUE
CUM POSITIONIBUS EX UNIVERSA THEOLOGIA
AD MAJOREM DEI TRIUNIUS GLORIAM
IN ALMA ELECTORALI SEMPERQUE
CATHOLICA

UNIVERSITATE MOGUNTINA
PRO CONSEQUENDA SUPREMA DOCTORATUS
THEOLOGICI LAUREA
PUBLICAE ERUDITORUM DISQUISITIONI

submittit

COELESTINUS TRUNK

O. S. B.

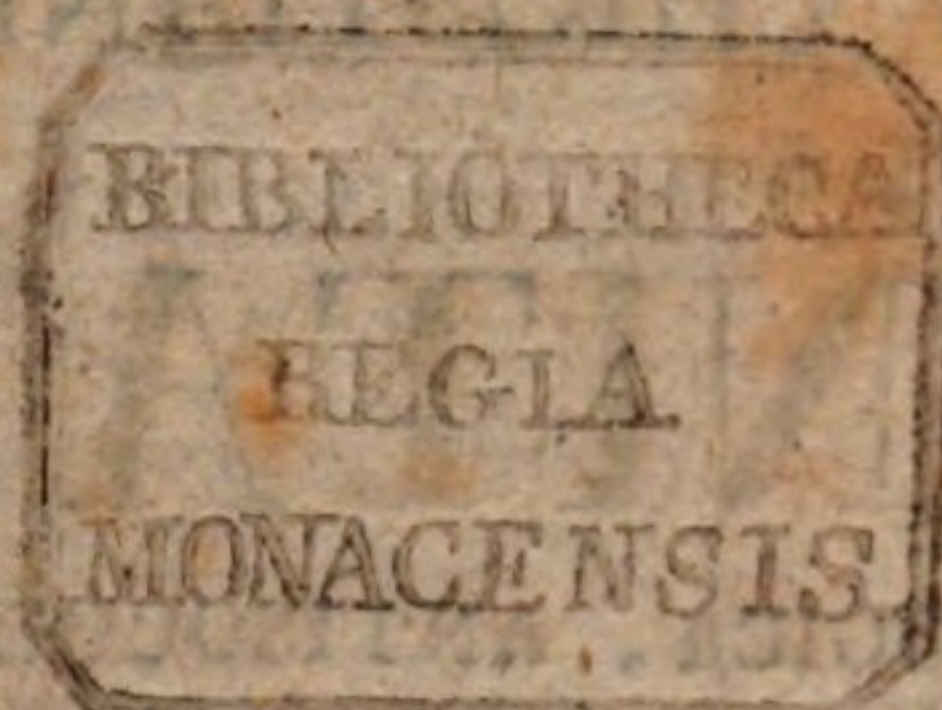
IN ABBATIA AMORBACENSI PROF. SS. THEOLOGIAE
BACCALAUREUS BIBLICUS ET FORMATUS.

IN AULA ACADEMICA MAJORE
DIE XXX. AUGUSTI MDCCLXXXVI.

Horis ante & post meridiem consuetis.

MOGUNTIAE,

ex Typograph. Elect. Aplic. Academ. privil. apud
Joann. Jos. Alef, Hered. Haeffner.

*Magna vis est veritatis, quæ cum per se
intelligi possit, per ea tamen ipsa, quæ ei
adversantur, elucet: ut in natura sua im-
mobilis manens, firmitatem naturæ suæ quo-
tidie, dum attentatur, acquirat.*

S. Hilar. L. VII. de Trinit. n. IV. Edit. Maur.

CONSPECTUS DISQUISITIONIS.

INGRESSUS, exhibens disquisitionis occasio-
nem, scopum & partitionem - a pag. 1

SECTIO I.

DISQUIRITUR IN DOCTRINAM, QUAM NOBIS
DE PATRE, FILIO ET SPIRITU S. TRADIT
SCRIPTURA, ET REFELLITUR PRIEST-
LEYANI SYSTEMATIS ADSERTUM
FUNDAMENTALE.

CAP. I. Seligitur e plurimis Scripturæ
locis textus fundamentalis; statuuntur
regulæ hermeneuticæ; & quædam
prænotantur. - - - 11

CAP. II. Adplicatur textui fundamentali
Regula I. seu *exegetica circumstantia-
rum consideratio.* - - - 21

CAP. III. Adplicatur Regula II. five *pa-
rallelismus locorum.* - - - 33

CAP. IV. Adplicatur Regula III. five
analogia fidei. - - - 61

CAP. V. Instituitur examen ad Regulam
IV. five *ad principia sanæ rationis.* 68

SEC-

S E C T I O II.

EXAMINATUR RELIQUUM PRIESTLEYI SYSTEMA DE PLATONICA TRINITATIS ORIGINE, AC PER PARTES REFELLITUR.

CAP. I. Ostenditur, hallucinari vehementer Priestleyum in determinando tempore, quo doctrina orthodoxa cœperit esse dogma universalis Ecclesiæ. 80

CAP. II. Aequè hallucinatur Priestleyus in determinandis doctrinæ de Trinitate primis auctoribus. - - 94

CAP. III. Refellitur Priestleyi sententia de fonte dogmatis orthodoxi de Ss. Trinitate. - - - 107

CAP. IV. Exploduntur ea, quæ Priestleyus confinxit de mediis, per quæ; & de scopo, propter quem dogma de Trinitate introductum sit. - 126

CAP. V. Respondetur præcipuis Priestleyi objectionibus. - - 135

C O N C L U S I O.

Determinatur vera origo dogmatis de Ss. Trinitate. - - - 159

IN VERAM ORIGINEM
DOGMATIS CHRISTIANI
DE
SS. TRINITATE
DISQUISITIO THEOLOGICA,
ANTISOCINIANA.

INGRESSUS,
EXHIBENS DISQUISITIONIS OCCASIONEM,
SCOPI ET PARTITIONEM.

§. I.

Qui sanctissimum Trinitatis mysterium
inficiantur, in eo dudum conveniunt
omnes, luxuriantis id ingenii partum, me-
rumque *hominum* commentum esse. At si,
ut æquum est, sacrilegi hujus adserti ratio-
nem adcuratius exposcas, si in *auctorem*,
in *tempus*, in *testes* & *tabulas* inquiras,
tunc, quod errantibus usuvenit, non una

A

om-

omnium vox est, atque sententia. Sunt, qui præjudicium parari sibi id genus quæstionibus, facile persentiscunt. Hinc pro sua, qua pollent, ingenii sagacitate declinare easdem, ac sic difficultatem adnexam bello modo eludere conantur. Ex quorum numero est ipse Faustus Socinus, infauustus recentiorum Antitrinitariorum Parens, a) qui animi sui sensa candide in hæc verba aperit: b) *De origine hujus dogmatis (de Trinitate) non adeo sumus solliciti. Nam etsi ad ipsum mundi initium ea referenda esset; id ejus falsitatem evidentissimam nihil minuire posset. Audax fane cavillatio! Sed quid? si disquisitione diligenter instituta evidenter constet, non humanam, sed divinam prorsus esse hujus dogmatis originem, num & tunc falsitas ejus manet evidentissima? Principiis sui Magistri insistit quoque Valentinus Smalcus, cætus Racoviensis quondam Minister, qui pressus a Smiglecio Jesuita hoc argumento, quod adsignari non possit, qui hujus Doctrinæ pon-*

a) De ortu, vero Religionis systemate, progressu, ac statu hodierno Sectæ unitariæ &c. Dissertationem nuper edidit lectu dignissimam D. J. C. Müller Megunt. 1784. Cfr. quoque die zweite Beilage zur mainzer Monatschrift für das Jahr 1786.

b) In animadversionibus ad adsertiones Posnanienses de trino & uno Deo. Adnimadv. I. p. m. 32. Racoviæ typis Schast. Sternacii 1611.

pontificiæ (de divinitate Christi) si falsa sit, auctor fuerit, ita respondet: Egregia sane ratio: quia auctor nominari non potest alicujus facti, ergo factum adcurari non debet. c) Sed quid? si factum non potuerit non esse publicum, si extent authentica monumenta, ex quibus non solum illius aut veritas, aut falsitas, sed & auctor dignosci queat, num & tunc factum cum suo auctore præsumitur? non indiget probatione? d)

A 2

§. II.

c) In *Refutatione duorum Mart. Smigleci Jesuitæ librorum, quos de erroribus novorum Arianorum inscripsit. Racov. typis Sternacianis 1616. pag. 3.*

d) Aequitatem postulati mei agnovit D. Josephus Priestley, Jurium Doctor, & Regiæ Societatis scientiarum Londini Membrum, recentissimus Unitariorum scriptor, in opere, quod 1782 in Anglia prodit, quodque priori anno Berolini theodisce comparuit, cui titulus: *Geschichte der Verfälschungen des Christenthums: Parte I. Tomi I. in der Einleitung zur Geschichte der Meinungen von Christo.* Dum ita loquitur: Eine Meinung (intelligit dogma de Ss. Trinitate) und besonders eine Meinung, die von einer grossen Menge der Menschen angenommen wird, ist wie eine jede andere *Thatfache* in der *Geschichte* zu betrachten; denn sie kann nicht ohne eine *adäquate Ursache* entstanden seyn, und ist also ein eigentlicher Gegenstand der *philosophischen* Untersuchung. Quidni & sit objectum disquisitionis theologicæ?

§. II.

Alii tamen Socini adseclæ in adsignanda dogmatis de Trinitate origine non multum tergiversantur; quamvis nec ipsi conveniant. Eam a temporibus *postnicænis* repetit auctor operis obscuri nominis, cujus inscriptio est: *Confessionis ad rogam damnatæ & combustæ manium a Cichovio laceratorum sui vindiciæ*. Ejus verba sunt: Nullus non Apostolorum tantum, sed nec Patrum subsequen-
tium eo deflexit, ut Filium summum Deum crederet; non Ignatius, non Irenæus, non Justinus, non Tertullianus, non Clemens Alexandrinus, non Origenes, non ipsum NICÆNUM CONCILIUM. e) Aequiores tamen alii fuerunt, originem hujus dogmatis in temporibus *antenicænis* figentes. Ex quibus, quantum quidem mihi constat, agmen ducit Joannes Sommerus, Scholæ Claudiopolitanae in Transylvania quondam Rector, qui originem illius ita determinat: f) *Græcia propter Philosophiæ studium Christi & Apostolorum tempore florebat admodum, & Secta-*

e) Pag. 92. Editus est hic liber 1652. in 8. Auctorem illius Jonam Schlichtingium autumat Christoph. Sandius *Bibliothec. Antitrinit.* p. 129.

f) Præf. ad Theses, quas exhibet Stanisl. Lubienicinus *Hist. reform. Polon.* p. 234. seq.

Sectarum auctores præcipui erant Chrysippus, Plato & Aristoteles, quorum opiniones, qui ignoraret, in eruditis nequaquam numerabatur. Ex illorum Scholis cum multi ad Christum accederent, ne cum vulgo communem haberent doctrinam, studuerunt Evangelium cum PLATONE conciliare, quod ipsis perquam videbatur facile, cum utrinque easdem voces λογος, πνευματος, ψυχης, verbi, spiritus, animæ, principii, quamquam sensu diverso reperirent. — Ammilius, Philosophus Platonius, Discipulus Ammonii, cum legisset initium Evangelii Joannis, dispeream, inquit, nisi Barbarus ille (nam ipse erat Græcus) breviter complexus est, quæ divina ratione, principio, & dispositione, divinus Plato & Heraclitus tradiderunt, ut Postellus L. 1. c. 3. refert. Talia fuerunt initia, subsecuta tempora omnia magis & magis corruerunt; quod etiam in libris Lactantii manifeste videre licet. Vestigia Sommeri premit Daniel Zwickerus in Irenico irenicorum, g) audacter pronuntians, “nemini, nem Justinio M. antiquiorem citari posse, qui in scriptis suis Christo divinam Naturam adscripserit, eumque Deum ante sæcula dixerit; Apostolos, eorumque successores purum & simplex Evangelium de Christo mero homine prædicasse;

A 3

” casse;

„ casse; verum haud diu post, mysterio
 „ scilicet iniquitatis jam tum operante,
 „ puritatem & castitatem Evangelii a *plato-*
 „ *tonicis* Philosophis christianam Religio-
 „ nem amplexantibus, atque a *Justino* in-
 „ primis adulteratam fuisse., Zwickerum
 sequitur Souverainius, *h)* operose con-
 tendens, „mysterium Trinitatis Scripturæ
 „ sacræ, gentique Hebrææ plane incogni-
 „ tum, a *Justino* M. demum, aliisque,
 „ qui ex *platonica* Philosophia illud acce-
 „ perint, primum in Ecclesiam introduc-
 „ tum esse: simulque Platonem nihil ab
 „ Hebræis accepisse; sed cum de Trinitate
 „ quadam loqui videtur, eum ingenii sui
 „ narrare commenta., A Souverainii
 mente, quod substantiam concernit, haud
 procul abludit J. Clericus *i)* qui hac de
 causa apud viros eruditos, dogmatis ortho-
 doxi defensores, male audit, ac Socinia-
 nismi passim incusatur. *k)* Souverainii sy-
 stema

h) In libro famoso *le Platonisme dévoilé, ou essai touchant le verbe Platonicien*. Cologn. (Parisiis) 1700.

i) Bibliotheq. univers. Tom. X. Art. crit. P. II. S. I. C. XV. & in Epistolis criticis, Arti criticæ adnexis, Ep. VII. VIII. & IX.

k) Consule J. G. Walchs Einleitung in die Religionsstreitigkeiten, welche sonderlich auſſer der evangelisch lutherischen Kirche entstanden. Th. IV. Kap. V. §. X.

stema quoque adrisit Josepho Priestleyo, qui in opere §. præc. jam citato, ea, quæ Souverainius fusius, at sat confuse & arbitraire edisseruerat, l) in compendium redegit, novisque quibusdam argumentorum & hypotheseon pigmentis ornavit.

§. III.

Neque defuerunt veritati orthodoxæ strenui Vindices & Apologistæ. Notiora in hanc rem sunt Dionys. Petavii, Georgii Bulli, P. J. Franc. Balti, Joann. Lamii, & qui mea quidem opinione unus instar omnium est, Prud. Marani, aliorumque virorum clarissimorum opera, quam ut mea commendatione indigeant. Post tot, tantorumque virorum, quos suis locis sæpius laudabo, egregios labores Iliada post Homerum scribere, videri poteram iis, qui nesciunt, antiquam Sommeri, Zwickeri & Souverainii cramben indies propemodum labore impigro coqui, recoquique, atque

A 4 gustan-

l) Cfr P. Balti *Défense des Ss. Peres accusez de Platonisme*. Liv. IV. Chap. XI. A Paris 1711. Suffragium tamen Eruditorum non tulit liber iste, alioqui nitidus & elegans. Vitio P. Balto vertitur, quod operam nimiam in eo posuerit, ut omnem Platonismi maculam a Patribus abstergeret.

gustandam nobis ad nauseam proponi. *m*) Quid? num crimini dabitur, impiis adversariorum machinationibus obviam ire, arma armis opponere, ac primarium religionis christianæ caput contra *novissimos* eorum insultus vindicare? Id equidem ab æquis rerum æstimatoribus haud quaquam expectavero. Non enim decet nos filere, dum isti non cessant blaterare, ac *subvertere vias Domini rectas*.

§. IV.

Juvat igitur Priestleyi systema (quod Theologorum modo adtentionem potissimam mereri mihi videtur) *quatenus originem dogmatis de Trinitate determinat*, ad
exa-

*) Patet id (ut nihil dicam de Semleri & Bahrdtii notis conatibus) ex nova editione theodiscâ libri dudum ad tenebras damnati: *le Platonisme dévoilé*, sub hoc titulo: Versuch über den Platonismus der Kirchenväter, oder Untersuchung über den Einfluss der platonischen Philosophie auf die Dreyeinigkeitslehre in den ersten Jahrhunderten. 1782. Et ex citato Priestleyi novissimo opere, in quo primaria Religionis nostræ capita, & primo statim loco dogma de *Trinitate*, horrendum in modum proscinduntur & exhibilantur. Utinam versione theodisca operis Priestleyani, rei christianæ perniciosissimi, careremus!

examen revocare, frivolas ratiunculas discutere, ac novis argutiis *nova*, aut, si mavis, *antiqua* & hactenus *inconcussa* responsa reddere; ut Lectores mei, *Theologiae Tyrones* (eruditi enim mea qualicunque opella non indigent) habeant, quod grāsanti hodie fabellæ de *platonica Trinitatis origine* opponant, & quo impiæ loquacitati, opportunis occasionibus, os obstruant. Ut huic meo scopo optatus respondeat effectus, ac ne rerum dicendarum copia oneretur memoria, operosum Priestleyi systema in pauca hæc capita contraho: A. Pro FUNDAMENTO totius sui systematis ponit, ac docet, in sacra Scriptura inculcari *tantum* existentiam *unius Dei*, *altumque* esse de *Divinitate Filii & Spiritus S. silentium*. B. Ipsam vero ORIGINEM dogmatis de Trinitate *per modum facti*, diversis tamen in locis, ita determinat: α) TEMPUS, quo illud *ceu dogma universalis Ecclesiæ* primum cœpit, quoad *Divinitatem Filii* est initium sæculi IV; quoad *Divinitatem vero Spiritus S. ceu distinctæ hypostaseos*, sæculum IV. ad finem vergens. β) AUCTORES, quoad primum Justinus M., aliique post ipsum Patres, illud *gradatim* introducentes; quoad secundum Patres Concilii Cplani, in causa *Macedonii* pronuntiantes. γ) FONS, quoad primum doctrina *Platonica* de *λογω*; quoad alterum male intellecta forma Baptis-

mi. d) *MEDIUM*, quo *potissimum* auctores feliciter usi sunt, est methodus *allegorisan- di & personificandi* res inanimatas. e) *SCO- PUS*, quoad *Divinitatem Christi*, ut scan- dalum Crucis tollerent, ac ne amplius Christiani haberent, cur Christum *cruci- fixum* erubescerent; quoad *Divinitatem Spiritus S.* scopum specialem non adsignat. Systema isthoc, quam impium sit, & ab- surdum, cum per se satis pateat; tum am- plius ex disquisitione mea, ut confido, ad- parebit; quam in duas Sectiones disper- tior. Sectione I. disquiram in doctrinam, quam nobis de Patre, Filio & Spiritu S. tradunt divinæ literæ, ad subvertendum *fundamentale* Priestleyi adsertum. Sectione II. examinabo *singillatim* ipsa systema- tis *superstructi* membra, ostendamque, Deo dante, ex meris fallaciis ac figmentis con- futum illud esse.

SECTION

SECTIO I.

DISQUIRITUR IN DOCTRINAM,
QUAM NOBIS DE PATRE, FILIO
ET SPIRITU S. TRADIT SCRIP-
TURA, ET REFELLITUR PRIEST-
LEYANI SYSTEMATIS ADSER-
TUM FUNDAMENTALE.

CAPUT I.

*SELIGITUR E PLURIMIS SCRIPTURAE LOCIS
TEXTUS FUNDAMENTALIS; STATUUNTUR
REGULAE HERMENEUTICAE; ET
QUAEDAM PRAENOTANTUR.*

§. I.

Fucum facit, animumque sincerum ac ve-
ritatis amantem minime prodit Priestleyus,
dum, productis in rem suam e Scriptura
levibus quibusdam argumentis, quæ suis
locis examinabo, cætera lectoribus suis per-
suadere conatur, *pauca* admodum, & ad
probandum *nullius plane roboris* esse loca
illa, quæ ad adserendam Filii, ac Spiritus
S.

S. Divinitatem ab Orthodoxis adduci possent. a) Ut enim hic nihil dicam de iis, quæ passim Theologi *orthodoxi* e sacris literis protulerunt, testimoniis, quæque eruditissimos quosque omnium temporum ac nationum viros ad adfensum permovere; contrarium, scilicet ea nec *numero pauca*, nec *pondere levia* esse, discere potuit ac debuit ex notissimo sibi opere Samuelis Clarkii, b) in quo subtilissimus hic Arianismi pro-

a) *Geschichte der Verfälschungen des Christenthums B. I. in der Einleit. I. Th. p. 3.* Zum Behufe irgend einer höhern Natur Christi kann aus dem neuen Testamente nichts angeführt werden, ausser einigen *weniger* Stellen, die ohne Rücksicht auf den Zusammenhang, oder auf die Spracharten und Meinungen der Zeiten, in welchen die Bücher geschrieben wurden, und auf eine solche Art, erklärt worden, dass man in andern Rücksichten, berechtigt sein würde, daraus eine jede andre Lehre zu beweisen. *Und im VII. Abschnitte des I. Th. p. 81.* Man findet in der h. Schrift *sehr wenig*, das von der Persönlichkeit des h. Geistes irgend einen Begriff geben könnte, ausser der figürlichen Sprache &c.

b) *Doctrina Scripturæ de Trinitate.* Prodiit Londini primum anglice 1712. Illud ad disseminandum Arianismum in Germania denuo edidit Semlerus, hoc titulo: Die Schriftlehre von der Dreyeinigkeit &c. von Samuel Clarke, D. der h. Schrift, und Rector zu St. James Westminster. Mit einer Vorrede Sr. Hochwürden des Herrn D. J. Salomo Semlers, Ffzt. und

propugnator ultra *mille & ducentos* textus, in varias distributos classes, exhibet, in quibus aut *Patris*, aut *Filii*, aut *Spiritus S.*, aut horum trium *simultanea* fit mentio: ex quibus, non diffitente Clarkio, plurimi sunt, qui Filio & Spiritui S. ceu *distinctis personis* Divinitatem adscribere saltem *videntur*. Num tantam testimoniorum sacrorum vim silentio præterire, aut potius callide dissimulare decuit? Nonne oportuit contrariæ partis fundamenta candide aperire, & refellere; aut saltem ad alios, qui id præstiterint, lectores remittere? Quod cum non fecerit Priestleyus, parum abest, quin dicam, eum supposuisse id, in quo totius controversiæ cardo potissimum vertitur.

§. II.

Ac ne eundem committam errorem, juvat adcuratius scrutari Scripturas, genuinumque earum sensum altius rimari. Verum in tam infinita sacrorum eloquiorum serie ubi incipiendum, ubi desinendum? Ordine hic, atque discretionem opus esse, me etiam non monente, quivis facile perspiciet.

And Leipzig. 1774. Ut quid iterum versio *hæc theodisca*? Eruditi callent linguam *latiam*; sed cupit Semlerus, ut liber iste innotescat *lippis* atque *tonso-ribus*: ratio in promptu est.

spiciet. Non enim *textuum numero*, sed *exegeticarum rationum pondere* decidendas esse id genus controversias, suadent viri in hoc armorum genere versatissimi. Quod ut fiat, controversiam latissimam ad singulare quodammodo certamen contraho, textumque unicum totius hujus examinis *principale objectum* constituo. Quinam vero locus hic *fundamentalis*? Ex pluribus, qui usui esse possent, selegi sermonem illum, quem Christus ad discipulos suos habuit in monte Galilææ, quemque refert Matthæus 28, 18 - 20. his verbis: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis: & ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* c) Locus hic non uno ex capite pretiosus esse debet omnibus iis, qui veritatis studio ad indagandam Scripturæ de Trinitate doctrinam moventur. Locus enim hic α) sua se claritate commendat: β) ex adversariorum quoque sententia genuinus

ς) Εδοθη μοι πασα εξουσια εν ωρανῳ και επι γης. Πορευθεντες ἔν μαθητευσατε παντα τα εθνη, βαπτιζοντες αυτους εις το ονομα τῃ πατρος και τῃ υἱῃ και τῃ ἁγίῃ πνευματος. Διδασκοντες αυτους τηρειν παντα ὅσα ενετειλαμην ὑμιν. Και ιδε, εγω μεθ' ὑμων εἰμι πασας τας ἡμερας, ἕως της συντελειᾳς τῃ αιωνος.

nuinus est. d) 2) In eo expressa ac *simul-
tanea* fit mentio Patris & Filii & Spiritus
S. 3) Christus ipsemet hic loquitur, quem
ceu veritatis cœlestis præconem summe re-
verendum suspiciunt Antitrinitarii, qui qui-
dem christiano censerî nomine cupiunt,
omnes. Imo nec Priestleyus diffitebitur,
locum istum diligenti examine dignum esse,
cum adseveret, ex *male intellecta Baptismi
forma* dogma de divina, distinctaque Spi-
ritus S. hypostasi fluxisse. e)

§. III.

d) Equidem Blandrata, teste Fridem. Bechmanno
Theol. Polem. P. I. Loco I. *de Deo* p. 225. non eru-
buit blaterare, verba hæc *in nomine Patris & Filii
&c.* textui adsuta fuisse ab Athanasio; verum ex ad-
versariorum phalange neminem scio, cui putidissima
hæc cavillatio adriserit. Unde nec refutationem me-
retur; quam tamen liberaliter eidem impendit Christ.
Christ. Sandius, famosissimus alias Arianus, in suis
*interpretationibus paradoxis quatuor Evangeliorum,
Cosmopoli apud Libertum Pacificum* 1669. pag. 115. seq.
Majori cum consensu ac conjecturarum adparatu ad-
versarii excipiunt contra authenticam versus 7. c. 5.
Ep. I. S. Joan. *de tribus testibus*. Quæ ratio est, ut,
licet de ejus authenticâ mihi constet, tamen ab eo
proferendo, *vitandæ prolixitatis ergo*, abstineam.

e) *Geschichte der Meinungen von Christo VII. Abschnitt.*
p. 82. Aus diesen Gründen halte ich es für möglich,
dass wir von der Meinung von der wirklichen be-
sondern Persönlichkeit des h. Geistes niemals gehört
haben

§. III.

Quantumcunque vero clarus sit locus iste. non desunt tamen Socinianis artes, quibus eundem & systemati suo adaptent. Quî nunc dijudicandum, utra pars genuinum horum verborum, *in nomine Patris & Filii & Spiritus S.*, sensum teneat? Eruendum id esse ex sanis hermeneutices sacræ regulis, existimo, statuetque mecum prudens quisque, cui perspectus est Socinianismi genius. Ast cujus partis erit, regulas hasce determinare? Perhorrescunt fane vicissim & Sociniani Orthodoxorum, & Orthodoxi Socinianorum in interpretandis Scripturis principia. Quid igitur? quis litem componet? Ut Sociniani videant, non contentionis, sed pacis, veritatisque studio rem hic agi, simus ultra, ac sana ratio permittere videtur, æqui: sinamus inclytos eorum Duces ac Magistros statuere canones, qui nobis pro inviolabili norma deserviant: sequamur illas ipsas leges hermeneuticas, quas præscribunt Joannes Crelæus, Jonas Schlichtingius & Martinus Ruas

haben würden, wenn es nicht wegen der Taufformel geschehen wäre, von welcher man, doch ohne Grund, glaubt, daß sie im Evangelio des Mathæus vorgeschrieben werde, woselbst den Aposteln vorgeschrieben wird, *im Namen des Vaters, Sohnes und h. Geistes zu taufen.*

Ruarus, magna Ecclesiæ unitariæ lumina, auctores Catecheseos Racoviensis. *f)* Viri hi perspicacissimi Sect. I. hujus Catecheseos cap. III. de perspicuitate Scripturæ ad quæstionem: at quo pacto obscuriores Scripturæ loci possunt intelligi? ita respondent: Hac ratione: ut primum diligenter animadvertatur loci scopus, ac cæteræ circumstantiæ, quemadmodum in omnium Scriptorum dictis interpretandis fieri debet. Deinde

f) Quæ 1659. recognita & dimidia amplius parte aucta prodiit. Cum editio hæc, qua utor, nondum omnibus satis nota sit, integrum ejus titulum adponendum duxi: *Catechesis Ecclesiarum Polonicarum, unum Deum Patrem, illiusque Filium unigenitum, una cum Spiritu S. ex sacra Scriptura confitentium, anno Christi 1609. in lucem primum emissa, & post per varios aliquot in eodem Regno correctæ, iterumque interpositis compluribus annis a Johanne Crellio Franco, ac nunc tandem a Jona Schlichtingio a Bucowiec (in fine Præfationis adnumeratur his duumviris etiam Martinus Ruarus) recognita, ac dimidia amplius parte aucta. Irenopoli sumptibus Friderici Theophili post annum Domini 1659. in 8. min. In fine adduntur Martini Ruari in Catechismo Notæ, cum responsionibus quibusdam Jonæ Schlichtingii. Conf. J. Vogt Catalog. librorum rariorum pag. m. 177. seq. edit. auct. Hamburg. 1738. Illud notari, velim, canones hos hermeneuticos e numero additionum esse, & necdum reperiri in celebri editione de anno 1609.*

de ut diligens instituat^{ur} collatio phrasium ac sententiarum similium, earumque clariorum: præterea, ut ad sententias, quæ in sacris litteris clarissime sunt expositæ, tanquam ad principia quædam obscuriorum locorum exigatur interpretatio, nec quidquam admittatur, quod ab illis diffideat. Denique nequid statuatur, quod ipsi sanæ rationi repugnet, seu contradictionem involvat. Recte omnino & præclare: quatuor hos statuamus canones, ad quos ceu lapidem lydium locum nostrum fundamentalem exigamus. Videamus, orthodoxæ, an Socinianæ interpretationi faveat, aut repugnet *α) exegetica circumstantiarum consideratio. β) Parallelismus locorum. γ) Analogia fidei, & δ) principium contradictionis.* Nec video, cur Priestleyus hanc viam examinis, quam nobis monstrant viri apud Socinianos omni exceptione majores, ire detrectet: Hæc enim methodus si adhibeatur, simul, quantum necesse est, respectus fiet ad verborum nexum, ad idiotismos & opiniones temporum, quibus libri sacri conscripti fuere; id quod ipse requirere videtur in verbis §. I. huj. cap. jam adlegatis.

§. IV.

Antequam tamen ipsum examen hermeneuticum ingrediamur, quædam prænotan-

notanda esse reor, quæ claritati simul ac brevitati consulant. *a)* Dogma *Orthodoxorum* de Trinitate consistit in eo, ut credamus trium distinctarum Personarum, Patris, Filii & Spiritus S., eandem divinam essentiam habentium existentiam. *g)* *β)* Systema vero Socinianorum est, unum ac solum verum Deum esse Patrem; Filium ejus esse Jesum Christum, qui, licet homo *vulgaris* non sit, sed *quodammodo* divinus, *proprie* tamen Deus non est; Spiritum S. autem *personam* non esse, sed *meram virtutem* seu *efficaciam divinam*. *γ)* Quodsi ex S. Scriptura clare constet, Patrem a Filio, Filium a Patre, & Spiritum S. ab utroque realiter distingui, tunc recte, more loquendi antiquissimo, hi tres vocantur *Personæ*, etsiam si id in sacra Scriptura *explicite* non legatur. Neque enim in sacris literis legitur, Patrem, aut Christum esse *Personas*; & tamen usus apud Socinianos passim obtinuit, ut personarum nomine de iis loquantur. *h)*

B 2

δ) Si

g) Supponere mihi hic, brevitatis causa, liceat notitiam Hypostaseos, Personæ, *συνας*, Naturæ, substantiæ, aliorumque terminorum, Ecclesiæ orthodoxæ ad explicandum dogma de Trinitate familiarium.

h) Cfr. Sam. Maresii Dissert. Theolog. De vocibus Trinitatis, Essentiæ, Personæ, *ὁμοουσις* & similibus in Ecclesia retinendis adversus Steph. Curcellæum Sociniano - Remonstrantem, quam subnexuit suæ Joannæ Papissæ restitutæ. Gröning. Frisior. 1658.

2) Si sacra Scriptura clare doceat, non solum Filium, sed & Spiritum S. *proprie* esse Deum, tunc eo ipso sequitur, Patrem, Filium & Spiritum S. participare unam, eandemque naturam divinam: præcipue, *si sana ratio nullam in hac re implicantiam animadvertat.* Plures enim Deos, adeoque & plures in Deo admittere naturas, non solum fides, sed etiam sana ratio prohibet. 3) Ex supposito igitur, quod ex S. Scriptura clare constet, Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, licet inter se distinguantur, unum tamen esse verum ac proprium Deum, per se quoque patet, eos esse sibi invicem *coæquales & consubstantiales.* Termini enim hi Ecclesiastici nihil aliud exprimunt, quam eos participare unam & eandem naturam, five substantiam divinam. 4) His præsuppositis, de revelatione & veritate dogmatis orthodoxi liquido constabit, si hæc duo, *adhibitis in subsidium prædictis regulis,* ex loco nostro fundamentalis certo ostendi queant, scilicet, Patrem & Filium & Spiritum S. realiter inter se distingui; ac Filium & Spiritum S. non minus, quam Patrem esse verum ac proprium Deum. Nunc ad rem!

CAPUT II.

ADPLICATUR TEXTUI FUNDAMENTALI
REGULA I, SEU EXEGETICA CIRCUM-
STANTIARUM CONSIDERATIO.

§. I.

Christus Apostolis præcepit, ut baptizent omnes gentes in nomine, seu, ut textus græcus habet, *εις το ονομα*, in nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti. Orthodoxi per Patrem, Filium & Spiritum S. tres personas intelligunt, quarum quælibet verus Deus sit. Quisquis animum habet a præjudiciis vacuum, fatebitur facile, veram esse hanc Orthodoxorum interpretationem, si verba Christi sumenda sint, prout jacent, *absque metaphoris, in sensu plano ac proprio*. Si enim hinc exulent *metaphoræ*, habemus in his verbis *verum Patrem, verum Filium, verum Spiritum Sanctum*, & quidem talem, qui non *mera aliqua virtus, aut efficacia divina*, sed *Persona* sit, qualis sine dubio & Filius est, & Pater, quibus sub eodem prædicato jungitur: adeoque cum juxta Socinianos, cum quibus solis hic mihi res est, Pater & Filius sint personæ inter se distinctæ, vera

erit hæc p̄p̄ofitio: baptizandum est in nomine *trium distinctarum personarum*, Patris & Filii & Spiritus Sancti. Nam si per Spiritum S. intelligatur persona quidem, at *non distincta* a Patre, aut Filio, tunc *bis* in nomine Patris aut Filii baptizandum foret, quo nihil ineptius dici vel cogitari potest. Dein si *in sensu plano*, ac prout *jacent* sumenda sint verba isthæc, tunc eo ipso planum quoque est, quamlibet harum personarum esse *verum Deum*. Enim vero *Arianum* systema, in quo Spiritus S. est persona quidem, at *creata*, Patri Filioque *subordinata*, respuit Priestleyus, respuunt & reliqui Sociniani, docentes, eum esse virtutem quandam & efficaciam *vere divinam*. Quodsi igitur, ex hypothefi concessa, Spiritus S. persona est, *divina* persona fit, necesse est. Demum si Pater & Spiritus S. sint personæ *vere divinæ*, cur Filius sit persona mere *creata & humana*? Nonne in nomine ejus æque, ac in Patris & Spiritus S. nomine, baptizandum est? In græco textu res tam clara est, ob repetitam particulam καὶ & articulum τε, ut omne dubium prorsus tollatur: εἰς τὸ ὄνομα τε πατρὸς καὶ τε υἱὸς καὶ τε ἁγίου πνεύματος. Aut siquod dubium remaneat, quodnam illud? Nunquid, quia etsi Pater, Filius & Spiritus S. sub uno, eodemque prædicato simul jungantur, *verba ta-*
men

men ita crude & simpliciter, prout jacent, sumenda non sunt? Atqui hoc est, quod volo, nimirum veram esse Orthodoxorum interpretationem sub hac conditione, si verba Christi sumenda sint absque metaphoris, in sensu plano, obvio & proprio. Intelligenda autem ita erunt, si Christus ea, cum proferret, ita intellexit. Quod autem ita intellexerit, evidenter suadet exegetica circumstantiarum consideratio, quæ consistit in diligenti adtentione α) ad verba ipsa, β) ad modum loquendi, γ) ad scopum sermonis hujusce, & δ) ad tempus, quo fuit prolatus.

§. II.

Ac primo quidem verba Christi, si adtentius considerentur, ea sunt, quæ nullam plane patiantur interpretationem tropicam. Quod ut pateat, investigandum nobis præprimis, quid sibi velit phrasis ista: baptizare in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Verba hæc: in nomine Dei ac Domini, quæ sæpissime in Scriptura occurrunt, diversum nonnunquam habent significatum. Non raro significant invocationem: ut Psal. 53, 3. Deus IN NOMINE TUO saluum me fac. Ps. 123, 8. Adjutorium nostrum IN NOMINE DOMINI. Marc. 16, 17. IN NOMINE MEO Dæmonia ejicient. Act. 3, 6. IN NOMINE Jesu Chri-

sti Nazareni surge & ambula; & cap. 4, 10. IN NOMINE DOMINI nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. Sæpe quoque verba ista: in nomine, significant, fieri aliquid in fidem, in religionem, cultum, obedientiam, obsequium & mancipationem, ut consideranti sequentes textus constabit: Jos. 9, 8. seq. Interrogavit Josue Gabaonitas: Quinam estis vos? & unde venistis? Responderunt: de terra longinqua valde venerunt servi tui IN NOMINE DOMINI DEI TUI. Audivimus enim famam potentiae ejus: Isai. 60, 9. Me insulae expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum eorum & aurum eorum cum eis, NOMINI DOMINI Dei tui, & Sancto Israel. Jerem. 3, 17. In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini: & congregabuntur ad eam omnes gentes IN NOMINE DOMINI in Jerusalem. Act. 2, 38. Baptizetur unusquisque vestrum IN NOMINE Jesu Christi, h. e. in obedientiam erga istum, juxta formam ab eo præscriptam. a) I. Cor. 1, 11-15. Significatum est

- a) Præceptum, quod Apostolis Math. 28. dedit Christus, baptizandi in nomine Patris & Filii & Spiritus S. est evidens. Incredibile quoque est, præceptum hoc neglectui ab Apostolis habitum fuisse. Omni ergo

est mihi — quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo: ego vero Cepha; ego autem Christi. Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut IN NOMINE PAULI baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Cajum: nequis dicat, quod IN NOMINE MEO baptizati estis. Juxta Paulum igitur, baptizari aliquem in nomine alterius, est se ei auctorare, devovere, atque ideo nomine ejus vocari velle, & quidem ea ratione, quæ hominibus non conveniat. b) Quemcunque autem his

B 5 ver-

ergo probabilitate *intrinseca* caret eorum Theologorum sententia, qui existimant, Apostolos in solo nomine Jesu aliquando baptizasse. Cfr præter alios Bertieri de Sacramentis Lib. II. cap. V. Calmei in Dissert. de Baptismo Jesu Christi nomine collato, quam præfixit Commentar. in Acta Apost.

b) Baptismum aquæ non solum e numero Sacramentorum, sed & rituum caeremonialium N. T. expunxit Socinus *Disputat. de Baptismo aquæ, Racoviæ 1613.* Cui consonant auctores Catecheseos Racov. de anno 1609 docentes, eum a Christo solum institutum fuisse pro iis, qui e Judaismo vel Gentilismo ad Religionem accedebant, vi cujus profitebantur, se Christum pro suo Domino agnoscere. Quam absurdam opinionem fuse ac solide refutat G. Ludov. Oederus

Cateches.

verbis, *in nomine*, sensum tribuas, *in scriptura fundatum*, luculente semper sequitur, α) Spiritum S. *meram virtutem & efficaciam* esse non posse. Quam enim violenta & inaudita hæc est loquendi ratio: baptizare aliquem *in nomine* h. e. cum *invocatione Patris & Filii & virtutis*; abluer aliquem *in fidem, religionem, obedientiam*,

Cateches. Racov. profligatæ pag. 531. Sententiam tamen prædecessorum suorum ex parte correxerunt auctores ejusdem Catecheseos auctioris edit. supra cit. de anno 1659. dum Baptismum ceu ritum perpetuum Ecclesiæ, qui tamen Sacramentum non sit, admittunt, & pag. m. 221. hanc dant illius, Orthodoxis magis faventem definitionem, quod sit ritus initiationis, quo homines agnita Christi Doctrina, & suscepta in eum fide, Christo auctorantur, & discipulis ejus, seu Ecclesiæ inseruntur, renuntiantes mundo, & moribus, erroribusque ejus, profitentes vero se Patrem, & Filium & Spiritum S., qui per Apostolos locutus est, pro unico Duce ac Magistro Religionis, totiusque vitæ & conversationis suæ habituros esse, ipsaque sui ablutione & immersione ac remersione declarantes, ac veluti repræsentantes, se peccatorum sordes deponere, Christo conssepeliri, proinde commori, & ad vitæ novitatem resurgere velle; utque id reipsa præstent, sese obstringentes, simul etiam hac professione & obligatione facta symbolum & signum remissionis peccatorum, ipsamque adeo remissionem accipientes. Quid ad hæc Priestleyus? negat loco supra §. II. cap. I. citato, certam Baptismi formam a Christo præscriptam esse; at perperam: evidens enim est,

ex

tiam, obsequium &c. meræ alicujus potestatis; Dominum ac Magistrum sequi adtributum aliquod divinum; fœdus inire cum Patre & ejus Dono? Sequitur, β) Filium & Spiritum S. æque ac Patrem, esse personas divinas. Invocatio enim Patris, quæ in Baptismo fit, fides, quæ ei præstatur, cultus, qui ei exhibetur, obsequium, quod

ex ipsis Christi verbis Math. 28, quod ritus ille Baptismi, quem accurate determinavit, observari ab Ecclesia debeat usque ad consummationem sæculi. Hinc vult, ut Apostoli doceant fideles futuros, servare omnia, quæcunque mandavit. Hallucinatur quoque Priestleyus, dum autumat, sensum verborum, in nomine Patris &c. hunc esse: Daß sie zu der Religion taufen sollten, die vom Vater, durch Vermittelung des Sohnes, gegeben, und durch wanderthätige Kräfte bestätigt ward operis sæpe citat. P. I. art. VII. pag. 82. Atque ad contortam hanc interpretationem comprobendam provocat ad declarationes, quas jam dederint primitivæ Ecclesiæ Scriptores. Utinam vero illos produxisset, aut saltem citasset! operæ certe pretium fuisset: nam contrarium liquet ex S. Justino M. temporibus apostolicis admodum propinquo, qui in Apologia I. (in antiquioribus editionibus II.) pag. m. 211 edit. Wirceb. 1777, communem Ecclesiæ morem describens, hæc habet: Deinde eo ducuntur a nobis, ubi aqua est, & eodem regenerationis modo regenerantur, quo & ipsi sumus regenerati. Nam in nomine Parentis universorum ac Domini Dei, ac Salvatoris nostri Jesu Christi, & Spiritus S. lavacrum in aqua tunc suscipiunt.

quod spondetur, tales sine dubio sunt Religionis actus, qui nonnisi Deo vero, absque idololatria exhiberi possunt. Cumque sine discrimine, non Patri solum, sed & Filio & Spiritui S. hi actus *ex præscripta Christi* exhibendi sint; in aprico est, aut Filium & Spiritum S. esse personas *vere divinas*; aut si meræ creaturæ sint, in quolibet actu baptismali necessario committi crimen idololatriæ, aut — si Adversariis concedamus omnia, equuleo opus esse, quo clarissima Christi verba, quæ *uni prædicato* copulantur, violenta & inaudita hactenus interpretatione discerpantur, ac in alienum & metaphoricum sensum detorqueantur.

§. III.

Verum ne id concedamus, prohibet *modus loquendi*, quem Christus adhibuit. Regula generalis, quam nec ipsi aspernari possunt Sociniani (nisi forte insanire velint) est, ut nunquam in interpretandis aliorum dictis aut scriptis tropum *sine ratione sufficiente* statuamus. Fundatur hæc regula in eo, quod ingenui hominis, & sana ratione utentis sit, nunquam, dum loquitur aut scribit, adhibere dictiones tropicas, quin adsit illarum *indicium*. Finis enim, quem sibi, qui loquuntur aut scribunt, ex ipso sanæ rationis ductu præfigunt, est, ut *intelligan-*

ligantur, utque verbis, ceu idearum signis suas cogitationes aliis manifestent. Qua autem ratione hunc finem adsequerentur, si tropis, si figuris passim & absque selectu uterentur? si a communi modo loquendi plano ac simplici, in quem claritatis, simplicitatis, veritatisque amore ut plurimum & naturaliter homines feruntur, recederent tunc etiam, quando nequidem *in modo loquendi* ullum adpareret figuratæ dictionis vestigium? Dicere autem, Christum Dominum hanc regulam aut nesciisse, aut neglexisse, absurdum, impium ac blasphemum foret. Amavit equidem justis de causis *parabolicam* plebis instructionem; at tunc solum, quando aut turbæ ipsæ, aut saltem Apostoli, futuri plebis doctores, facillime advertere poterant, verba Magistri non proprie, sed figurate esse intelligenda. In substrata vero materia ubi vel minimum figuræ *indiciū*? nullum in *antecedentibus*: *data est mihi omnis potestas — euntes docete omnes gentes, baptizantes eos (eas);* nullum in *consequentibus*: *docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis.* Cur ergo in verbis *intermediis*: *in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*, tropum admittamus? Aut siquod adsit tropi indicium, quodnam illud? Fors *principium contradictionis*? Ast de illo, ceu *canone quarto*, infra cap. V. quid sentiendum, videbimus.

§. IV.

§ IV.

Vel umbram figuratæ dictionis pellit
 cónsideratio *scopi*, quem habuit Christus,
 cum verba sæpius laudata proferret. Con-
 vocavit Christus Apostolos suos in montem
 Galilææ, & quem in finem? Voluit nimi-
 rum (quod non negat Catechesis Racovien-
 sis auctior §. præc. citata) *remedium* præ-
 scribere, quo remissionem peccatorum re-
 ciperent Profelyti Christiani: voluit *modum*
 & *ritum* determinare, sub quo Judæi &
 Gentiles ad Religionem a se fundatam ad-
 gregandi, initiandi & fuscipiendi forent.
 Imo, quod rei caput est, voluit Apostolos
 constituere Magistros & Doctores Ecclesiæ
 suæ: hinc ad ipsos ait: *Euntes, docete,*
græce μαθητεύσατε discipulos facite, *omnes*
gentes. Voluit insuper docere, qua id ra-
 tione facere debeant: *baptizantes eos, ab-*
luentes eos aqua, in nomine Patris, & Fi-
lii, & Spiritus S. Voluit insuper, ut ri-
 tus hic in Ecclesia post Apostolorum obitum
 perpetuo perduret: *docentes eos servare*
omnia, quæcunque mandavi vobis: & ecce
ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad
consummationem sæculi. Quid? credibilene
 est, Christum in re tanti momenti, in re,
 quæ scitu & Apostolis, & eorum in mune-
 re pastoralis Successoribus, & omnibus omni-
 no fidelibus tam necessaria est, verbis ob-
 scuris,

scuris, & ambiguis metaphoris uti voluisse? Quid? credibile est, Evangelistam, qui pro futura fidelium instructione eadem verba literis consignavit, nihil addere voluisse, ex quo genuinus eorum, si tropus locum haberet, sensus patefceret?

§. V.

Quæ hætenus protuli ad probandum sensum *proprium* verborum Christi, non leve quoque robur ex circumstantia *temporis* accipiunt. Enim vero protulit hæc verba Christus in illustrissima post mortem adparitione, quando jam præteriit tempus illud, de quo observat Mathæus 13, 34. quod *omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas*, addens, & *sine parabolis non loquebatur eis*: & quando Jesus discipulis suis adparens, non qualicunque modo, sed clare cum iis locutus est *de regno Dei* h. e. de Ecclesia instituenda. Act. 1, 3. Quid? quod probabile est, hæc verba locutum esse Christum eo ipso tempore, ea ipsa die, qua valedicebat Apostolis, ascensurus in cælum, & ad Patrem transiturus. c) Cessat ergo omnis sermonis ambigui & metaphoræ suspicio. Dein si ulla fuisset in verbis Christi

c) Cnfr. Bernardi Lamæ *Commentarium in Harmoniam, sive Concordiam quatuor Evangelistarum. Lib. V. cap. 45. pag. 629. Venet. 1735.*

Christi obscuritas, nonne & illam animadvertissent Apostoli? & si animadvertissent, nonne genuinum eorum sensum postulasent ab optimo Magistro? eo plane modo, quo eadem occasione interrogarunt: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1, 6. Nonne illa ipsa animi *quies*, qua sermonem Christi excepere, haud obscurum signum est, & Christum clare ac in sensu plano locutum esse, & Apostolos ita intellexisse? Si autem Christus & Apostoli ita intellexerunt, ut ex *omnibus circumstantiis* elucet, cur nos aliter intelligamus? cur metaphoras *fingamus*, d) ubi nullum prorsus earum vestigium?

CAPUT

d) Licentiam hanc, per *inusuſtatos etiam tropos* torquendi scripturam, adtribuit sibi suisque F. Socinus P. III. de *Jesu Christo Servatore* cap. 2 & 6. Tom. II. Oper. Insanum vero ac prorsus intolerabile est, quod ad mentem sui Magistri docet Smalcus Hom. 8. in Joann. cap. I. *Credimus, inquit, etiamsi non semel atque iterum, sed satis crebro & apertissime scriptum extaret, Deum hominem esse factum, multo satius esse, quia hæc res sit absurda, & sanæ rationi plane contraria, & in Deum blasphema, modum aliquem dicendi comminisci, quo ista de Deo dici possint, quam ista simpliciter, ut verba sonant, intelligere.* Quis sanæ mentis homo hoc principium hermeneuticum de *comminiscendis tropis inusuſtatis* non perhorrescat? Num salva Dei *veracitate*, in sacris literis

CAPUT III.

ADPLICATUR REGULA II. SIVE PARALLELISMUS LOCORUM.

§. I.

Ex exegetica circumstantiarum consideratione illud præterea sibi quisque persuadebit facile, Christum Math. 28. de Patre, Filio & Spiritu S. locutum esse, ceu de re Apostolis minime ignota, cujusque notitiam sufficientem jam antea eis subministraverit. Ut igitur verum loci nostri fundamentalis sensum eo penetremus magis, in subsidium advocemus & *parallelismum locorum*, & quidem, ut Catechesis Racoviensis supra citata vult, *clariorum*. Per locos *clariores* certe intelligi nequeunt ii Scripturæ loci, qui sua se perspicuitate adeo commendant, ut extra omnem controversiam sint positi.

Si

literis scriptum aliquid extare potest, non semel & iterum, sed satis crebro & apertissime, quod sit absurdum, sanæ rationi plane contrarium, & in Deum blasphemum? Quis credat, scripta hæc esse a viro, qui christiano nomine gleriatur, & divinam Scripturæ authoritatem in suis scriptis passim reveretur, aut saltem revereri se, callide simulat?

C

Si enim canonem hunc ita intelligas, tunc nullum erit *parallelismum locorum* inter & *analogiam fidei* discrimen, contra, ac Catechesis ista, & omnes ii statuunt, qui de Hermeneutica sacra præceperunt. Itaque per locos clariores veniunt id genus sacra testimonia, quæ *sine violenta verborum inflexione* in alium sensum detorqueri non valeant. Videamus nunc, utrum interpretationi orthodoxæ, quam jam dedimus, faveant loci paralleli; an eandem destruant. Cum vero veritas ex loco fundamentaliteruta non una sit, sed multiplex, textus citandos in duas classes dispertior, in eos nimirum, qui adlatam doctrinam *de Filio*; & in eos, qui datam interpretationem *de Spiritu S.* concernant. *De Patre* enim quæstio nulla movetur.

§. II.

Per *Filium*, in cuius nomine baptizandum est, & cuius in sacris literis infinita propemodum fit mentio, intelligi Jesum Christum, non inficiantur Sociniani. Omnia igitur, quæ in illis de Filio traduntur, & Christo convenient, necesse est, & vice versa. Audiamus primo *Christum*, quid de Filio, & quid de semetipso doceat. Apud Joan. 3, 16. seqq. *Sic Deus dilexit mundum, inquit, ut Filium suum unigeni-*
tum

tum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam — qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Joan. 10, 30. de se adseverat: Ego & Pater unum sumus. Math. 22, 41. seqq. Interrogavit Phariseos Jesus, dicens: quid vobis videtur de Christo? cujus Filius est? Dicunt ei: David. Ait illis: quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis. — Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo Filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. a) Joan. 8, 56. seqq. dixit

C 2

ad

a) Adserit Priestleyus op. cit. pag. 2. Prophetas nihil prædixisse de Christo, ex quo pateat, eum plus, quam hominem esse, Prophetis similem. Keiner von ihren (der Juden) Propheten beschrieb ihnen diese berühmte Person anders, als einen Menschen wie sie.. Und keinen andern haben sie je erwartet, oder erwarten ihn noch bis auf den heutigen Tag. Dicit hæc, at non probat, contentus adserere. Quam multa ex V. T. contra Priestleyum adferre possem, si brevitatis amore non ducerer? Quis nescit Petri Alixii, Dan. Huetii, Abrah. Calovii, Raymundi Martinii, Petri Galatini, aliorumque præclaros hanc in rem labores? Nonne nudum Priestleyi adfertum jam satis refellit unicum Davidis oraculum, ad quod

his

ad Judæos: *Abraham Pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit & gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Jesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum: Jesus autem abscondit se, & exivit de templo. b)* Hæc, ut innumera alia præteream, examini nostro sufficiant.

§. III.

hic Christus ipse provocat, & quo Judæis os obstruit? Obmutuerunt *Legisperiti*, nonne & Sociniani obmutescant? Vel si Priestleyum Judæorum veterum & noviorum movet auctoritas, cur non & Christum verum esse Messiam cum iis negat?

b) Hæc verba adeo clare probant Christi ante Abrahamum *præexistentiam*, ut eapropter fecundissima in eludendis Scripturis ingenia summas in angustias jam redacta fuerint. Fatetur Faust. Socinus, Patrum suum Lælium Socinum *primum* fuisse, qui, si Superis placet, genuinum hujus loci sensum *precibus multis ab ipso Christo impetravit*, in *Disputatione*, quam cum Erasmo Johannis habuit de *unigeniti Filii Dei existentia*, quæque typis excusa fuit sine nota loci 1595. pag. 67. Si Lælium hunc audiamus, verus sensus verborum Christi hic est: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fiat Pater multarum gentium, ego sum lux mundi*. Sed has, similesque cavillationes Socinianorum, sexcenties a nostris profligatas, nil moror. Conf. præter alios Abrah. Calovii

§. III.

Quodsi ea, quæ Christus in his locis sibi adtribuit, animo pacato, atque a cavillandi studio alieno examinemus, sequentia fluent: α) Datur *Filius Dei*, qui est Christus, distincta omnino a Patre persona. β) Hic Filius est Filius Dei *unigenitus*, adeoque non Filius Dei *adoptivus*. Si enim adoptivus esset, haberet nos fratres, sibi omnino similes, ac proin *unigenitus* non esset. γ) Unigenitus Dei Filius non vocatur ea de ratione, quod sit Filius adoptivus quidem, at *præprimis dilectus a Deo*, aut ratione *officii*, quod ceu Messias *unice* gessit; nec propter miram *de Spiritu S. conceptionem*, aut gloriosam *resurrectionem a mortuis*, ut Sociniani volunt. Nam hic Filius Dei, qui Christus est, licet quoad nativitatem *secundum carnem* necdum esset *quinquaginta annorum*; jure tamen jurando adfirmat, se jam extitisse *ante Abrahamum* h. e. ante bis mille annos. δ) Christus igitur non est *merus homo*, sed Filius Dei *naturalis*, ac Deus ipse.

C 3

Iovii Exercitat. de Πενταγέστῃ Christi ante Abrahamum quæ inter ejus Scripta antisociniana, in unum corpus redacta Ulmæ 1684. extat P. II. pag. 430. in qua Socini, Enjedini, Ostorodi, Smalcii, aliorumque nugis egregie satisfacit.

ipse. David enim *in Spiritu* vocat eum *Dominum* ac Deum suum אֲדֹנָי. Et licet hæc vox אֲדֹנָי significet aliquando *Dominum & Herum*; in hoc tamen loco significare *Herum* supremum & *Dominum* dominantium, inde patet, quod יהוה ad eum dicat: *Sede a dextris meis; ad quem autem ANGELORUM*, quærit Paulus Hebr. 1, 13. *dixit aliquando Deus: sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Et in eodem Ps. 109. Hebræis 110. is ipse, qui verus Deus & יהוה est, v. 5. vocatur אֲדֹנָי, *DOMINUS a dextris tuis.* ε) Sequitur porro, quod Christus Deus sit, non *inferioris* alicujus *ordinis*, sed Patri omnino *æqualis & consubstantialis*. Ait enim de se: *Ego & Pater unum sumus.* Quod autem hic non sit sermo de *consensu* quodam *voluntatum*, & *unione* tantum *morali*, ut Adversarii criminantur; sed de *unitate physica naturæ*, partim innuunt verba ipsa (non enim ait: *Ego & Pater unus*, vel *uniti sumus*; sed *unum* quid sumus) partim, & præcipue, ex facto Judæorum constat. Judæi cum hæc verba audirent, adeo in rabiem acti sunt, ut parum abfuerit, quin Christum, Evangelista teste, lapidibus obruerent. Hinc Jesus ad eos l. c. v. 32. *Multa, inquit, bona opera ostendi vobis, propter quod eorum opus me lapidatis?* Responderunt ei Judæi: *de bono opere non lapidamus*

damus te, sed de BLASPHEMIA: Et quia tu, homo cum sis, FACIS TE IPSUM DEUM. Judæi ergo verba hæc: Ego Et Pater unum sumus, accipiebant in sensu stricto, proprio Et obvio: hinc inferebant blasphemie crimen: hinc concludebant, quod Christus faciat semetipsum Deum. Si Socinianorum placitis addicti fuissent Judæi, si de unitate quadam morali Christum loqui autumassent, anne locum habuissent sequelæ, quas inferebant?

§. IV.

Sed quid ad hæc Christus? num adfertum revocavit? non explicavit saltem verba? non monuit, mitiori ea in sensu esse sumenda? Certe postulasset id scandalum, quod juxta Unitarios dedisset; postulasset honor Dei, quem incauto sermone violasset; postulasset propria salus, quam in non leve discrimen adduxit. Verum enim vero nihil egit minus. Nam respondit eis Jesus: ibid. v. 34. seqq. Nonne scriptum est in Lege vestra, quia ego dixi: dii estis? si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, Et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit, Et misit in mundum, vos dicitis: quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? Argumento a minori ad majus hic utitur Christus, quasi diceret; nonne Ps. 81. v. 6. scriptum est:

C 4

Ego

Ego dixi: *dii estis, & filii excelsi omnes; vos autem sicut homines moriemini?* estne blasphemia, quod homines, Judices, & Magistratus etiam scelesti ibi vocentur *dii*? si non: cur me blasphemiae inculcatis, eo quod me Filium Dei nominarim, ac Patri æqualem pronuntiarim? Me, qui ab illis scelestis sanctitate plurimum disto, quippe quem Pater sanctificavit, & misit in mundum? si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre. *ibid. v. 36. seqq.* Quid innuit phrasis isthæc: Pater in me est, & ego in Patre? Judæi Christum blasphemiae reum agebant, quia dixit: *Ego & Pater unum sumus:* & v. 36. redarguit Christus Judæos: *vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi: FILIUS DEI SUM.* Non vides, tria hæc synonyma esse: *Ego & Pater unum sumus: Filius Dei sum: Pater in me est, & ego in Patre,* ac promiscue a Christo in sermone hoc apologetico usurpari? c) Non vides hic ex operibus & miraculis, ad quæ provocat, confirmatum, quod Judæi tanquam blasphemiam execrabantur?

§. V.

c) Conf. Prudent. Marani, e Congreg. S. Mauri, præstantissimum opus. *Divinitas D. N. Jesu Christi manifesta in Scripturis & Traditione.* fol. Paris. 1746. Lib. I. P. II. cap. III. pag. 78.

§. V.

Contendunt equidem Sociniani, Christum in verbis his: *quem Pater sanctificavit, & misit in mundum*, mitigasse adsertum suum, ac declarasse, se Filium Dei *naturalem* non esse, sed inde se Filium Dei nominasse, quod specialiter a Patre *sanctificatus fuerit*, ad obeundum munus Messiae. Sed vana est ista exceptio. Christus enim hoc loco non loquitur de sanctitate *accidentali*, qua iusti a Deo sanctificantur; sed de sanctitate *substantiali*, quam una cum natura divina a Patre per generationem æternam participavit. Ac ne Adversarii caussentur, distinctionem hanc inane esse Theologorum orthodoxorum inventum, consideremus ea, quæ prætenfam hanc Christi declarationem *subsecuta sunt*. Si Christus verba sua, quæ dura merito videri debuerant, mitigasset, si merum hominem se declarasset, nonne & Judæi ad mitiorem animum rediissent? (nam *sanctum & iustum* hominem eum esse, negare sane non poterant: id quod ex frivolis falsisque testimoniis, quæ apud Pilatum deponebant, luce meridiana clarius est) At vero tantum abest, ut mitigatus fuerit Judæorum furor, ut potius *statim* post datam istam declarationem cit. cap. v. 39. eum adprehendere & interficere tentaverint. Imo cum Christus se

Filium Dei, ad salvandum genus humanum a Patre missum, prædicare non desisteret, Judæi tandem eum ceu *adfectatæ Divinitatis reum* morti turpissimæ traderunt. Cur enim Principes Sacerdotum tam solícite in hoc putatitium idololatriæ crimen indagarunt? Cur summus Sacerdos Math. 26, 63. *adjuratione* Christum adegit, ut candide veritatem aperiret, dicens: *adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, FILIUS DEI?* Et quid Christus? Certe si unquam tenebatur, sincere fateri, quod res est, tunc profecto in his rerum circumstantiis fuit, in quibus quam maxime agebatur de honore Dei, ac de nece juste, an injuste eidem infligenda. Ast quid fatebatur? *Tu dixisti*, agebat. d)
 Ex

d) Falsissima igitur est hæc Priestleyi adsertio op. cit. pag. 2. *Jesus Christus — machte keine andre Ansprüche, (auf die Gottheit) denn er eignete seine ganze außerordentliche Macht Gotte, seinem Vater, zu, der, wie er ausdrücklich sagt, durch ihn redete und wirkte, und der ihn auch von dem Tode auferweckte. Operabatur quidem Pater per Christum, sed operabatur & Christus cum Patre. Hinc Joan. 5, 17 seq. ait: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. — Quæcunque ille fecerit, hæc & Filius similiter facit: nimirum juxta illud: Ego & Pater unum sumus. Ita, suscitavit Pater Jesum a mortuis, sed non sine propria Christi cooperatione. Opera enim ad extra, ut Theologi loquuntur, toti Trinitati sunt*

Ex verbis his *adfirmativis* quid intulit injustus iudex? Scidit præ indignatione vestimenta sua, dicens: blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce, nunc audistis blasphemiam, quid vobis videtur? At illi responderunt: reus est mortis. Sed quare reus est mortis? Causam hujus suæ sententiæ hanc dant coram Pilato Joan. 19, 7. Nos legem habemus, & secundum legem hanc debet mori, cur? quia FILIUM DEI SE FECIT. e) Demum (quidquid Grotius f) & Lock-

sunt communia. Unde Christus resurrectionem suam etiam sibi adscribit Joan. 10, 17 seq. Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam, Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso; & potestatem habeo, ponendi eam, & potestatem habeo, iterum sumendi eam. Argumentum hoc exhaustit Abrah. Calovius in seinem schriftmässigen Gegenberichte auf die Frage: ob sich der Herr Jesus selbst aus eigener Kraft von den Todten erwecket habe? wider Melchior Schäfers ungegründeten photinianischen Bericht &c. Part. II. *Scriptorum antisocinianorum* pag. 653.

e) Per legem hanc ergo Judæi non intelligunt eam, quæ Deut. 18, 20. lata est de *falsis Prophetis interficiendis*; sed illam, quæ solum Deum coli & adorari severissime jubebat. Hic enim nullum instituitur examen, utrum prophetiæ Christi veræ sint, nec ne; quod tamen lex Deuteronomii requirit: cum rem totam ex eventu dirimi præcipiat.

f) Not. in cap. XIV, & XXVI. Math.

Lockius g) obmoveant;) quod cum ceu adfectatæ omnipotentia & Divinitatis reum occiderint, apertissime confirmant horrendi illi christianis auribus sarcasmi, quos ore impio sub cruce eidem improperarunt Math. 27, 40 seqq. *Vah! qui destruis templum Dei, & in triduo illud reedificas! salva te ipsum, si FILIUS DEI ES, descende de cruce! alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum. Dixit enim: quia FILIUS DEI SUM* h) Et v. 54. Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, & his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes; **VERE FILIUS DEI ERAT ISTE.**

§. VI.

Nequis tamen fors existimet, Judæos, sensui *literal*i nimium aduetos, adserta Christi male intellexisse; inquiremus nunc, quo-

g) Vernunftmäßiges Christenthum, aus dem englischen überfetzt. Berlin und Leipzig 1758. P. I. c. 5. & 6. Grotii & Lockii argutias exhibet & refutat Maranus cit. opere: *Divinitas Jesu Christi manifesta* &c. Lib. I. P. II. cap. II. p. 73.

h) Infanda sequela, quam horret calamus scribere: *impia* hæc subsannationes in systemate Socinianorum *justæ, veræque* fuissent.

quomodo ea *Apostoli & Evangelistæ* intellexerint. Cum Christus *Math. 16, 13. seqq.* interrogaret Apostolos: quem dicunt homines esse *Filium hominis*? responsum accepit: alii *Joannem Baptistam*, alii autem *Eliam*, alii vero *Jeremiam*, aut unum ex *Prophetis*. Dicit illis *Iesus*: vos autem, quem me esse dicitis? Respondens *Simon Petrus* dixit: Tu es *Christus Filius Dei vivi*: Respondens autem *Iesus* dixit ei: *Beatus es Simon Bar-Jona*: quia caro & sanguis non revelavit tibi; sed *Pater meus*, qui in *cælis* est. *S. Joannes Ep. I. 4, 9.* in hoc, inquit, apparuit *charitas Dei* in nobis, quoniam *Filium suum unigenitum* misit *Deus* in mundum, ut vivamus per ipsum. Et *S. Paulus Rom. 8, 31. seqq.* quærit: Si *Deus* pro nobis, quis contra nos? qui etiam proprio *Filio suo* non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Idem *Hebr. 1, 3. seqq.* de *Christo Filio Dei* hæc habet: Qui cum sit *splendor gloriæ*, & *figura substantiæ ejus (Patris)* portansque omnia verbo *virtutis suæ*, *purgationem peccatorum faciens*, sedet ad *dexteram Majestatis in excelsis*. Tanto melior *Angelis effectus*, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando *Angelorum*: *Filius meus es tu*, ego hodie genui te? & rursus: *Ego illi ero in Patrem*, & ipse erit mihi in *Filium*? & cum iterum introducit *Primogenitum* in orbem terræ, dicit: & adorent eum omnes *Angeli*

geli Dei. Et ad Angelos quidem dicit: qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos flammam ignis; ad Filium autem: thronus tuus Deus in seculum seculi: virga æquitatis virga regni tui: dilexisti justitiam & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis &c. Eadem ferme de Filio Dei dogmatizat ad Coloss. 1, 15 - 22.

§. VII.

En! quam nullum sit inter doctrinam Christi de Filio Dei, & Apostolorum, discrimen. α) Occurrunt in adlatis modo locis eadem voces Dei, Filii, Patris, Filii Dei, Filii unigeniti. Quis sibi persuadeat, Apostolos, postquam etiam per Spiritum S. edocti sunt omnem veritatem, retinuisse expressiones tam scandalosas, si in sensu metaphorico ex mente Christi fuissent sumendæ? præcipue eo tempore, quo insanus Judæorum furor in omnes eos exarsit, qui Christo nomen dederunt. Num non sana ratio, Christi amor, studium propagandæ Religionis, securitas propria & Fidelium poscebant quam maxime, ut abstinerent a loquendi formulis, quæ Judæis videbantur blasphemæ, ac ut rotunde, quod res est, eloquerentur? β) Occurrunt id genus emphases, quæ omnem sen-

sensum improprium aperte excludunt. Ut cum Petrus Christum vocat Filium Dei vivi, & quidem sub ea ratione & notione, quæ ei nonnisi ex *revelatione* Patris cælestis innotuit. Et Paulus eum vocat *proprium* Filium Dei τοῦ ἰδίου υἱοῦ: *proprio* Filio suo non pepercit Deus. 2) Filio Dei talia adtribuuntur, quæ eum supra rerum creatarum ordinem longe evehant: est enim *splendor gloriæ paternæ & figura substantiæ ejus*: portat omnia verbo virtutis suæ: sedet ad dexteram Dei in excelsis, major Angelis ac omni creatura. 3) Christus est Filius Dei in tam excellenti sensu, & eo modo, quo nedum homines, sed ne Angeli quidem Deum vocare Patrem suum possunt: Cui enim dixit aliquando Angelorum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* i) Imo a Paulo haud obscure vocatur Deus, quem adorare, & cui ministrare Angeli, nobilissimi licet Spiritus, tenentur.

§. VIII.

Porro ut omnis sensus *metaphorici* suspicio, quæ Socinianos perpetuo sollicitat, procul amandetur, prætereundi nobis non sunt textus bene multi, in quibus Christus pro-

i) Cfr G. Tr. Zachariä biblische Theologie. I. Th. I. Abschnitt §. 72. pag. m. 401. edit. Tubing. 1780.

proprie, rotunde, & absque ullis verborum involucris Deus adpellatur. Thomas increpatus ob incredulitatem suam a Christo Joan. 20, 28. respondit & dixit ei: Dominus meus & Deus meus, ὁ κυριος μου καὶ ὁ θεος μου. k) Paulus ad Tit. 1, 3. manifestavit autem, inquit, temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri DEI. Ibid. 2, 11. Apparuit gratia Salva-

k) Ὁ θεος cum articulo juxta ipsa Socinianorum principia significat verum Deum. Hoc tamen non obstante in varias se versant partes, ut vim hujus loci eludant. En! breve specimen nugarum. Sunt, qui dicant, verba priora: Dominus meus, ad Christum, reliqua vero: Deus meus, ad Patrem referenda esse. Alii vero somniant, hanc fuisse Thomæ exclamationem: O Domine Deus, quid video? Verum verba omnia Thomæ ad Christum directa fuisse, manifesto docet Evangelista: respondit Thomas & dixit ei (Christo) Dominus meus, & Deus meus. Nec desunt, qui prætendant, vagam fuisse Thomæ exclamationem; at non adest in græco casus vocativus ὦ, sed ὁ in nominativo. Ridiculum se omnino reddit Socinus, dum ex eo, quod Thomas Christum vocarit Deum suum, dicendo: Deus meus, infert, sermonem esse de Deo improprio. At ego ad normam absurdi hujus canonis pariter infero, quod nequidem Pater sit verus Deus; adeoque nullus erit Deus proprie talis. Nam David sæpe sæpius Patrem vocat Deum suum: & Christus ipse pendens e cruce ad eum exclamavit: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

Salvatoris nostri DEI, erudiens nos. Et in eadem Ep. 3, 4. tertio Salvatorem nostrum vocat Deum: Benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri DEI. Eandem suam sententiam etiam energicis verbis expressit in Ep. ad Rom. 9, 5. ubi de Christo dicit: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὰς αἰώνας. l) Paulo ad amussim consonat Joannes, & Ep. I. 5, 20. Christum vocat verum Deum: Scimus, quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est VERUS DEUS, ὁ ἀληθινὸς θεός, & vita æterna. Idem docet hic Apostolus cap. I. Evangelii sui, ita ordiens: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat. — — Et verbum caro factum est, & habitavit in nobis. m) Hæc verba cum per se satis

l) Vana Adversariorum interpretamenta, quæ contra hoc, aliaque clarissima Scripturæ testimonia excogitarunt, in compendio exhibet ac dissipat Gazzaniga Prælec. Theolog. Tom. II. Dissert. III. cap. I.

m) Famosa & contorta Socini explicatio de principio Evangelii non placet Priestleyo. Hinc cum Souverainio suo, auctore Platonismi detecti, putat, S. Joan-

fatis luculenta sint, cumque ea contra violentas

Joannem hic pugnare contra eos, qui jam in exordio Ecclesiæ certum quendam *λογος* admittebant, per quem omnia creata fuerint, quique a *Patre* omnino *distinctus* sit, & corpus Christi inhabitaverit. Juxta Priestleyum igitur, op. cit. pag. 10. mens Joannis hæc est: in principio h. e. ab æterno fuit *λογος*, ratio. Hæc ratio fuit in Deo, & nunquam fuit ab eo *distincta*, sed fuit Deus ipse; & *merum ejus adtributum*. Omnia per hanc *rationem* facta sunt &c. Sed *arbitraria* est hæc interpretatio, & omni prorsus fundamento destituitur. Obstant quoque eidem omnia, quæ hætenus produxi, argumenta plane ineluctabilia: obstat *scopus*, quem Joannes in conscribendo Evangelio habuit, qui, si Irenæum & Hieronymum audiamus, ac nativam Evangelii istius *seriem & nexum* scrutemur, alius nec fuit, nec esse potuit, quam ut eos (Ebionitas & Cerinthianos) refelleret, qui Divinitatem Christi inficiari sunt ausi. Obstat præterea *violentia*, quæ his clarissimis verbis infertur: *Et verbum caro factum est*; quorum hic sensus esset: *Et ratio divina præcipue in Christo eluxit*. Ex adlatis Apostolorum testimoniis evidenter quoque falsum est, quod pag. 2 & 3. docet, nimirum Apostolos, etiam post adventum Spiritus S. Christum *purum hominem* prædicasse. In cujus rei confirmationem adducit primo Act. 2, 22. ubi Petrus in prima sua concione Christum vocat *virum approbatum a Deo virtutibus, prodigiis & signis*. Secundo provocat ad 1. Tim. 2, 5. ubi S. Paulus sic ait: *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum homo Christus*

lentas Socinianorum interpretationes pas-
 D 2 fim

Christus Jesus. Subdit deinde: Er sagt nicht der Gott, der Gottmensch, oder das überenglische Wesen, sondern blos der Mensch Christus Jesus. Hæc tota Priestleyi argumentatio. Sed ut ad primum respondeam, nego, S. Petrum cit. Act. loco Christum purum hominem vocasse. Vocat eum *virum adprobatum a Deo*; at de particula Divinitatis *exclusiva* altum fileat; imo potius contrarium elucet ex v. 34. in quo Christo adplicat verba Ps. 109. *Dixit Dominus Domino meo*, quibus, ut supra ostendi, Christus ipsemet usus est, ad comprobendam adversus Judæos Divinitatem suam. Dein, quod probe notandum, ex v. 40. *evidenter* constat, non omnia scripta esse, quæ Petrus, Spiritu S. plenus, in hac concione elocutus est. Ad alterum locum quod spectat, pariter nego sequelam: S. Paulus enim l. c. non solum non excludit Divinitatem Christi, dum ejus Humanitatem adstruit, sed potius (quod miror, Priestleyum non advertisse) eam *explicitis verbis* docet ac prædicat. Quod ut ad oculos pateat, adpono versus immediate antecedentes: *Obsecro*, ait Paulus, *primum omnium fieri obsecrationes — pro omnibus hominibus — Hoc enim bonum est, & acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.* Duo igitur hic inculcat Paulus, Christum Salvatorem ac Mediatorem nostrum & Deum esse, & hominem, adeoque adstruit id, quod Priestleyus audacter negat, scilicet, quod Christus sit *Deus homo*, ein Gottmensch, ac proin

ein

sim vindicent Theologi nostri, n) exege-
fin longiorem dare, ac plura in hanc rem
differere supersedeo; gressum faciens ad
lustrandum *parallelismum* quoad dogma de
Divinitate Spiritus S.

§. IX.

Posita semel Filii vera Divinitate tan-
tum negotii non facessit, ex S. Scriptura
ostendere, etiam Spiritum Sanctum, in
cujus nomine æque baptizandum est, esse
personam divinam. Dispiciamus præpri-
mis, quid Christus, divinus Magister, de
Spiritu S. doceat. Joan. 14, 15. seq. disci-
pulos suos hunc in modum solatur: *Si di-
ligitis me, mandata mea servate, & ego
rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit
vobis, ut maneat vobiscum in æternum,
Spiritus veritatis, quem mundus non potest
acci-*

ein überenglisches Wesen. Illud quoque Priestleyo,
Viro erudito plane indignum, quod pag. 2. myste-
rium incarnationis vocet *metamorphosin hominis in
summum Deum.* Satyrica hæc phrasis meræ cavilla-
tionis notam præsefert. Ex Symbolo enim, quod
sub Athanasii nomine celebre est, quodque eum
latere non potuit, omnibus manifestum est, quid
Orthodoxi de incarnatione sentiant, doceantque.

n) Inter alios legi merentur P. Maranus in laudato
opere *Divinitas Jesu Christi &c.* L. I. P. II. c. 7.
p. 95; Bertieri de *Verbo Dei incarnato.* L. II, c. 3.

accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Et Joan. 15, 26. seqq. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum fuistis. Clarissime autem apud eundem Joan. 16, 7. seqq. Ego veritatem dico vobis: expedit vobis, ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de justitia & de iudicio — Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso: sed quaecunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia, quaecunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

§. X.

Ex his Christi effatis jure infero, a) dari Spiritum S., qui non sit mera aliqua virtus, aut adtributum divinum, sed persona. Nam b) cit. loc. in fonte græco

πνευμα, quod est neutrius generis, construitur cum pronomine relativo masculino *ἐκεῖνος* ille, nimirum per *enallagen* generis, quæ fit ad designandam *personalitatem*, ut observat, & pluribus exemplis solide probat Eruditissimus Salomon Glassius. o) 3) Huic Spiritui S. ea tribuuntur prædicata, quæ nonnisi personæ conveniunt. Est enim *Paracletus*, & quidem *ἄλλος*, alius ac plane distinctus a Christo, *mittitur*, *accipit*, *audit*, *loquitur*, *docet*, *testimonium perhibet*, *annuntiat*, *arguit* &c. 1) Procul hinc abest figura *Prosopopoeiæ*. Spiritus enim in sensu *obvio* significat personam; & quis me ita loquentem ferat? Sunt, quæ vobis dicenda habeo, permulta; sed non potestis portare modo: illa ego literis reservo: epistola ad vos mittenda hæc omnia complectetur: nec enim ex se ipsa loquetur, sed QUAE AUDIET, LOQUETUR. p) β) Sequitur quoque Spiritum S. esse personam divinam. Ei enim ea adscribuntur, quæ in meram creaturam cadere nequeunt, quæque Socinianos permovere, ut eum pro adtributo vere divino haberent. Sic a) procedit a Patre, quæ Scripturæ phras

o) Philolog. Sacr. L. III. Tract. II. pag. m. 726
edit. Lips. 1705.

p) Est hoc ratiocinium Cl. I. D. Michaelis in Compendio Theol. Dogmat. cap. III. de Ss. Trinitate p. 84. edit. Götting. 1762.

sis excludit modum existendi *per creationem*. b) Est quoad naturam suam invisibilis & mundo *incognitus*. c) Est omniscius, docens omnem veritatem, quæ ventura sunt, annuntians, & arguens mundum de peccato, justitia & judicio. d) Manet in æternum, & est Spiritus veritatis, adeoque *ἀληθὺς λόγος* verax, id quod soli Deo convenit. Omnis enim homo mendax. Ps. 115. 2) Sequitur porro, Spiritum S. esse personam divinam *distinctam*, tum a Filio, ut per se patet (est enim *alius* ab eo *Paracletus*, discipulis mittendus) tum a Patre. Nam hic ipse Spiritus S. datur a Patre, mittitur a Patre, procedit a Patre, imo accipit & mittitur simul a Filio: cum igitur Pater nec procedat a Filio, ut Sociniani ipsimet fatentur; nec procedat & mittatur a semetipso, ut vel sana ratio docet, consequens erit, eum, qui datur, mittitur & procedit a Patre, esse quid ab eo *distinctum*; non quoad naturam (unus enim est Deus) ergo quoad personam.

§. XI.

Eandem hanc doctrinam, quam Apostoli ex ore divini sui Magistri exceperunt, & scriptis suis testatam nobis reliquerunt. Jesum, superveniente & operante Spiritu S. *conceptum* esse, tradunt nobis Lucas 1,

35. & Mathæus 1, 18. Idem Lucas 3, 22. dum baptismum Christi describit, narrat, Spiritum S. corporali specie in ipsum descendisse. In Actis Apostolorum 13, 2. refertur de Prophetis & Doctoribus Antiochenis: Ministrantibus autem illis & jejulantibus, dixit illis Spiritus Sanctus: segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quos assumpsi eos. Ibid. cap. 20. Paulus a Mileto mittens Ephesum, ad Maiores natu Ecclesiæ inter alia, attendite vobis, inquit, & universo gregi, in quo vos Spiritus S. posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Idem Paulus Act. 19, 2. seqq. discipulos quosdam Ephesi interrogat: Si accepistis Spiritum S. credentes? At illi dixerunt: sed neque si SPIRITUS S. EST, audivimus. Ille vero hanc ignorantiam miratus, ait in quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt, in Joannis baptismo. — His auditis baptizati sunt in nomine Jesu h. e. in baptismo a Jesu instituto, qui hic aperte Joannis baptismo opponitur. Et 1. Cor. 2, 10. seq. inquit Paulus: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est? Ita &, quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Et rursus ibid. 12. 4 - 8. seqq. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus — alii qui-

quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ
— alii operatio virtutum, alii prophetia,
alii discretio spirituum, alii genera lingua-
rum, alii interpretatio sermonum. Hæc
autem omnia operatur unus atque idem Spi-
ritus, DIVIDENS SINGULIS, PROUT VULT,

§. XII.

Ut hæc aliaque Scripturarum testi-
monia eludant Sociniani, ad consuetas sese
recipiunt artes. Ajunt hæc omnia figuratis
locutionibus esse plenissima: *metaphoras*,
allegorias, *metonymias*, *prosopopoeias* hic
adcumulatas, vociferantur. q) Ast quis

D 5

æquus

q) His adstipulatur Priestleyus, qui op. cit. p. 81
existimat, Christum & Apostolos per *prosopopoeiam*
semper locutos fuisse, ac per Spiritum S. meram
aliquam *virtutem divinam* intellexisse. Quod ad-
sertum ut confirmet, adducit textum a me jam
cit. I. Cor. 2, 11. qui tamen, ut consideranti pla-
num erit, dogma orthodoxum adstruit potius, quam
destruat. Secundo dicit, quod Apostoli, dum de
Spiritu S. loquuntur, semper intelligant Spiritum
illum, quo *inspirati* fuere antiqui Prophetæ. Quid
tum? ergo intellexerunt *merum donum Prophetiæ*?
nego consequentiam. Contrarium invicte probant
adlatæ a me rationes. Sed pergit pag. 82 & pro-
bare conatur, quod operationes, quas Apostoli in-
terdum adscribunt Spiritui S., sint tales, quæ

cum

æquus rerum æstimator sibi persuadebit, quod Christus & Apostoli *in re tanti momenti*, non *semel iterumque*, sed *sepissime & constanter*, in *diversissimis* occasionibus, de *uno eodemque* objecto uti voluerint *figuratis* dictionibus, & quidem absque *ulla troporum signo*, cum *maximo* fidelium, ne *in fide errent*, periculo? Occurrunt equidem in Scripturis sacris haud raro tropicæ locutiones, in quibus rebus inanimis adscribi actiones personales videntur: sic sanguis Abel *clamat*, cæli *enarrant* gloriam Dei, peccatum *regnat & occidit*, lex *loquitur*, sanguis & aqua *testantur*, & alia id genus. Verum nec *constanter*, nec de *uno eodemque* objecto, nec absque *manifestis figurarum indiciis*. In præsentī vero, quam tractamus, controversia contraria sunt omnia, imo (ut nihil dicam de

eum idea personæ sunt *incompatibiles*: Sie reden z. B. von einer *Taufe* mit dem Geiste, von einer *Erfüllung* mit dem Geiste, von der *Dämpfung* des Geistes &c. und in allen diesen Ausdrücken liegt offenbar die Idee von einer *Kraft*, und nicht die von einer *Person*. Fateor equidem, vocem πνεῦμα nonnunquam *tropologice* sumi; at inde sequitur minime, quod *semper* ita sumi possit, aut debeat; quod ex hæcenus dictis evidens esse, arbitror. In adlatis locutionibus distinguat Priestleyus inter *personam* Spiritus S. ejusque *operationes*, & evanesceat omnis *incompatibilitas*.

de eo, quod spiritus per se, & in sensu obvio significet personam; quod probe velim notari) tales Spiritui S. tribuuntur actiones, quæ, nequidem per modum tropi, rei inanimatæ convenire queunt: ut profunda Dei scrutari, procedere a Deo, manere in æternum, constituere Episcopos, eligere Ministros Verbi divini, docere omnem veritatem, dividere PRO LUBITU gratiarum dona &c. Cedo! quis unquam vel Poetarum dicere ausus fuit: ipsum DONUM DEI dividit DONA DEI singulis, PROUT VULT? Epistola, quam mitto, NON LOQUITUR ALIQUID A SEMETIPSA; sed QUAE AUDIVIT, loquitur — Apage tam ineptas figuras!

§. XIII.

Atenim Spiritus S. nuspiam in Ss. literis vocatur Deus. — Transmissa etiam hac adfertione, nihil decedet ponderi argumentorum nostrorum. Etsi enim *explicite* hæc vox non reperiretur in Scriptura, dogma tamen orthodoxum sufficienter jam revelatum esset, tum in forma Baptismi, tum in innumeris Christi & Apostolorum eloquiis, in quibus Spiritui S. eæ adscribuntur proprietates, quæ nonnisi personæ divinæ convenire possunt. Quanquam, si sepositis paulisper præjudiciis Acta Apostolorum scrutari velint Adversarii, cernent
haud

haud obscure, Spiritum S. Deum vocari. Cap. 5, 1. seqq. ubi refertur factum Ananiae & Saphirae, hæc leguntur: *Vir hic cum Saphira uxore sua vendidit agrum, & fraudavit de pretio agri, conscia uxore sua. Et afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit. Dixit autem Petrus: Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, MENTIRI TE SPIRITUI S., & fraudare de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? NON ES MENTIBUS HOMINIBUS, SED DEO. Scio, & hunc locum a perversis Socinianorum interpretamentis tutum non esse; sed quid demum munitum satis, ac tutum erit ab iis, qui licentiam sibi sumunt, tropos comminiscendi? r) Quo non rapit homines, ingenio suo nimium indulgentes, contradicendi ac cavillandi libido?*

CAPUT

r) Recole, quæ supra Cap. II. §. V. Not. d) hanc in rem protuli testimonia. Cum hac tamen fingendi libertate minime concordant ea, quæ F. Socinus in Libello de Sacrae Scripturae auctoritate. Racov. typ. Sehalt. Sternacii 1611. cap. V. p. 80. seq. ita disferit: *Sapientissime igitur noluit Deus, ut præmium immortalitatis, id est, rei cunctis desideratissimæ, a se omnibus propositum, quicumque Jesu Christo obedierint, humano generi, paucis quibusdam exceptis, qui nimirum fidem facere aliis possent eorum, quæ ipsi*
vide-

CAPUT IV.

ADPLICATUR REGULA III. SIVE ANALOGIA
FIDEI.

§. I.

Canon tertius, quem supra ad examinandum textum nostrum fundamentalem adsumpsimus, consistit in eo, ut ad sententias, quæ in sacris litteris clarissime sunt expositæ, tanquam ad principia quædam obscu-

viderant, certum indubitatumque ulla ratione appareret. Et id circo nequaquam fecit, ut novi Testamenti scripta, in quibus ejus præmii apertissime fit mentio, quæque de eo constanter affirmant, ejusmodi essent, ut nullo modo quisquam sese eis opponere posset; sed satis esse voluit, si & hæc scripta, & alia, quæ sunt, ejus præmii argumenta, ejusmodi forent, quibus jure & possit, & debeat fides adhiberi, talia demum, ut ei, qui probus est, aut ita comparatus, ut probus facile evadere queat, sint satis; ei vero, qui improbus est, & præ malitia suâ probus fieri nequit, non sint satis: ut hac ratione illorum probitate detecta, horumque malitia, justissimam causam habeat, hos quidem puniendi, illos vero præmio afficiendi. Præclarum hoc sui Magistri testimonium de Scripturæ claritate non ineluctabili utinam bene perpendant Sociniani, & omnes illi, qui, ut ad sensum revelationi præstent, mathematicas demonstrationes exposcunt!

obscuriorum locorum exigatur interpretatio, nec quidquam admittatur, quod ab illis dissideat. Duplex igitur hujus Canonis. qui apud Hermeneutas Analogia fidei audit, est usus: alius positivus, alius negativus. Ille locum habet, si ostendatur, interpretationem loci controversi esse conformem veritati, quæ alibi clarissime revelatur, quæque extra omnem controversiam, ex ipsa adversariorum sententia, est posita. Hic vero exposcit, ut in interpretando loco, qui obscurior est, aut saltem esse videtur, caveatur, nequid statuatur, quod repugnet veritati clarissime in aliis locis revelatæ, ac communibus votis admittæ. Ex his jam satis liquet, Analogiam fidei in præsentī examine hermeneutico usum positivum non habere. Locus enim, qui hic in quæstionem venit, vere fundamentalis est, & ipsum fidei fundamentum tangit adeo, ut ex illius interpretatione, hoc est, ex admissio vel negato dogmate de Ss. Trinitate totum Religionis revelatæ systema dependeat. Sic Sociniani propterea, quod existentiam Dei Triunus inficientur, omnia ea quoque præfractæ negabunt, quæ Scriptura, pulcherrimo nexu, de incarnatione, de duplici in Christo natura cum unitate personæ, de peccato originali, de vera Redemptoris pro nobis satisfactione, de Sacramentis & aliis objectis, utut clarissime, docet. Quare, ne novis implicer

con-

controverſiis, operam omnem uſui huius canonis *negativo* conſecrare cogor. Nec amplius quid Adverſarii, ſiquidem æqui eſſe velint, poſtulare poſſunt.

§. II.

Diſquirendum igitur, utrum, ſi in forma Baptiſmi a Chriſto præſcripta intelligamus per Patrem, Filium & Spiritum S. tres divinas hypotheſes, hæc interpretatio contraria ſit veritati cuidam, in ſacris literis, nedum *clariffime*, ſed vel *clare* revelatæ. Adfirmant Sociniani, criminantes, interpretationem noſtram repugnare *unitati Dei*, quam nobis clariffime revelant ſacræ literæ. At negant Orthodoxi, & jure quidem. Nam Pater, Filius, & Spiritus S. *unam* nonniſi, *eandemque* participant divinam naturam; veriſſimum ergo & in orthodoxo ſyſtematè eſt, *unum* ſolum eſſe verum Deum. Hac reſponſione minime contenti, inſtant Adverſarii, contendentes, *unum Deum* eo ſenſu nobis revelari, ut *una* ſolum ſit *perſona* divina, ſcilicet *Patris*. Sed ubi? Reſpondent Auctores Catecheſeos Racoviensis, a) planum id eſſe *teſtimoniis Scripturæ EVIDENTISSIMIS, quæ ſunt: Hæc eſt vita æterna*
(ait

a) Sect. III. cap. I. *De Natura Dei*, pag. m. 31. ed. cit.

(ait Iesus Jo. 17, 3.) ut cognoscant te (Pater) illum solum verum Deum. Et ad Corinthios Apostolus scribit: Nobis unus (est) Deus ille Pater, ex quo omnia. 1. Cor. 8. Et ad Ephesios: Unus est Deus & pater omnium, qui est super omnia & in omnibus. Ephes. 4, 6.

§. III.

Verum vereor vehementer, ne Sociniani decipiantur *falsa evidentiae specie*. Primum enim locum quod adtinet, nihil plane continet, quod cum fide orthodoxa vel leviter pugnet. Enim vero quod dictum Christi ad Patrem non excludat reliquas personas divinas, sed potius includat, ex multo capite nobis liquido constat. α) Ex verbis subsequentibus: & quem misisti Jesum Christum, ita, ut sensus sit: Hæc est vita æterna, ut cognoscant, te, & quem misisti Jesum Christum, solum verum Deum esse. Quod hic verus & genuinus sit loci cit. sensus, clare constat ex loco parallelo 1. Joan. 5, 20. ubi Christus quoque dicitur verus Deus & vita æterna. β) Ex recta particulae exclusivæ relatione. Hanc enim non ad subjectum, sed ad prædicatum; non ad Patrem, sed ad verum Deum referendam esse merito colligimus ex textu græco, in quo duæ hæ voces: *solum & verum*, uno arti-

articulo connectuntur : *ἵνα γινώσκωσι σε τον μονον αληθινον θεον.* Ut cognoscant te ceu *solum verum Deum*, vel qui *solus verus Deus* es. γ) Ex scopo Christi, qui post suam in cœlos ascensionem Apostolos ablegaturus erat non tantum ad Judæos, sed etiam quam maxime ad gentes: quia, ut ex versu immediate antecedenti constat, potestatem acceperat *omnis carnis*. Utrique autem destituti erant vera & adcurata Dei cognitione: *Gentiles*, quia *Polytheismum* sectabantur; *Judæi* vero, quia Christum ceu Messiam & verum Filium Dei repudiabant. Hinc *Summam* quandam Evangelii complexurus, non solum cognitionem *unius* veri Dei, sed & fidem in Messiam ceu *verum* Filium Dei ad salutem necessariam adferit. Prius membrum cultum *deorum gentilium* respicit & excludit; alterum reprobat *proterviam Judæorum*. Ac proin per verba hæc: *solum verum Deum*, non excluduntur reliquæ personæ divinæ, sed *fictitii gentilium dii*. δ) Ex frequenti *particulæ exclusivæ usu in sensu adcommodo*. Matth. 11. dicitur: *Nemo novit Filium, nisi Pater, nec Patrem quis novit, nisi Filius*; & tamen alibi de Spiritu S. legimus, quod scrutetur *etiam profunda Dei*, & quod *nemo noverit, quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei*. Ep. Judæ 4. Christus dicitur *solus Dominator & Dominus*, & Apoc. 17, 14. *Rex Regum & Dominus Dominorum*;

rum; & tamen 1. Tim. 6, 15. etiam Pater dicitur *solus potens, Rex Regum & Dominus Dominantium*. Rursus idem Pater ibid. v. 16. *solus habet immortalitatem*, quin tamen excludatur Christus, qui de se ipso Joan. 5, 26. ait: *Sicut Pater habet vitam in se ipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* e) Ex confessione ipsorum *Adversariorum*. Sic teste Nic. Arnoldo b) Socinus Lib. *de invocat. Jesu Christi* contra Franciscum Davidis pag. 12. contendit, *exclusivam de Deo usurpatam, non debere opponi invocationi Christi, etiamsi is verus Deus non sit.* Idem in *Miscellaneis Tit. de invocatione Christi* p. 273. in *Epist. ad Radec.* p. 149. *Nomen solus, inquit, & particulae idem significantes, cum de Deo dicuntur, nunquam eos excludunt, qui illi sunt subordinati.* Et Smalcus contra nova monstra *Arianismi* P. I. c. II. p. 14. de dicto Math. 4, 13. *Deo soli servies* ita scribit: *Non seipsum exclusit Christus, cum hæc verba ex lege citaret. Si non; cur ergo se excluferit, cum dixit ad Patrem: ut cognoscant te solum verum Deum? præcipue cum alibi dixerit: Ego & Pater unum sumus.*

§. IV.

b) In *Religione Sociniana, seu Catechesi Racoviana publicis Disputationibus refutata. Franequerae 1654. pag. 121.*

§. IV.

Aliis duobus textibus, quos opponit nobis Catechesis Racoviensis (Priestleyus enim Scripturam & analogiam fidei parum curat) multo minus repugnat orthodoxa doctrina. Difficultatem plane nullam facessit locus S. Pauli ad Ephes. *Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus.* Manifestum enim est, sermonem hic esse de Deo & Patre, non *hypostatice*, sed *substantive* spectato, quatenus nimirum *omnium Pater* est: adeoque cum *unus Deus & Pater omnium* adstruitur, non excluduntur reliquæ personæ a Divinitate. Locum Pauli I. Cor. 8. quod adtinet, quo sensu dicatur, *nobis tamen unus est Deus, Pater ex quo omnia*, contextus sat clare edocet, qui sic habet: *De escis autem, quæ idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi unus.* Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi) nobis tamen *unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per illum.* Ex verbis his abunde liquet, loqui Paulum de falsis & improprie dictis diis, respectu quorum nobis *unus est Deus; & de subordinatis Dominis,*
E 2 respe-

respectu quorum nobis *unus* est Dominus Jesus Christus, Servator noster. Quemadmodum ergo Jesus Christus *per eminentiam* est Dominus, & quidem *unicus*, quin tamen a supremo hoc dominio excludatur Pater: ita & Pater est *unus* Deus verus, quin tamen excludantur a Divinitate Filius & Spiritus S., eandem cum Patre naturam divinam participant. Argumentum hoc confirmant ea, quæ §. præc. de usu particulae exclusivæ in Scriptura, ex propria Adversariorum confessione, jam differui. c)

C A P U T V.

INSTITUITUR EXAMEN AD REG. IV. SIVE AD
PRINCIPIA SANÆ RATIONIS.

§. I.

Deus nihil revelare potest, quod sit impossibile & contradictionem involvat, ideoque

c) Plura dabunt, Maranus in op. cit. *Divinitas Jesu Christi* &c. Lib. I. P. II. c. 21. Petavius *Theol. Dogm.* Tom. II. P. I. L. III. p. m. 115. edit. Vened. 1757. Abrah. Calovius in *Examine librorum duorum J. Crellii Franci de uno Deo Patre*. Script. antifocin. P. I. p. 274. alique bene multi, qui omnes putida Crellii sophismata ad Scripturæ & rationis trutinam revocarunt, exploseruntque.

que in interpretandis Scripturis illud quod-
 que cavendum sedulo, ne quid statuatur,
 quod *sanae rationi* manifesto repugnet. Et
 hic quidem Canon hermeneuticus aries est,
 quo Antitrinitarii potissimum fundamentale
 Religionis christianæ dogma de Trinitate
 concutere ac subvertere machinantur. Sed
 incassum omnis eorum hususque abiit labor.
 Post mille enim & amplius annorum de-
 cursum solertissima hominum acutissimorum
 ingenia nihil excogitare, aut ostendere va-
 luerunt, quod cum sacrosancto dogmate de
 Deo *uno & trino* adversa fronte pugnaret.
 Neque id mirum: Ut enim vera ostenda-
 datur contradictio, oportet nos habere ideas
 distinctas & admodum perfectas rerum illa-
 rum, quarum unam manifesto excludere
 alteram pronuntiamus; quod norunt Me-
 taphysici omnes. Jam vero quis unquam
 habuit ideas sat perfectas, distinctasque *Dei*,
Naturæ & Personæ divinæ, cæterarumque,
 quæ Deo insunt, proprietatum? Nonne
 omnes, quos de ente *infinito* conceptus
 habemus, *negativæ, imperfectæ*, ac de re-
 bus *finitis* haustæ notiones sunt? Imo nonne
 illæ ipsæ ideæ, quas de substantia *finita*, de
natura, persona & anima hominis habe-
 mus, *confusi* sunt atque *obscuri* conceptus?
 a) Quam igitur ab ipsa sana ratione ab-
 horret,

E 3

a) Pulchre ac *nervose* argumentum hoc tractat Cl.
 P. Simpertus Schwarzhueber in *seinem praktisch-*
ka-

horret, a finitis hisce rebus argumentari
ad ens infinitum, & confusas, quas de iis
habe-

*katholischen Religionshandbuche für nachdenkende
Christen Tom. I. pag. 266. seqq. Salzburg 1784.*
Saget uns, ihr stolze Philosophen, die ihr euch
unterfanget, sogar dem göttlichen Wesen nach euern
metaphysischen Träumen Gesetze vorzuschreiben;
die ihr euerm Schöpfer unübersteigliche Gränzen
vorstecket, saget einmal, was sind eigentlich eurer
eigenen Seele, von deren Daseyn ihr das innerste
Bewußtseyn habet, heimliche Regungen, und Begier-
den? Was ist das Wesen, und worinn besteht die
Art ihrer wirkenden Kräfte? Wie ist der Gedanke in
dem Innern der Seele beschaffen? Was ist eine Sub-
stanz, wenn ich sie in ihrem innersten Wesen zu
wissen verlange? Hat eure philosophische Beschrei-
bung einer Person eine ausschließend nothwendige Ge-
nauigkeit, und erschöpfende Bestimmung der Be-
griffe, daß sie sogar in Gott keine Ausnahme lei-
den könnte? — So lange ihr in der Hauptsache
nur immer *materiel*, und nichts weiters antworten
könnet, als ein Gedanke sey eine Vorstellung, oder
ein Bild der Seele; die Begierde eine Bewegung des
Gemüthes, die Substanz etwas, das eine Kraft hat;
die Kraft ein Ding, welches die Quelle der Wir-
kungen ist; die Wirkung eine Veränderung des Zu-
standes, eine Person sey ein Subject, das mit Ver-
stand und Willen begabt ist, und ein Subject auch so
ein Ding, ein Etwas, davon sich ein anderes Etwas
denken, und sagen läßt. Das heißt, so lange ihr euer
ewiges Ding, und Etwas nicht anders kenntlich zu
machen vermöget, als durch beygesetzte Ausdrücke
die

habemus, notiones transferre ad naturam
Entis dijudicandam, de quo nil ferme
E 4 clare

die offenbar von *körperlichen, sinnlichen, materiellen Sachen*, und unsern *Empfindungen* geborget sind, so lange ihr das *innere, und wahre Wesen* der *denkenden Substanzen*, ihrer *wirkenden Kräfte*, und der *Weise*, wie sie wirken, eben so wenig, als die heute unter euch so berühmten *anziehenden*, und *zurücktreibenden Kräfte* der Natur deutlich erklären könnet; so lange, sage ich, eure Philosophie noch weit hinter den Grenzen der Natur zurückbleibt; müßet ihr es uns zu Gut halten, wenn wir euch auch keine tiefere, und ausgebreitete Kenntnisse in den *übernatürlichen Sachen*, und noch weniger im Betrachte des *allerhöchsten göttlichen Wesens* zu-
trauen. Wir werden euch also Dank darum wissen, und euch allerdings hochachten, wenn ihr durch *scharfsinnige Betrachtungen* das Ziel unsrer natürlichen Kenntnisse weiter hinaussetzt, und dieses Reich durch ein immer kläreres, wohlthätiges Licht aufhelle: da ihr aber alle Begriffe *von Gott* nur von der *menschlichen Seele* entlehnet, und das *Unvollkommene* bloß durch *Verneinungen* davon hinweg-
räumen müßet; da ihr ohne jene *Vergleichungen*, und *Metaphern* nichts *positives* von Gott wissen, oder sagen könnet: ist es handgreiflich, daß eure bloß *analogische* Kenntnisse noch lange nicht die *Klarheit und Deutlichkeit* der *anschauenden*, weder das *Vollständige*, und das *Unterscheidende* der *erschöpfenden Begriffe* erreichen. — Sind nun diese nach euern eignen Regeln schlechterdings nothwendig, einen wahren *Widerspruch* zwischen zween
dem

clare capimus, quam quod necessario existat, & quod captum nostrum infinito modo transcendat?

§. II.

Porro, quod inania fuerint sophismata, & inepti verborum lusus, quæ hætenus Antitrinitarii pro mathematicis demonstrationibus venditarunt, argumenta, inde adhuc clarius elucescit, quod ad probandam veram contradictionem, juxta omnes, ostendendum sit, *idem de una, eademque re, eodem modo, & sub eodem respectu simul & adfirmari, & negari.* Lapis lydius hic est, ad quem si probentur Adversariorum argumenta, quæcunque demum fuerint, evanescit omnis eorum & valor & pondus. Faciamus breve periculum: *Fides catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam & naturam separantes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus S.;*
sed

dem Ansehen nach einander aufhebenden Begriffen zu erweisen: so machet ihr nothwendig einen Trugschluss, alsbald ihr aus metaphysischen Grundsätzen, die nur auf die *erschaffene Natur* passen, eine *Unvereinbarkeit* mit den Begriffen von dem *allerhöchsten, unerschaffenen*, und uns Menschen größten Theils *unbekannten Wesen* folgert.

sed Patris, Filii & Spiritus S. una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas.
b) Ubi in hac confessione contradictio? Si profiteremur: *Una* est in Deo substantia, seu natura; & tamen *tres* in eo sunt substantiæ & naturæ: *una* est in Deo persona; & tamen *tres* in eo sunt personæ: *unus* est Deus, & sub eodem respectu, quo *unus* est, est simul & *trinus*: *trinus* est Deus, & sub eadem ratione, qua *trinus* est, est simul & *unus*; quis sanæ mentis homo non manibus palparet contradictionem? Sed ab his absurdis positionibus quam longissime abest orthodoxa fides. Sub alio respectu credimus, Deum esse *unum*; sub alio, eum esse *trinum*: *unum* quoad *naturam*; *trinum* quoad *personas*. Ex quo & illud consequitur, vocem *Deus* duplici modo posse,

E 5

ac

b) Ita Symbolum, quod vulgo *Atbanasianum* adpellamus. De ejus auctore & tempore, quo in Ecclesia cœperit, non conveniunt Eruditi, & adhuc sub judice lis est. Priestleyus illius originem in finem Sæculi V. refert p. 80. At addit: Ob nun gleich dieses Glaubensbekenntniss eine Menge von so offenkundigen *Widersprüchen* enthält, als irgend jemand, der in der Logik noch so erfahren ist, aufsetzen kann, so behauptet es doch noch seinen Platz, und wird, wie die Lehre von der Transubstantiation, gegen alle menschliche Prüfung, durch den neuen doch dünnen Schleier des Worts *Mysterium* verwahrt. Verba sunt hæc, ad decipiendos incautos apta, prætereaque nihil. Ubi probatio?

ac debere spectari, nimirum *ὑποστατικῶς*, substantive & quoad naturam, & *ὑποστατικῶς* personaliter, five pro singulari persona. Unde pueris notum sophisma est: *Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus S. est Deus; ergo tres sunt Dii.* His rite perpensis (quidquid obganniat humana sagacitas) ad normam eorum, quæ nobis sacræ revelant literæ, intrepide & absque ulla contradictionis nota aut periculo confitemur: *Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus S.; & tamen non tres Dii, sed unus est Deus: Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus S.; & tamen non tres Domini, sed unus est Dominus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus S.; & tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. c)*

§. III.

Quamquam vero omnia Antitrinitariorum argumenta, ex principiis sanæ rationis petita, dudum dissiparint Viri non in theologicis solum, sed & philosophicis d) disciplinis versatissimi; non abs re tamen erit, vel unicum eorum producere, quod ma-

c) Idem Symbolum.

d) V. gr. Celeberrimus Leibnitius in opusculo: *Ss. Trinitas per nova argumenta logica defensa.* 1671.

maiores difficultates causare Theologiæ Tyronibus posset; utque inde constet, tentatum jam, ac probatum esse dogma de Ss. Trinitate, *ut fulvum spectatur in ignibus aurum*. Est autem illud ipsum, quod Polycarpus Lyserus ex arithmeticæ principiis fabricavit, e) existimans, dogma nostrum repugnare evidenti illi principio: *Totum est majus sua parte*, quodque hunc in modum demonstrare adgreditur:

Sit Pater	= a	
Filius	= b	Natura Divina = x:
Spiritus S.	= c	
Erit igitur	a = x	
	b = x	
	c = x	

consequenter $a + b + c = 3x$;

Juxta systema autem orthodoxum esse deberet $a + b + c = x$, ac proin sequitur, esse $3x = x$. En contradictionem! At probe Lysero respondit Carpovius, f) negando suppositum, quod juxta systema orthodoxum sit $a + b + c = x$. Divina enim natura non est *quantitas composita ex per-*

e) In Apparatu litterario Societatis colligentium Wittemb. 1717, Collect. I. pag. 312. apud Theod. Christ. Lilienthal in *der guten Sache der göttlichen Offenbarung*, P. I. cap. IV. p. m. 287. Königsberg 1750.

f) In *revelato Ss. Trinitatis mysterio* p. III. seq. teste eodem Cl. Lilienthalio loc. cit.

personis ceu partibus totum constituentibus (nam quælibet persona participat totam & indivisam substantiam divinam) adeoque neque *objectum arithmeticae* esse potest. Ex hypothese tamen *absurda*, quod Pater, Filius & Spiritus S. conficiant divinam naturam, & quod $a + b + c \text{ sit } = x$, inquirendum tamen adhuc esset, qua ratione quælibet persona algebraice exprimenda sit. Re adcuratius perpenſa foret

$$a = x - (b + c)$$

$$b = x - (a + c)$$

$$c = x - (a + b)$$

ac proin $a + b + c = 3x - (2a + 2b + 2c)$

Quodsi jam ex hypothese adsumpta sit $a + b + c = x$, erit $2a + 2b + 2c = 2x$; ac proin pro $2a + 2b + 2c$ poni potest $2x$: eritque tunc $a + b + c = 3x - 2x$, seu quod brevius idem est; $a + b + c = x$. Ubi nunc contradictio?

§. IV.

Liquet ex his, quam verum sit, quod uno ore fatentur Orthodoxi omnes, dogma de Ss. Trinitate mysterium esse, quod quidem sit *supra*, at non *contra* rationem. g) Ex eo autem, quod mysterium hoc

g) Adtentione seria vix digna sunt, quæ contra hanc distinctionem obmovet Bayle *Reponse aux Questions d'un Provincial*. Tom. III. p. 999. seq.

hoc intellectum humanum superet, plane non sequitur, quod sit *inanis* verborum, quorum *nullam* prorsus ideam habeamus, *sonus*. h) Quamvis enim Patris, Filii & Spiritus S., naturæ, personæ, aliarumque proprietatum divinarum notiones *claras* neutiquam habeamus; habemus tamen ideas *qualescunque* naturæ, personæ, paternitatis, filiationis, spirationis & processionis *in ordine rerum naturalium*, quarum ope notiones *analogicas*, quæ Deo dignæ sint, nobis de Trinitate utcunque efformamus. Cedo! quas ideas habent Sociniani de uno *Deo Patre*, de ente *æterno* ac *infinito*, de Christo, *Filio Dei*, qui ex *Virgine* conceptus & natus sit, & de Spiritu S., *mera aliqua virtute*? an distinctas? imò an claras? & unde hauserunt? — Sed hæc ipsa notionum imperfectio sanæ rationi adeo non repugnat, ut potius eidem sit plane conformis. Etenim ens *infinitum* ab intellectu *finito perfecte* capi non posse, evidens est. Unde rei totius palmare caput illud est, inquirere, utrum hoc mysterium

b) Id quod Priestleyus immerito nobis imponit op. cit. p. 3. inquiens: Von dieser deutlichen Lehre der Schrift — sind die Christen endlich so weit abgegangen, daß sie etwas glauben, wovon sie sich nicht anmaßen, *irgend* einen Begriff zu haben, und wovon man sich keinen offeneren Widerspruch denken kann.

sterium fuerit a Deo *revelatum*, nec ne: de revelationis hujus *existentia* ubi sufficienter constiterit sanæ rationi, nihil habebit ipsa, quod summæ Dei *veracitati* jure obganniat. i)

§. V.

Quod autem mysterium Ss. Trinitatis *sufficienter* fuerit revelatum, ex disquisitione hermeneutica, quam hucusque in verba Christi Math. 28, 19. institui, opinor, manifesto constabit cuilibet, qui præconceptis judiciis in transversum non agitur. Enim vero si per Patrem, Filium & Spiritum S., in quorum nomine ex præcepto Christi baptizandum est, intelligantur tres personæ distinctæ, unam eandemque naturam divinam participantes, non

i) Spartam hanc de *mysterio* Trinitatis, relate ad *principia rationis* præter Theologos dogmaticos copiose ac erudite adornarunt J. A. Buttstett in seinen vernünftigen Gedanken über die Geheimnisse der Christen überhaupt, und insonderheit über das Geheimniss der h. Dreyeinigkeit. Leipzig und Wolfenbüttel 1753. Th. Christ. Lilienthal in der guten Sache der Offenbarung P. I. c. 4. Nonnotte in dem philosophischen Lexikon der Religion Tom. I. art. *Dreyeinigkeit*. Augsburg 1777. Conferri quoque meretur D. M. F. Gentil Dissert. theolog. de *abusu rationis respectu mysteriorum Religionis christianæ*, Mogunt. 1785.

non repugnat *analogia fidei*, nec *sana ratio*; Quod autem verba Christi ita debeant intelligi, evincit *exegetica circumstantiarum consideratio*, & *parallelismus locorum*, & quidem talis, contra quem Adversarii non habent, quod *jure excipiant*. In adlegandis enim locis parallelis non solum (quod Socinianis admodum familiare est) ostendi, quod juxta systema orthodoxum intelligi possint; sed quod omnino ex legibus sanæ rationis ita intelligi debeant: nequis forte existimet, *arbitrariam* esse methodum, in hoc examine a me adhibitam, posseque & Socinianos pari facilitate eandem usurpare, ad systema quoque suum, quod de *Patre, Filio & Spiritu S.* habent, stabiliendum. Ac proinruit *fundamentale Priestleyani systematis* adsertum, quod nimirum dogma orthodoxum de Trinitate sacrae Scripturae *incognitum* sit, quodque ea de *Filio & Spiritu S.* nihil doceat aliud, quam illum Christum, *merum hominem*; hunc vero *merum adtributum divinum* esse. Sublato autem fundamento, per se quoque systema superstructum de *platonica Trinitatis origine*, corruat, necesse est. Quæ quam vere dicta sint, operæ tamen pretium erit, nunc dispicere. Occasionem hic nanciscemur, postquam scrutati sumus *Scripturas*, scrutandi & *Traditionem*.

SECTIO

SECTIO II.

EXAMINATUR RELIQUUM
PRIESTLEYI SYSTEMA DE PLA-
TONICA TRINITATIS ORI-
GINE, AC PER PARTES
REFELLITUR.

CAPUT I.

OSTENDITUR, HALLUCINARI VEHEMENTER
PRIESTLEYUM IN DETERMINANDO TEM-
PORE, QUO DOCTRINA ORTHODOXA
COEPERIT ESSE DOGMA UNIVER-
SALIS ECCLESIAE.

§. I.

Dogma de Ss. Trinitate *semper* & *certis*
veluti *gradibus* introductum esse, existimat
Priestleyus. Non diffitetur equidem, jam
a Victore R. P. sub finem sæculi II. dam-
natum, ac excommunicatum fuisse Theo-
dotum Byzantinum, Sæctæ unitariæ præ-
conem insignem; a) Hoc tamen non ob-
stante haud semel adferit, doctrinam de
Chri-

a) Op. cit. Geschichte der Meinungen von Christo
V. Abschnitt. p. 65.

Christo, vero Deo & homine receptam ab universa Ecclesia christiana, & dogmaticam non fuisse ante Synodum Nicænam, quæ celebrata est contra Arium, ad annum Christi 325. b) Dogma vero de divina, distinctaque Spiritus S. hypostasi primum cœpisse censet anno 381. quo celebratum est Constantinopoli Concilium generale II., & damnata Macedonii de Spiritu S. opinio. c) Quæ adfertur, quam sint veritati con-

b) Ibid. VI. Abschnitt p. 74. Die Vorurtheile der Christen dieses Zeitalters (loquitur de controversia Arii) gegen die Lehre der *eigentlichen* Gottheit Christi müssen *sehr allgemein* und *sehr stark* gewesen seyn, da sie diese Lehre des Arius so beliebt gemacht haben, wie wir finden, daß sie es bald war. Es war eine Lehre, die vorher nicht öffentlich behauptet worden zu seyn scheint. Et Tom. II. in appendice p. 465. Es geschah nicht eher, als beynahe vierhundert Jahre nach Christo, daß man glaubte, er sey eigentlich dem Vater gleich.

c) Gesch. der Mein. von Christo VII. Absch. p. 83. Es wahrte indessen eine lange Zeit, ehe dieses zu einer *festgesetzten Meinung*, und insbesondere zu einem *Glaubensartikel* ward, indem die christlichen Schriftsteller vor und nach der nicænischen Kirchenversammlung insgemein vom h. Geiste auf eine solche Art reden, die man entweder von einer *Person*, oder von einer *Kraft*, erklären kann. Offenbar aber ist es, daß, wenn sie vom h. Geiste

als

F

contraria, discutere nunc juvat. Illud tamen velim, observari, controversiam hic esse, non de *verbis* & certorum *terminorum* *existentia*; sed de *re ipsa*, terminorumque *significatu*: neque quæri, utrum dogma orthodoxum nullos ante tempora Aarii passum sit *adversarios*, quod Priestleyus supponere videtur. Nam teste Paulo 1. Cor. II, 19. *oportet* & *hæreses* esse, ut & *qui probati sunt, manifesti fiant*; quæ si existant, adeo non perit Ecclesiæ *universalis* fides, ut ea potius majori in lumine collocetur. Quæstio igitur in eo versatur, utrum ante laudatas Synodos, *Nicænam* & *Constantinopolitanam*, Ecclesia christiana communi voto tenuerit, ac judicarit, dogma de Trinitate esse tale, quod absque fidei, salutisque dispendio negari a nemine queat.

§. II.

als von einer Person zu reden scheinen, sie von dieser Person annehmen, daß sie sehr *unter Gott*, und selbst *unter Christo*, seye. Et ibid. p. 89. Endlich geschah es in der zweiten sogenannten allgemeinen Kirchenversammlung — daß die Meinung des Macedonius verdammt ward. — So ward denn endlich der große Umriss der gegenwärtigen Lehre von der Dreyeinigkeit vollendet, wiewohl noch viele minder wichtige Punkte unentschieden übrig blieben. — Die Lehre von der *Consubstantialität* des Geistes mit dem Vater und Sohn ist zwar in den Schlüssen dieser Kirchenversammlung begriffen, aber nicht deutlich ausgedrückt,

§. II.

Ac primo quidem videamus, quid Ecclesia antenicaena senserit ac docuerit de Divinitate Jesu Christi. Initium ducamus a S. Justino M. qui circa medium sæculum II. floruit. (nam testimonia antiquiora reservabo capiti sequenti, ubi de Auctori- bus nostri dogmatis ex mente Priestleyi agendum erit) Quantumvis vero Adver- sarii nostri passim concedere videantur, Justinum de Divinitate Christi orthodoxe sensisse; non raro tamen & eundem, velit, nolit, in suas partes trahere conantur. Ne- mini igitur superfluous videbitur labor, quem discutiendæ hujus Martyris menti circa præsens objectum impendo. Ex in- numeris tamen locis, unum alterumve ad- duxisse jam sufficiet. In Dialogo cum Tryphone Judæo sanctus hic Philosophus totus quidem in eo est, ut ostendat, Je- sum Christum non solum Messiam, sed & Deum esse; locus tamen insignior mihi videtur is, quem subministrat ejus Apo- logia I. d) in qua ita ad Antoninum Pium differit: Patrem igitur universorum Judæi semper cum Mose collocutum existimantes,

F 2

cum

d) Alias II. n. 63. pag. 217. edit. Wircebu. 8. quæ ceu usui commodissima, omnium modo teritur manibus.

cum is, qui locutus est, Filius Dei esset, qui & Angelus & Apostolus vocatus est, merito & a prophetico Spiritu, & ab ipso Christo arguuntur, quod nec Patrem, nec Filium noverint. Nam qui Filium Patrem esse dicunt, hi arguuntur, quod nec Patrem sciant, nec Filium esse universorum Patri cognoscant. Qui cum Verbum sit primogenitum Dei, DEUS ETIAM EST. Ac prius quidem Mosi & cæteris Prophetis in specie ignis & imagine incorporea visus est: nunc autem Vestri Imperii temporibus ex Virgine ut jam diximus, homo factus secundum Patris voluntatem pro eorum salute, qui illi credunt, & pro nihilo haberi & pati sustinuit, ut mortuus ac resurgens mortem vinceret. Quod autem ex rubro dictum est Mosi: Ego sum existens ille, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, & Deus Patrum tuorum, argumento est, eos etiam post mortem manere, & ipsius Christi homines esse.

§. III.

Ex paucis his verbis, ad oculum patet, sensisse Justinum de Patre & Filio jam eadem plane, quæ a tempore Concilii Nicæni in Symbolis suis orthodoxa sentit & profitetur Ecclesia. Nam docet α) Patris universorum Creatori esse verum Filium. β) Filium hunc non esse confundendum cum

cum Patre, sed ab eo probe *distinguendum*.
 2) Filium hunc Dei, licet quandoque *Angelus & Apostolus* vocetur (hoc bene sibi Priestleyus & alii notent, qui volunt, Justinum Arianæ hæresi prælusisse) tamen non *metaphoricum*, sed *verum Deum* esse, cum is ipsissimus ille Deus, adeoque *verus Deus* sit, qui olim Mosi adparuit, dixitque: *Ego sum, qui sum.* 3) Hunc Filium esse *Verbum Patris primogenitum*, quoad *personam* quidem distinctum a Patre; at quoad *naturam* Patri *æquale & consubstantiale*: id quod in Dialogo cum Tryphone n. 128. pag. m. 333. clarius exprimit, dum docet, *virtutem Dei*, sive *λογον* non solo nomine, sed & numero aliud quid esse a Patre, i. e. persona distingui, *genitam* autem *virtutem* illam ex Patre non per *abscissionem*, quasi Patris *substantia* divideretur: quemadmodum cætera omnia, quæ dividuntur & scinduntur, non eadem sunt, ac antequam scinderentur. Ex mente Justiniani ergo Verbum divinum in generatione sua participat eandem & indivisibilem cum Patre naturam. Quid autem hoc aliud, quam quod sit Patri, juxta phrasin *Nicænam*, *consubstantiale*? 4) Docet præterea, Verbum Patris æternum pro nostra salute in tempore carnem factum, natumque esse ex Maria Virgine. Hæc aliaque Justiniani testimonia tam clara sunt, ut cum ea expendere Petavius, in videndis Justiniani, & aliorum

rum Patrum antenicænorum nævis cætera perquam acutus, in hæc verba proruperit: e) Quid ad hanc professionem fidei potest adjici? aut quid in nicæno ipso Patrum confesso, vel post ipsum, expressius, significantius, efficacius proditum est? Nam solemni illi formulæ, Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, præiit tanto ante Justinus sententia ista; ex qua Θ το ὁμοσιον, hoc est, substantiæ, sine ulla partitione, communio Θ identitas efficitur. f)

§. IV.

Et hæc quidem Justinus de Christo, Filio Dei naturali, ac vero Deo doctrina, non privata opinio, sed jam publica & dogmatica Ecclesiæ christianæ doctrina fuit. Liquet id partim ex eo, quod in utraque sua

e) Præf. in Tom. II. Theolog. Dogmat. cap. III. S. I.

f) Qui plura de mente Justinus circa hanc materiam nosse percupit, consulat præter rara Nourrii, Marani & Bulli opera, Eruditissimi D. A. Onymi Dissert. qua exponitur S. Justinus de præcipuis Religionis christianæ dogmatis sententia. Wirceb. 1777 & Doctiff. P. Gottfridi Lumper Histor. theologico crit. de vita, scriptis atque doctrina Ss. Patrum Θ c. per tria prima sæcula. August. Vindelic. 1784. P. II. Sect. II. cap. VI. Qui & ea solvunt, quæ in speciem nobis obstare videntur.

sua Apologia, ad Antoninum Pium Cæsarem, & ad Senatum Romanum, hanc suam sententiam, intrepide propugnet ceu *communem* Christianorum doctrinam; partim & ex testimoniis Patrum *coævorum* & *quasi coævorum*, cum quibus nulla ipsi intercessit *loci* aut *conversationis* familiaritas. Inter hos merito eminet S. Irenæus Lugdunensium Episcopus, non solum morum probitate, sed etiam doctrinæ laude apud antiquos Scriptores ecclesiasticos celebratissimus. Natus est insignis hic Ecclesiæ Pater, si Tillemontio g) & Ceillierio h) credimus, sub Hadriani imperii initia anno circiter 120. Obiit vero initio sæculi III. Adeoque triginta circiter annorum erat, cum Justinus martyrium subiret, quod contigit circa annum Christi 150. Cumque S. hic Episcopus ipsemet gloriatur apud Euseb. H. E. L. V. c. 20, se in juventute sua S. Polycarpum Smyrnensem Episcopum, & Discipulum S. Joannis, audivisse, magnum profecto ejus sententiæ pondus accedit. Ex plurimis ejus testimoniis feligam pauca. Lib. III. c. 16. (al. 18.) n. 3. verba S. Pauli Rom. 9, 5. de Christo citat: *Quorum Patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est DEUS super omnes benedictus in sæcula.* Ibid. cap. 21. (al. 24.) n. 1. DEUS ὁ Θεός,

F 4

igi-

g) Memoir. Tom. III. art. II. du S. Irenée.

h) Hist. gener. Tom. II. chap. 16.

igitur homo factus est, & ipse Dominus salvavit nos. L. IV. c. 5. (al. 11.) n. 2. Ipse igitur Christus, cum Patre vivorum est Deus (en identitatem & unitatem naturæ) qui locutus est Moysi, qui & Patribus manifestatus est. Ibid. cap. 6. fin. (al. c. 14.) Christum vocat VERE HOMINEM ET VERE DEUM. (Nescivit ergo Sociniano- rum consuetas metaphoras) Imo L. III. c. 19. (al. 21.) n. 1. eos hæreseos damnat, & a salute excludit, qui Christi Divinitatem & nativitatem ex Virgine negare audent: Qui nude tantum hominem eum (Christum) dicunt, ex Joseph generatum, perseverantes in servitute pristinae inobedientiae, moriuntur. — Ignorantes autem eum, qui ex Virgine Emmanuel, (nobiscum Deus est) privantur munere ejus, quod est vita æterna. i) Irenæum sequatur Tertullianus, qui sub initium sæculi III. floruit, quique inter alia præclare dicta, de præscript. adv. hæret. c. 13. articulum de Filii Dei ex Deo Patre ante sæcula generatione adfirmat, pertinere ad regulam illam fidei, quæ nullas habet apud Christianos quæstiones, NISI QUAS HAERESSES INFERUNT, & QUAE HAERETICOS FACIUNT. Tertulliano consonat Novatianus, five auctor libri
de

i) Plura exhibet Irenæi loca P. Gottfrid. Lumper cit. *Histor. theolog. criticæ* P. III. Sect. IV. cap. 4. art. 4.

de Trinitate inter opera Tertulliani cap. 12. inquit: *Cur ego dubitemus dicere, quod Scriptura non dubitat exprimere? — Si non salvat, nisi in Deo Pater Deus, salvari non poterit a Deo Patre quisquam, nisi confessus fuerit CHRISTUM DEUM, in quo & per quem repromittit Pater, salutem daturum: ut merito, quisquis illum agnoscit ESSE DEUM, salutem inveniat in DEO CHRISTO; quisquis non recognoscit esse DEUM, salutem perdiderit, quam alibi, nisi in CHRISTO DEO, invenire non poterit k). Sed infinitus forem, librumque pro dissertatione scriberem, si testimonia omnia adducere vellem, quæ Patres, Justinum inter & Concilium Nicænum *medii*, de Divinitate Jesu Christi nobis reliquerunt. l)*

§. V.

Denique, *dogmaticam* fuisse Ecclesiæ *antenicænæ* de Christo vero Deo doctrinam, evidenter quoque constat ex eo, quod *damnati*, atque ab Ecclesia proscripti fuerint

F 5

rint

k) Errores, in quos Tertullianus & Novatianus prolapsi sunt, eorum in hac parte auctoritatem augere potius, quam infringere, per se patet.

l) Cfr Petavium Theol. Dogmat. Tom. II. Præf. c. III IV. & V; & Maranum in sæpe laudato opere *Divinitas* &c. L. IV. cap. VI. seqq.

rint ii omnes, qui sæculo II & III. Divinitatem Christi impugnare sunt ausi. Quod quia candide fatetur Priestleyus pag. 65. seqq. plura in hanc rem differere non vacat. *m*) Illud vero ridiculum, quod Theodotum (Coriarium Byzantinum) Artemonem, Noëtum, Sabellium, Paulum Samosatenum, Beryllum Bostrensem & alios magnis extollat laudibus, ceu Christianos, si Superis placet, dignissimos, veræ, apostolicæque fidei adsertores intrepidos, ac innocenter ab aliis *Pseudochristianis* oppressos. Contrarium enim liquet tum ex Disquisitionis hujus Sect. I. tum & amplius patebit ex cap. sequenti. Ad inquirendam igitur Ecclesiæ *antenicænæ* fidem circa Spiritum S. nunc propero.

§. VI.

Quod dogma *de divina ac distincta Spiritus S. hypostasi* sæculo II. & III. in Ecclesia jam viguerit, luculenta quoque res est. Jam medio sæculo II. baptismum ex *communi* Ecclesiæ disciplina administratum fuisse

m) Argumentum istud fuse ac solide contra Episcopium prosequitur G. Bullus in *Judicio Ecclesiæ Catholicæ trium primorum sæculorum de necessitate credendi, quod Dominus noster Jesus Christus sit verus Deus.* Cap. III. pag. 62. seqq. Amstelod. 1696.

fuisse *in nomine Patris & Filii & SPIRITUS S.* auctor nobis, omni fide dignus, est Justinus M. in Apolog. I. ad Antoninum n. 61. n) Athenagoras, insignis pariter Religionis christianæ Apologista, circa annum C. 170. in Legatione pro Christianis, quam Imperatoribus Marco Aurelio Antonino & Lucio Aurelio Commodo obtulit, *publicam & communem Ecclesiæ doctrinam* exponens, crimen Atheismi, quod Christianis obiecebatur, his verbis diluit: o) *Quis non miretur, cum atheos vocari audeat eos, qui Deum Patrem, & Filium Deum, & SPIRITUM S. adserunt, ac eorum IN UNIONE potentiam, & IN ORDINE DISTINCTIONEM demonstrant?* Quid? quod hujus Trinitatis notitiam & fidem ad salutem necessariam, adstruit: p) *Nos autem, qui hanc vitam instar minimi ponderis habemus — HAC UNA RE AD FUTURAM PERDUCIMUR, si Deum, ejusque Verbum cognoscamus; tum quæ Filii cum Patre UNIO, Patris cum Filio COMMUNICATIO, quid SPIRITUS, quæ TRIUM UNIO, & in UNITATE DISTINCTIONE, Spiritus, Filii, Patris.* Quid clarius? Publicæ hujus fidei testis denuo etiam est Tertullianus adv. Prax. c. 13. *Et Pater Deus, &*

a) Verba ejusdem retuli Sect. I. cap. II. in nota b)

•) n. 10. p. 127. seq. edit. Wirceb.

†) n. 12. p. 131.

& Filius Deus, & SPIRITUS S. DEUS, &
 Deus unusquisque. Nequis vero ob hæc
 verba eum cum J. Clerico q) Tritheismi
 adcuſet, bene perpendamus ea, quæ eo-
 dem L. c. II. habet: *Tres autem non statu,*
ſed gradu, NON SUBSTANTIA, ſed forma,
UNIUS AUTEM SUBSTANTIÆ, & unius ſtatus,
& unius poteſtatis; qua UNUS DEUS, ex
quo & gradus iſti, & formæ, & ſpecies,
in nomine Patris & Filii & SPIRITUS S.
deputantur. His perfecte conſentit Cy-
 prianus in Ep. ad Jubajanum contra hære-
 ticorum baptiſma r) ita argumentans: Si
 baptizari quis apud hæreticos potuit, uti-
 que & remiſſam peccatorum conſequi potuit,
 ſi remiſſam peccatorum conſecutus eſt, &
 ſanctificatus eſt, & templum Dei factus eſt.
 Quæro, cujus Dei? Si creatoris, non po-
 tuit, qui in eum non credidit. Si Chriſti,
 nec huius fieri poteſt templum, qui negat
 Deum Chriſtum. Si SPIRITUS S., cum
 TRES UNUM SINT, quomodo SPIRITUS S. pla-
 catus ei eſſe poteſt, qui aut Patris aut Filii
 inimicus eſt? Ex quibus planum eſt, juxta
 hunc Eccleſiæ Doctorem, ſalvari non poſſe
 eum,

q) Hiſt. Eccleſ. Sæc. II. Jan. 186. n. 4.

r) Fallitur equidem Cyprianus circa objectum huius
 argumenti; at non circa dogma de Ss. Trinitate,
 quod non ſolum ipſe credit, ſed & ab adverſariis
 ſuis credi, evidenter ſupponit.

eum, qui in Patrem non credit, aut Filium, aut Spiritum S. verum Deum esse, negat. Quanquam vero in Concilio Nicæno quæstio potissimum de *Filii Divinitate & consubstantialitate* mota fuerit; Spiritus S. tamen Divinitas prætermissa non est, ut patet ex Symbolo ejusdem Concilii, in quo credere jubemur *in unum Deum Patrem — & Filium ejus — & in Spiritum S.* tum & ex testimonio S. Athanasii, quo nemo melius mentem illius perspexerit, in Ep. synod. apud Theodoretum L. IV. H. E. c. 3. de Patribus Nicænis dicentis: *Sed neque Spiritum S. a Patre & Filio separaverunt. Quin potius eum una cum Patre & Filio glorificaverunt in una sanctæ Trinitatis fide, eo quod una sit in sancta Trinitate Divinitas.* Quid multa? dogma de Spiritu S., distinctæ hypostaseos, Divinitate a medio sæculo II. usque ad finem sæculi IV. adeo puris fluxit fontibus, ut, cum impia Macedonii hæresis prorumperet, Patres, facto quasi agmine, eandem adgrederentur, proscriberentque. Itaque, quidquid dicat Priestleyus, dudum ante Concilia Nicænum & Cpltanum I. jam in Ecclesia christiana existebat dogma de Uno & Trino Deo.

CAPUT

CAPUT II.

ÆQUE HALLUCINATUR PRIESTLEYUS IN DE-
TERMINANDIS DOCTRINÆ DE TRINITATE
PRIMIS AUCTORIBUS.

§. I.

Auctores doctrinæ de Trinitate cum *distinctione* iterum adsignat Priestleyus. Quantum ad *Divinitatem Spiritus S.*, auctores illius constituit *Patres Concilii generalis II.* ut ex verbis ipsius cap. præc. §. I. nota c) relatis constat. At quam falso & absurde, §. ultimo ejusd. cap. ex luculentis Patrum *antenicænorum* testimoniis jam ostendi, atque ex mox dicendis amplius patebit. Doctrinæ vero de *Divinitate Christi* auctorem præprimis adstruit S. Justinum M. a). Verum quam longe & hic a veritate aberraverit, nunc videamus.

§. II.

a) Op. cit. p. 30. Man findet nicht, daß Christo irgend eine Gottheit zugeschrieben worden seye, vor Justin dem Martyrer, der aus einem heidnischen Philosophen ein Christ ward, aber doch immer etwas von der besondern Sitte seines vorigen Standes beibehielt. Was den Clemens von Rom, der ein Zeitgenosse der Apostel war, betrifft, so nennet er
Chri-

§. II.

Enim vero *antiquius* Justino esse dogma de *Præexistentia* & *Divinitate* Christi, clarum est ex celebri Dialogo cum Tryphone Judæo. Nam cum Trypho dixisset, n. 48. pag. 125. "incredibile fibi ac stultum videri, quod Christus ante sæcula Deus præextiterit, ac dein nasci ex Virgine non dedignatus sit,, respondit Justinus, ita videri solere & cæteris Judæis: scio, hanc doctrinam incredibilem videri, maxime vero vestri generis hominibus, qui, quæ Dei sunt, nec intelligere unquam, nec facere voluistis, sed quæ Magistrorum vestrorum. Teste eodem Justino ibid. n. 83. p. 223. Psalmum *Dixit Dominus Domino meo*, quem Majores Judæorum de Christo dictum esse confessi fuerant, in *Ezechiam* detorquebant eorum Magistri, non alio sane consilio, quam ut Christianis *Divinitatis* Christi luculentum argumentum eriperent. Sed tamen urgen-

Christum, wenn er in den höchsten Ausdrücken von ihm spricht, nur das *Scepter der Majestät Gottes*. Ob Justin der Martyrer der allererste gewesen sey, der die Meinung von der Präexistenz Christi auf die Bahn gebracht hat, ist nicht gewiss, man ist aber nicht im Stande, ihr weiter nachzuspüren. & pag. 44. Justin der Martyrer, welcher, so viel man finden kann, der erste ist, der die Lehre von der Gottheit Christi behauptet hat, sagt &c.

urgentibus Christianis hujusmodi testimonia, in quibus *Christus conceptis verbis & passibilis & Deus demonstratur*, ea in *Christum dicta esse*, coacti fatebantur, ut idem Justinus n. 68. in fine declarat; at *Jesum esse Christum negare audebant*, venturum autem, & passurum & regnaturum, & DEUM adorandum futurum, fatebantur. Ex quibus locis recte, præeunte Marano, b) inferimus “Justinum hic non propriam, privatamque, sed communem Christianorum, usitatamque dudum cum Judæis disputandi rationem describere. Neque enim eos solus hic sanctus Philosophus Scripturæ testimoniis ita premebat, ut vel ea absurde eludere, vel de *futuri Messiae Divinitate* fateri cogerentur: non primus hoc mysterio prædicando Judæorum adtentionem & odia concitavit; sed antequam ad illius defensionem animum adpelleret, jam dudum exercitati erant, & in urgendis Scripturæ testimoniis Christiani, & in eludendis Judæi. Ex quo etiam facile patet, non de *metaphoribus* aut *allegoriis* inter utrosque actum fuisse (non enim tanta contentione opus fuisset) sed de vera Divinitate, & mysterio longe maximo.”

§. III.

b) *Divinitas Jesu Christi manif. in Script. & Trad.*
L. II. cap. II.

§. III.

Sed ascendamus altius, a medio sæculo II. quo florebat Justinus, ad ipsum ejusdem sæculi *initium*. Dolendum sanæ, quod plurima aureæ hujus & apostolicæ ætatis opera temporum injuria interciderint (dubium quippe non est, quin plures istius temporis Patres ac Doctores varia ediderint ingenii monumenta, rei christianæ utilissima); verum sint Deo provido grates: non omnia communi exitio interierunt; pauca illa quidem, sed & hinc auro cedroque digna, ex quibus nobis satis adhuc innotescit, quæ fuerit Ecclesiæ paulo post Apostolorum obitum, de præcipuis Religionis christianæ capitibus, fides. Scrutanti mihi hæc chara antiquitatis pignora, primo sese offert S. Polycarpi, Smyrnenfis Episcopi & Martyris *ad Philippenses* Epistola, scripta anno Aë. V. 107. vel 108. adeoque octo circiter annos post obitum S. Joannis Apostoli, cujus ille *discipulus* fuit. Hac in Epistola licet sibi mire complacent Sociniani, quod in ea nihil occurrat, suo systemati contrarium; c) re tamen diligentius

c) Quod etsi verum esset, nihil tamen inde præsidii acquirerent: nisi forte, quod ridiculum esset, postulent, ut in Epistola *brevissima*, quæ *moralis* potius quam *dogmatica* est, nullum dogma prætermittatur.

gentius discussa, non levia deprehendimus orthodoxi dogmatis vestigia. Cap. 13. ita precatur Polycarpus: *Deus autem & Pater Domini nostri Jesu Christi, & ipse sempiternus Pontifex, Dei Filius, Jesus Christus ædificet vos in fide & veritate, & in omni mansuetudine, & sine iracundia & in patientia & longanimitate & tolerantia & castitate: & det sortem vobis & partem inter Sanctos suos; & nobis vobiscum & omnibus, qui sunt sub cælo &c.* His verbis invocat S. Polycarpus Jesum Christum cum Deo Patre, nullo facto discrimine, ceu universalem & illimitatum largitorem gratiæ in hac vita, & gloriæ in altera, qui honor puræ creaturæ, quæ Deus non sit, absque idololatriæ crimine tribui non potest. Quare cum tantum nefas de sanctissimo hoc Martyre vel cogitare impium sit, admitendum, eum Jesum Christum, Filium Dei naturalem credidisse, ac ceu verum Deum una cum Patre invocasse. In eadem Ep. c. 6. alia occurrunt verba, adcuratori consideratione dignissima: *Ante conspectum DOMINI ET DEI sumus, inquit, & omnes oportet stare ante tribunal Christi, & unumquemque pro se rationem reddere. Sic ergo serviamus ei cum timore, & omni reverentia, quemadmodum ipse præcepit; & qui nobis Evangelium annuntiaverunt, Apostoli, quique Domini adventum præsignificaverunt, Prophetæ &c.* Ex quo loco hoc exurgit argu-

argumentum: Polycarpus per *Dominum & Deum* vel solum intelligit Christum; vel Christum & Patrem simul? Si primum (quod sane innuere videtur nativus verborum nexus) ergo *in terminis* Christus est verus Deus; si alterum, tunc licet *explicite* Christum Deum non vocet, sequitur tamen iterum, quod Deum eum esse crediderit. Nam Christum hic denuo Patri absque ullo vel minimo discriminis vestigio jungit: imo ea illi adtribuit, quæ nonnisi Deo conveniunt, ut, quod omnium sit inspector ac iudex, ante cujus tribunal omnes aliquando stare oportet; quod ei sit cum Patre serviendum cum timore & omni reverentia. Hanc fuisse Polycarpi mentem haud obscure quoque docent acta ipsius martyrii, d) præcipue eximia illa precatio, quam paulo ante ignes, manibus post tergum revinctis, fundebat: *Domine Deus omnipotens, Pater dilecti ac benedicti Filii tui Jesu Christi — de omnibus laudo te, benedico te, glorifico te, cum SEMPITERNO & COELESTI Jesu Christo, e) dilecto Filio*
G 2 tuo,

d) V. Ruinart *Acta Martyrum sincera* p. 36. Veron. 1731. in encyclica Ecclesiæ Smyrnensis Epistola de martyrio S. Polycarpi ex editione græca Cotelarii.

e) In alia edit. latina hujus encyclicæ Ep. apud eundem Ruinartum p. 31. verba Polycarpi paulo aliter,

tuo, CUM QUO TIBI ET SPIRITUI S. gloria
 & nunc & in futura secula, amen. f) In
 hac doxologia S. Martyr Servatorem no-
 strum vocat *sempiternum & cœlestem* Jesum,
æqualique cum Patre & Spiritu S. gloria
 adficit: manifestavit ergo verbis minime
 ambiguis fidem in Ss. Trinitatem. Deni-
 que neque hoc prætereundum, quod, ut
 ex laudata Epistola constat, simul Philip-
 pensibus, ad eorum instantiam, miserit
 Epistolas S. Ignatii M., ex quarum lectio-
 ne proficerent. Omnia ergo Ignatii de
 Christo & Spiritu S. sensa, & sua profite-
 tur Polycarpus. Quam autem præclara is
 hanc in rem nobis reliquerit testimonia,
 dabit §. sequens.

§. IV.

& ita referuntur, ut nullum de orthodoxa ipsius
 fide dubium remaneat: *Te benedico in omnibus &
 glorior, per æternum Pontificem, omnipotentem
 Jesum Christum: per quem tibi & cum ipso & cum
 Spiritu S. gloria nunc & in futurum, in secula sæ-
 culorum, amen.*

f) Ex his colligere licet, quam antiqua sit notissima
 illa Christianorum doxologia, qua Deum *triunum*
 glorificare consueverunt. Cfr. J. C. Suiceri *Thesaur.*
Ecclesiast. V. Δοξολογία.

§. IV.

S. Ignatius, Episcopus Antióchenus & Martyr, in Epistolis suis *genuinis*, g) quas ad bestias damnatus, in itinere maritimo Romam versus ad varias Ecclesias direxit, circa annum 107. h) inter alia, quæ ad rem nostram faciunt, hæc docet: In Ep. ad Magnes. c. 13. *Studete igitur, ut confortemini in dogmatibus Domini & Apostolorum, ut omnia, quæ facitis, prospere vobis succedant, carne & SPIRITU, fide & veritate, in Filio & Patre, & SPIRITU S., in principio & fine.* Ignatius in his verbis distinguit *spiritum*, quatenus *donum & gratia* est, a *Spiritu S. & Filio*, quos Patri, æquali dignitatis gradu, jungit, & hanc suam doctrinam refert inter dogmata, quæ tradiderunt Christus & Apostoli. Et post pauca interjecta, *subjecti*, inquit, *estote Episcopo, & vobis mutuo, ut Jesus Christus Patri SECUNDUM CARNEM; & Apostoli*
 G 3 Chri-

g) De numero & analysi harum Epistolarum legi meretur P. Gottfr. Lumper Hist. theolog. crit. P. I. Sect. II. ubi & authenticam illarum strenue contra Basnagium vindicat. Idem contra Dallæum præstat Natal. Alexand. H. E. Sæc. I. pag. m. 260. edit. Ferrar. 1758.

h) Ut Usserio, Tillemontio, Ruinarto, aliisque Criticis placet.

Christo & Patri & Spiritui S. En aliud de Trinitate testimonium, in quo loquitur quidem de *subjectione* Christi respectu Patris, at restricta *κατα σαρκά* secundum carnem: ad quid limitatio hæc, si Christus Deus non sit? certe in systemate Sociniano Christus subiectus est Patri secundum omnem omnino rationem. In eadem Ep. c. 8. *æternitatem* adscribit Christo, qua Verbo Patris: *Unus est Deus, qui manifestavit semetipsum per Jesum Christum Filium ipsius, qui & ipsius VERBUM ÆTERNUM, non a silentio progrediens.* i) Et in Ep. ad Polycarpum, *sanctissimum Coëpiscopum* c. 3. *communicationem idiomatum*, quæ dogma orthodoxum de duplici in Christo natura, divina & humana, cum unitate personæ divinæ aperte supponit, ita adstruit: *Eum, qui est supra tempus, expecta intemporalem; invisibilem, propter nos visibilem; impalpabilem, impatibilem, propter nos patibilem, qui omnimodis propter nos sustinuit.* Christum, cui in his locis adtributa divina adscribit, admodum frequenter quoque adpellat *Deum*, *θεον* cum articulo. Sic enim Epistolam ad Romanos inscribit: *Ignatius, qui & Theophorus — Ecclesiæ dilectæ & illuminatæ per voluntatem illius, qui vult omnia, quæ sunt secundum charitatem Jesu Christi DEI NOSTRI*

i) Console, quæ in hunc locum commentatus est G. Bullus *Defens. Fid. Nicænæ Sect. III. c. I.*

NOSTRI τῷ Θεῷ ἡμῶν — plurimam in Domino Jesu Christo DEO NOSTRO, τῷ Θεῷ ἡμῶν atque immaculatam salutem. Epistola vero ad Smyrnæos ita orditur: *Glorifico Jesum Christum DEUM (τοῦ Θεοῦ) qui sic vos sapientes facit* &c. Illustris inprimis occurrit locus in Ep. ad Ephesios, ubi de Christo sic loquitur: *Medicus autem unus est, & carnalis & spiritualis, FACTUS ET NON FACTUS (γεννητος καὶ ἀγεννητος) k) IN HOMINE existens DEUS, in morte vita vera, ET EX MARIA ET EX DEO, primum passibilis, & tunc impassibilis Jesus Christus Dominus noster.* Hæc sunt verba illa, quæ Athanasius, Theodoretus & Gelasius dudum contra hostes Divinitatis Christi citarunt, quæque tanti sunt roboris, ut a nemine hæcenus Adversariorum potuerint eludi, præcipue, si insimul *contextus* habeatur ratio. In antecedentibus enim monet Ephesios, ut sedulo sibi caveant ab hæreticis, qui tunc temporis grassabantur,

G 4 quos

- k) Equidem a Patribus, qui sæculum III. præcesserunt, promiscue usurpantur voces γεννητος & γεννητος; ast adlatam a me versionem exposcit nativus verborum nexus, ut examinanti patebit. Dein si per has voces intellexit Ignatius *genitum* & *ingenitum*, cur in Ep. ad Trallian. eos execratur, qui Filium dicunt ἀγεννητον *ingenitum*? Cfr S. Athanas. L. de Synod. & Illustr. Dan. Huetius in Origenian. Quæst. II. n. 21. 22. ac 23.

quos vocat *canes rabidos*, cupitque, ut eos ceu *malas bestias* declinent: adlatis dein citatis verbis de *uno medico carnali & spiritali* ita concludit: *ne igitur quis vos seducat*. Ex quibus denuo manifestum est, non *privatam* esse Ignatii doctrinam, quam in Epistolis suis de Christo Deo proponit, sed *publicam* Ecclesiæ, quam nemo sine *aperta hæresi* impugnare queat.

§. V.

Ignatio antiquior est Clemens, Episcopus Romanus, Patrum, quotquot extant, primus; quem, Christo in terris adhuc degente, natum, & anno C. 100. martyrium subiisse ferunt. Vir hic vere Apostolicus, cujus meminit S. Paulus ceu *coadjutoris* sui Philipp. c. 4, 5. seq., in Epistola I. ad Corinthios l) ea de Christo docuit, ex quibus pateat, quam inaniter in eo Priestleyus, verbis §. I. huj. cap. relatis, gloriatur. Epistolæ enim hujus n. 2. m) ita ait:
Omnes

l) Circa tempus, quo S. Clemens hanc Ep. exaraverit, non conveniunt Critici. Alii putant, id factum ad ann. Christi 65 vel 68; alii ad annum 97. quam ultimam opinionem adprobat P. Gottfr. Lumper *Hist. theol. crit.* P. I. Sect. I. c. 2. art. 3.

m) Edit. Fuldens., quam curavit, adnexa *Disquisit. critico polemica* Cl. P. Conradus Eberth. Ss. Theol. Prof. Fuldæ 1780.

Omnes autem humili animo eratis — DEI viatico contenti, & sermonibus ILLIUS diligenter attendentes — & passiones EJUS (Dei) prae oculis vestris erant. Passiones Christi hic passiones Dei vocat Clemens, plane ad mentem Magistri sui S. Pauli, qui Act. 20, 28. Ecclesiam Christi vocat Ecclesiam DEI, quam acquisivit SANGUINE SUO. Quæ ut majori in lumine collocentur, conferamus alia ejusdem Clementis loca. In eadem Ep. n. 31. meminit ortus Christi ex Abraham *κατὰ σάρκα* secundum carnem. Limitatio hæc iterum innuit quid in Christo, quod ortum non sit ex Abraham, quid illud, nisi natura divina? Et n. 36. eadem plane adfert, ex quibus Paulus ad Hebr. 1. Divinitatem Christi adstruit: Per hunc (Christum) voluit Dominus, ut immortalem scientiam gustaremus: qui cum sit splendor majestatis ejus, tanto major est Angelis, quanto differentius nomen hæreditavit. Ita quippe scriptum est: Qui facit Angelos suos Spiritus, & ministros suos flammam ignis. De filio autem suo sic dixit Dominus: Filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et iterum dicit ad eum: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quam fideliter & præclare ad mentem Pauli! Huc quoque spectat celeberrimum illud Clementis testimonium,

quod nobis fervavit Basilius L. *de Spiritu* S. c. 29. & in quo expressa habetur trium divinarum personarum professio: Sed & antiquior Clemens inquit: *Vivit Deus, n) DOMINUS JESUS CHRISTUS, ET SPIRITUS S.* Quæ verba cum contineant formulam jurandi, sine dubio divinam Spiritus S. personalitatem æque, ac Patris & Filii indigitant. Quæ enim esset ratio, hos tres simul in testimonium vocandi, si personæ divinæ non essent?

§. VI.

Cum in ore duorum vel trium testium stet omne verbum Math. 18, 16. non video, quid in præsentī, quam hoc capite ago, causa desiderari amplius possit. Ex testimoniis enim trium antiquissimorum Patrum, Polycarpi, Ignatii & Clementis non solum elucet, quid ipsi ceu *particularium* Ecclesiarum Rectores de Trinitate senserint; (quod jam non contemnendum doctrinæ orthodoxæ pondus adderet) sed cum eorum citatæ *Epistolæ* ab iis ipsis fidelibus, ad quos directæ fuerunt, cum *adplausu* exceptæ fuerint, in propatulo quoque est, diu ante *Justinum* M., sæculo I. ad finem vergente,

&

n) Per *Deum* hoc in loco personam *Patris* intelligi, more loquendi antiquis Patribus familiari, nemo non videt.

& II. ineunte, Romæ, Antiochiæ, Smyrnæ, Corinthi, Ephesi, aliisque in locis orbis christiani celeberrimis, diversissimisque; verbo: in *Oriente & Occidente* viguisse publice eandem illam de Patre, Filio, & Spiritu S. fidem, quam nostris diebus profitentur Orthodoxi omnes. Quodsi præterea perpendamus, præclaros hos Ecclesiæ Patres tales esse, qui Apostolos non viderunt modo, sed & ab iis ipsis in omni doctrina a Christo revelata fidelissime instituti sunt; procul evanescit omnis de eorum *orthodoxia* suspicio; idque eo magis, quod sanctissimi hi Triumviri doctrinam, quam tradiderunt, proprio sanguine subsignarint confirmarintque.

C A P U T III.

REFELLITUR PRIESTLEYI SENTENTIA DE
FONTE DOGMATIS ORTHODOXI DE
SS. TRINITATE.

§. I.

*F*ontem, ex quo dogma nostrum de Trinitate manarit, duplicem quoque adsignat Adversarius meus, alium pro Divinitate Christi; & alium pro Divinitate Spiritus Sancti: illum, ait, fuisse *Philosophiam Platon-*
toni-

tonicam; a) hunc vero male intellectam formu-

a) Op. cit. pag. 27. Da Plato im Morgenlande gereiset hatte, so ist es wahrscheinlich, daß er die Lehre von den göttlichen Emanationen daselbst gelernet, und seine Begriffe von dem Ursprunge dieses sichtbaren Weltgebäudes erlangt habe. Allein er drückt sich zuweilen darüber so bescheiden aus, daß es scheint, er habe das, was davon wahr ist, nur *allegorisiert*; in dem er von dem göttlichen Verstande so redet, daß derselbe von Ewigkeit her existirt, in sich selber aber die *Ideen* oder *Urbilder* von allem dem habe, das außer ihm existiren sollte, und versichert, daß der unmittelbare Sitz dieser Ideen, oder das verständige Wesen, das er *Logos* nannte, das sei, aus welchem die sichtbare Schöpfung unmittelbar entstanden wäre. Indessen war es doch dieses Principium in dem göttlichen Verstande, oder dieses von demselben abgeleitete Wesen, dem Plato, nach dem Zeugnisse des Lactantius Epitom. c. 42. p. 106. den Namen eines *zweiten Gottes* beilegte, wenn er sagt: „der Herr und Schöpfer der ganzen Welt, den wir mit Recht Gott nennen, schuf einen zweiten Gott, der sichtbar und sinnlich ist.“ Hiedurch geschah es aber doch, daß dieser *Logos*, der ursprünglich eine *Eigenschaft* des göttlichen Verstandes selbst war, zuerst von den Philosophen, und sodann von den philosophirenden Christen als ein verständiges *Principium* oder *Wesen*, vorgestellt ward, das zwar von Gott verschieden, doch aber eine Emanation aus ihm sei. Diese Lehre war nur zu bequem für die, welche die Religion Christi zu empfehlen wünschten. Sie blieben daher bald bei dem

formulam Baptismi. *b)* Hoc ultimum quod spectat, non diffiteor equidem, contineri in forma Baptismi, hoc est, in verbis Christi Math. 28, 19. fundamentum facile primarium dogmatis orthodoxi de divina, distinctaque Spiritus S. hypostasi; at *male* intellectam fuisse a Christianis, nego & pernego. Contrarium solide evicisse me Sectione I. confido. Actum igitur agerem, si ad amoliendam hanc criminationem, plura adhuc verba facerem. Licet vero & alterius adserti falsitas ex eadem Sect. I. ad oculum pateat; tam celebris tamen modo est ista *de fonte Platonico Trinitatis* fabula, ac tanto adplausu a Socinianis adoptata, ut speciale mereri examen mihi videatur.

§. II.

Gravis diu, multumque inter Eruditos quæstio agitata est, utrum Plato notitiam

dem *Logos*, als dem verständigen Wesen stehen, das entweder den Leib Christi belebet habe, oder das mit seiner Seele auf eine unerklärbare Art vereinigt worden seie; (wie wohl die erstere doch die frühere Meinung von beiden war) und vermittelst der allegorischen Art der Schrifterklärung, zu welcher sie genugsam gewohnt waren, fanden sie leicht Gewähren für ihre Meinungen.

b) Verba, quibus id adstruit, retuli Sect. I. §. II. Not. *e)*

tiam quandam *Trinitatis* habuerit. Loci insigniores, qui controversiæ huic ansam præbuerunt, ferme hi sunt: Primo notari merentur ea, quæ Plato ex Timæo Locro, celebri Pythagorico refert, tum in Dialogo, qui inscribitur *Timæus*; tum & in alio libello, in quo absque dialogi forma ea recenset, quæ ex Timæo audierat. Sic incipit hic libellus: *Timæus Locrus hæc dixit; duas esse omnium causas, mentem quidem eorum, quæ secundum rationem fiunt, necessitatem vero eorum, quæ vi quadam secundum corporis potentias. Harum causarum alteram esse naturæ illius, quæ boni dicitur, & Deum vocari, ac causam causarum: quæ vero consequuntur & tanquam adjuvantes causæ accedunt, ad necessitatem referri; tandem omnia esse Ideam, Materiam, sensibile velut utriusque fœtum &c.* Alter locus est ex Epist. ad Hermiam, Erastum & Coriscum, quos hortatur, ut amicitiam ineant inter se, eamque hoc iurjurando confirment: *Iurantes non sine eleganti studio, & sorore studii disciplina, & omnium Deum ducem, & eorum, quæ futura sint, ac ducis & causæ Patrem & Dominum testem invocantes: quem quidem, si vere philosophamur, omnes perspicue cognoscemus, quantum fas est hominibus beatis.* Tertius demum, isque celeberrimus continetur in secunda Platonis Epist. ad Dionysium. Significaverat hic per Archedemum

mum Platoni, sibi non omnino satisfacere
 institutam a Platone de Primi natura de-
 monstrationem. Ad quod respondet Pla-
 to: Dicendum tibi per ænigmata: ut, si-
 quid huic tabellæ vel mari, vel terra con-
 tingat, qui legerit, intelligere non possit:
 Sic autem habet: Circa omnium Regem cun-
 cta sunt: ipsius gratia omnia: ipse pulchro-
 rum omnium causa: secundum circa secun-
 da: tertium circa tertia: humana igitur
 anima hæc, qualia sint, cupit discere, ad
 ea respiciens, quæ sibi cognata sunt, quo-
 rum nullum satis aptum est. At in Rege
 & iis, de quibus dixi, nihil tale. Plura alia,
 quæ passim ex Platone laudantur, omitto.
 Ex his jam satis adparet, Platonem obscure
 admodum loqui de tribus suis principiis,
 doctrinamque hanc variæ exponere luci,
 ita, ut modo duos, modo tres videatur
 deos adstruere, idque sub diversis nomini-
 bus causæ, λόγος, mentis, Ideæ, Boni,
 Primi, Regis, Ducis &c.

§. III.

Quæ ratio quoque est, cur ipsi ejus
 Discipuli, qui *Platonicorum* nomine cele-
 bres sunt, in interpretanda Magistri sui
 mente jam plurimum dissenserint. Ploti-
 nus Scholæ Platonice facile primipilus
 Enn. 5. l. 1. c. 6 & 7. primum de tribus
 principiis censet esse summum & perfe-
 ctum,

ctum, quem *κρείττονα* *πρῶτον* vocat, mentem videlicet *potiorem*; secundum adpellat *πρῶτον δευτερον*, mentem *posterio*rem, a priore genitam, & illius imaginem; tertium porro animam esse, quæ a secunda mente gignitur, ejusque est *λογος*. Addit, & mentem a primo genitam omnia, quæ sunt, genuisse, adeoque pulchritudinem idearum omnem, & intelligibiles deos omnes. Numenius Pythagoreus, teste Proclo in Comment. ad Timæum L. II. *tres deos prædicans*, Patrem quidem adpellat primum, factorem autem, secundum; opus vero, tertium. Mundus enim ex illius opinione, tertius est deus. Itaque duplex ab eo constituitur artifex, primus & secundus deus: quod autem conditum est, tertius. Quæ tria totidem adpellat nominibus, *avi*, *fili*i & *nepotis*. Sunt, qui aliter triadem platonice exposuere, quorum opiniones aliquot Proclus ibidem recenset, ac refellit; ipse autem novam inducit, dum triadi illi platonice principatum eripit, alterique cuidam supremo deo tribuit, ea ductus ratione, quod ubique Plato a *multitudine ad unitates* solet *adsurgere* imo vero *divinus ordo ab uno incipit*. Siquidem a *trinitate progredi* divinum numerum oportet, sed *trinitatem unitas antecedit*.

§. IV.

Unde nec mirum est, quod recentioris ævi Eruditi in determinanda genuina Platonis mente admodum discrepent. Plurimi, iique non infimi subsellii, Philosophi ac Theologi notitiam quandam Ss. Trinitatis Platoni adscripsere; acriter autem contendunt, gentilem hunc Philosophum notitiam isthanc hausisse vel ex generali quadam traditione Patriarcharum V. T., vel, ut plerique volunt, ex libris Mosaicis, quorum in peregrinationibus suis usum ab Hebræis, qua demum cunque ratione, acceperit. Ex his ipsis quidam eo progressi sunt, ut vix non perfectam & adequatam hujus dogmatis christiani cognitionem in Platone deprehenderint; c) umbram nimirum, aut larvam triadis pro vero Trinitatis dogmate admirantes.

c) V. c. Augustinus Stenhus Eugubinus in Libro de perenni Philosophia. Basil. 1542. Rad. Cudworthus in Syst. intellectualli hujus universi, quem propterea Cl. Laur. Moshemius in notis ad edit. latinam passim castigat. P. Poiret in Cogitat. rationalibus de Deo, anima & malo. L. III. c. 8. existimans, eos omnino falli, qui sibi & aliis persuasum velint, non eandem esse trinitatem apud Platonicos Scriptores, quæ & apud Christianos est, sacrosque Scriptores.

rantes. Alii tamen hujus sententiæ Patroni uno ore fatentur, *imperfectam* solum hujus dogmatis notitiam in Platone fuisse. d) Quæ sententia licet inter Eruditos communior sit, non desunt tamen Viri Clarissimi, qui omnem Trinitatis cognitionem Platoni abjudicant, e) con-

d) P. D. Huetius in *Quæstionibus Alnetanis* L. II. c. III. post laudata Platonis, Platoniorumque testimonia ita concludit: *Cæterum minime hoc ita sumi velim, quasi accuratam sacrosancti hujus mysterii, istos, quos commemoravi, Philosophos, notitiam habuisse putem. Nam caruerunt cognitione διουνοειδους, consubstantialitatis, quod ia Platonici arguebat Cyrillus contra Julian. L. 8.; nec eam, uti debuerunt, ad tres illas hypostases adjunxerunt; nec triplicem illam a Deo removerunt distinctionem, quæ infert diversitatem naturæ, & inæquales dignitatis gradus.*

e) Maranus Præf. P. II. c. I. in opera D. Justinii M. quam Marani Disquisit. P. Gottfr. Lumper ex integro inseruit suæ Hist. theol. crit. P. II. p. 297. J. Laur. Mosheimius in notis ad cap. IV. operis Cudworthiani: *Systema intellect. universi*. His accedit Priestleyus verbis §. I. huj. cap. relatis, & antesignanus ipse Soverainius, auctor *Platonismi detecti*, qui P. I. cap. V. edit. theodiscæ ita mentem suam exprimit: Plato bildete eine Art von Drey-einigkeit. Er dachte sich einen Gott, der höchst gut sey; diesen nannte er den Vater, oder den Guten, — höchst weise — diesen nannte er die

Ver-

tendentes, Platonem, dum tres deos adstruere videtur, nihil egisse aliud, quam quod sub variis *allegoriarum* involucris divinas quasdam *perfectiones*, quæ ex creatione hujus universi præprimis elucent, celebraverit. Quænam ex his duabus sententiis veritati accedat proprius, meum non est, hic definire. Judicent alii, qui in hocce studiorum genere versati sunt magis. f)

H 2

§. V.

Vernunft oder das *Wort* (*Logos*) und höchst mächtig — diesen nannte er den *Geist* oder die *Seele* der Welt. Aber weil diese drey Eigenschaften von dem Wesen des Schöpfers unzertrennlich sind, so hat er sie oft in ihren Wirkungen vermischt. Da nun diese drey Eigenschaften, *Güte*, *Weisheit*, *Macht*, die ganze Idee von Gott, die wir aus der Schöpfung von ihm haben, erschöpfen; so darf man sich nicht wundern, wenn selbst die gefundeste Philosophie sich an diese drey Grundursachen hielt, und damit begnügte.

f) Qui trinitatem platonice plenitius nosse cupit, præter citatos adeat Jac. Bruckerum in diversis de hoc argumento lucubrationibus præstantissimis, quæ sunt: *De comparatione Philosophiæ gentilis cum Scriptura S. & Religionis christianæ dogmatibus caute instituenda*, in opere, quod inscripsit *Otium Vindelicum*, Aug. Vind. 1729. *Historia Philosophica doctrinæ de Ideis*. Ibid. 1723. *De convenientia numerorum Pythagoræ cum ideis Platoniceis*; quam observationem in.

§. V.

Quamcunque ex his opinionibus quis arripiat, nihil tamen absurdius facile dici potest, quam quod Christianorum dogma de Trinitate ex *Platonismo* fluxerit. Enim vero duo sunt critici canones, si J. Clericum, virum Socinianis minime suspectum, audiamus, g) ex quibus tuto dijudicare licet, utrum auctor aliquis certum doctrinæ caput ab alio mutuatus sit, *testimonia nimirum aut ipsius, aut aliorum fide dignorum: Et res ipsæ, quæ ejusmodi sint, aut iis expressæ verbis, ut dubium esse nequeat, quin eas ex prætenso fonte hauserit.* Jam vero ut de ultimo canone primo dicam, quæ dogmatis orthodoxi cum Platonismo æqualitas? Aut si dogma Justiniani, aliorumque Patrum *antenicænorum* (quod idem esse

inseruit Cel. Schelhornii *Amœnitatibus litterariis.* Tom. VII. p. 173. seqq. & iteratis typis una cum supplementis ad Hist. de ideis *Miscellaneis Historiæ Philosophicæ litterariæ criticæ.* Aug. Vind. 1748. Præprimis vero consuli meretur ejusdem *Historia crit. Philosophiæ* Tom. I. & II.

g) In *Epist. criticis, Arti criticæ adnexis.* Ep. VII. p. 179. edit. Lips. 1713. ubi impugnat eorum opinionem, qui statuunt, Platonem ea, quæ de Trinitate recte videtur præcipere, haussisse ex libris vel sermonibus Judæorum.

esse cum doctrina Patrum *nicænorum* ex
 hætenus dictis liquet) sit æquale trinitati
platonice, ergo id intelligendum vel *quoad*
rem ipsam, vel *quoad verba*? Non *quoad*
rem ipsam: Si enim hoc, ergo id iterum
 intelligendum vel de triade illa, prout a
 Platone ipso traditur; vel prout a *recentio-*
ribus Platoniciis illis proponitur, qui pri-
 mis Ecclesiæ christianæ sæculis floruerunt?
 Non *primum*: fatetur enim, non refragan-
 te Priestleyo, Souverainius in verbis mox
 adductis, Platonem ne somniasse quidem
 de trium personarum divinarum existen-
 tia; non *alterum*: nam etsi Platonici isti
 tres videantur statuere divinas hypostases;
 determinari tamen certo nequit, quæ eo-
 rum circa eas vera fuerit sententia. Prin-
 cipes enim *sectæ hujus Magistri*, ait Mos-
 hemius, *h) tam inconstanter, tamque du-*
bie de tribus rerum causis loquuntur, ut
intelligi NOLUISSE videantur. — Sume tibi
 Plotini, quem *Platanicorum coryphæum*
 non immerito dixeris, DE TRIBUS HYPOSTA-
 SIBUS ARCHICIS libellum, hominisque inde
 sententiam cognoscere stude: fateberis, nisi
 multum fallor, perlecto libro, incertio-
 rem te factum esse, quam fueras. Homo supra
 nubes & æra ingenio evolans, nunc tibi vi-
 debitur fabulas narrare, ac de notionibus

H 3 animi,

b) Innota ad Cudworthi Syst. intellect. c. IV. §
 XXXVI. pag. 678. edit. Jenens. 1733.

animi, non de naturis aut personis differere; nunc autem de personis vere ita dictis, earumque actionibus verba facere. Aut si concedamus, Platonicos, tres admisisse divinas hypostasas, certum tamen est (quod denuo nec Priestleyus, nec Souverainius negat) eos consubstantialitatis dogma ignorasse, ac cum tribus suis hypostasibus archicis tres Deos, eosque sibi invicem subordinatos statuisse. Adeoque & magnum est inter Patrum antenicanorum, & Platoniorum Philosophorum trinitatem discrimen. Commentum vero de sensim & per gradus introducto dogmate orthodoxo, quod Priestleyus hic urgere posset, jam refutavi cap. I. & II. hujus Sectionis: nihil igitur restat, nisi ut dicat, æqualitatem, de qua quærimus, saltem sitam esse in verbis; at & hoc dilemmatis primi membrum falsum est. Summum enim inter phrases, Platoni ejusque Sectatoribus, ac Christianis quoad Trinitatem usitatas, intercedere discrimen, ex adductis a me testimoniis liquet, & ii solum ignorare possunt, qui platoniorum placitorum plane sunt ignari. Nisi forte verba quædam λογικῆς, Πνεύματος, ψυχῆς &c. exceperis, quæ Patribus æque, ac Platoniciis fuerunt familiaria. Verum quis nescit, has easdem voces etiam occurrere in sacris literis, quas Patres antenicanos diurna, nocturnaue verfasse manu, eorum scripta commonstrant. Num forte
 etiam

etiam *Christus & Apostoli Platonici* fuerunt,
aut *verba sua ex Platonismo mutuati* sunt?

§. VI.

Econtrario idem hic canon Adversariis meis admodum præjudiciosus est. Si enim ex *æqualitate* dogmatum recte origo unius ab alio derivetur, sequitur, Socinianorum dogma de Patre, Filio & Spiritu S., quod Scripturæ sacrae contrarium Sect. I. ostendi, esse ipsissimum Platonis de triade commentum. Si enim, ut Priestleyus cum suo Souverainio vult, Plato per *λογον* suum non intellexit personam quandam, aut rem per se subsistentem, sed *rationem* divinam *abstracte* consideratam: si per *spiritum* suum nihil aliud intellexit, quam *attributum potentiae* Dei: verbo; si *tria principia* Platoni nihil sunt aliud, quam proprietates *bonitatis, sapientiae & potentiae*, quæ in Deo, Creatore rerum omnium, quam maxime elucet, æquis rerum arbitris dijudicandum relinquo, utrum non iisdem armis, quibus contra fidem orthodoxam dimicant Adversarii, se ipsos lædant. Etenim systema Socinianorum de Deo, ex propria ipsorum confessione, adeo *platonicae triadi* est simile, ut vix possit esse ovum ovo similis.

§. VII.

Alter canon criticus æque parum favet fabulæ de *platonica Trinitatis origine*. Ubi enim Justinii & aliorum fide dignorum de hac re *testimonia*? Ego certe, scrutando Justinii, aliorumque Patrum antiquiorum opera nullum invenire potui: imo potius reperi contraria non pauca. Atque ut nihil dicam de testimoniis Scripturæ sat claris, quæ antiquis Patribus incognita fuisse, nemo, nisi insanus, adfirmabit; Justinus ipse non semel profitetur, suam, Christianorumque doctrinam de Trinitate omnino diversam ab illa Platonis esse, & ex divina revelatione descendere: hinc passim supponit, Platonem quamlemcunque suam de Trinitate notitiam ex libris Mosaicis hausisse. In cohortatione ad græcos, quam in conversionis suæ primordiis eum scripsisse, autumat Maranus, celeberrimus ipsius operum editor, de Philosophis ita disserit n. 7. *Quodsi quis accurate illorum scripta expendere velit: ne in suis quidem ipsi opinionibus permanendum sibi esse statuerunt. Nunc enim Plato tria universi principia docet, Deum, materiam, & formam, nunc quatuor. Addit enim illam omnia permeantem animam. Rursus qui prius materiam non factam dixit, factam deinceps adserit &c.* Et n. 8. ita concludit: *Igitur cum veri*
nihil

nihil EX MAGISTRIS VESTRIS de Religione disci possit, — sequi mihi videtur, ut ad Maiores nostros recurramus, qui & multo antiquiores vestris fuere, nec quidquam proprio Marte excogitatum nos docuerunt: nec inter se digladiati, aut suas invicem opiniones evertere conati sunt, sed sine ullo contentionis & partium studio scientiam a DEO ACCEPERUNT, EAMQUE NOS DOCUERUNT. Neque enim natura, aut humani ingenii acie res tam magnæ ac divinæ cognosci ab hominibus possunt. In Apol. I. n. 60. postquam reprehendit Platonem ob male intellectos quosdam Pentateuchi locos, ex quibus confusum suum de tribus principiis systema formaverit, hæc addit: NON ERGO EADEM nos ac alii opinamur; SED NOSTRA OMNES IMITATI, edisserunt. Hæc sane apud nos audire est & discere ex iis, qui ne figuras quidem literarum norunt, imperitis hominibus, & lingua barbaris, sed mente sapientibus & fidelibus, quorum etiam nonnulli debiles & oculis capti; ut facile pateat, non humana sapientia hæc fieri, sed Dei virtute dici. Et in Apolog. II. n. 13. hanc dat rationem, cur Platonis sectam deseruerit, & christianæ Religioni nomen dederit: Non quod aliena sint a Christo instituta Platonis, sed QUOD NON OMNINO SIMILIA, ut nec etiam aliorum, Stoicorum videlicet, Poetarum & Historicorum. Ex quibus manifestum est, doctrinam de Trinitate, quam

Justinus cum aliis Christianis communi fide tenuit, multum *discrepasse* a decantata triade platonica: ex qua vero *regula* hanc *dissimilitudinem* cognovit Philosophus iste? ad quam *normam* exegit? & ex quo fonte tam *discrepantem* doctrinam hausit? certe non ex *Platonismo*: unde ergo? fateamur, quod res est, ex veteris, novique Testamenti libris, ad quos passim, pro *ratione adversariorum*, cum quibus agit, provocat, ac respicit.

§. VIII.

Nequid tamen dissimulem, fateor, Justinum, aliosque post ipsum Patres, ad refutandam præcipue Ethnicorum idololatriam & ad commendandam ipsis Religionem christianum non raro Platonis laudasse sententias; at an inde sequitur, quod eam ipsam doctrinam, ad quam illustrandam dicta Platonis adhibuerunt, ex Platone hauserint? Paulus ipse Athenis aræ cujusdam inscriptionem adplicat Deo vero: laudat in Gentilibus notitiam Dei Rom. 1, 19 & 2, 15. utitur dictis Poetarum, quod *genus Dei simus* Act. 17, 28. quod *Cretenses semper sint mendaces* Tit. 1, 12. Anne Paulus doctrinam suam ex Gentilismo hausit? aut idcirco Ethnicismum adoptavit? Nonne contra Judæos quandoque utimur testimoniis talmudicis? Quid? si quis adversus Mahu-

Mahumetanos laudet ea Corani loca, in quibus Christus laudatur ut *vir probus*, ut *Propheta*, imo ut *Verbum Dei*? num, qui ita argumentatur, Corani commenta *universim* adprobat? num dogma de *Divinitate Christi* ex Mahumetanismo hausisse censendus est? En, quanta cum *Platonismo Patrum* paritas! Ita laudarunt Patres Platonem, ut tamen errores illius non dissimularent: ita usi sunt ejus placitis, ut non Religionem christianam Platoni; sed Platonem Religioni christianæ adcommo- darent. Hinc frequentes eorum querelæ, quod Plato ex libris sacris hauserit quidem; at, quæ legit, *male* intellexerit. i) Quodsi cuiquam Patres in usu *locutionum platonica- rum* hinc inde excessisse videantur, non equidem repugnabo pertinaciter; at meminerit, per ipsas successive *subnascentes hæ- reses* demum coactam fuisse Ecclesiam, ut sacrosanctum dogma nostrum, *fixis nonnisi terminis*, modisque loquendi *caute exami- natis* exprimeretur. Unde cum S. Hiero- nymo

i) Ex his adparet, quid de Patrum Philosophia sentiendum sit. Nec Pythagoram, nec Platonem, nec Aristotelem *universim* sequuntur; sed *eclecticum & syncretisticum* quoddam philosophandi genus sectantur. Præ reliquis tamen adamarunt Platonem, quod hujus Philosophi placita Evangelio magis conformia judicarent. Cfr J. Bruckeri Hist. Philos. crit. Tom. III. Per. II. P. II, L. I. cap. II.

nymo Apolog. II. contra Ruffin. ita concludo: *Antequam in Alexandria, quasi demonium meridianum, Arius nasceretur, innocenter quædam, & minus caute locuti sunt (Patres) & quæ non possint hominum per-versorum invidiam declinare, k)*

§. IX.

Quam falsum sit adsertum Sociniano-
rum de fonte platonico Trinitatis, ulterius
liquet ex testimoniis Patrum *Justino anti-*
quiorum, in quos nulla Plane cadit Plato-
nismi suspicio. Enim vero, Patres, qui
Apostolos viderunt, atque ex ipsa eorum
disciplina prodierunt, ab omni cum Philo-
sophia *Græcanica & Aegyptiaca* commer-
cio abstinuisse, luculenter ostendit J. Bruc-
kerus. l) Cum enim Viris his apostolicis
plerumque res esset cum *plebejis & illite-*
ratis, Apostolorum vestigia prementes,
doctrinam Evangelii proposuerunt non in
persua-

k) Patrum loca, quæ Petavii, aliorumque censuram
subierunt, egregie explicat, illustrat & vindicat F.
A. Zacharia in novissima operum Theologicorum
Petavii editione Veneta de anno 1757. Tom. II.
P. I. L. I. c. III. seqq. in adjectis notis; quibus &
præmisit brevem quandam Petavianæ doctrinæ Apo-
logiam.

l) Hist. Phil. crit. Tom. III. Per. II. P. II. L. I. c. I.
& II.

persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus & virtutis. 1. Cor. 2, 4. Neque id inficiantur Sociniani; cum communi calculo *Iustinum* ceu *primum Platonismi* in Ecclesia præconem suggillent. Quare cum *Discipulis apostolicis* sine dubio accensendi sint *Clemens Romanus, Ignatius & Polycarpus*, quorum de Trinitate orthodoxam fidem cap. præc. perspeximus; quæstio Adversariis solvenda remanet, unde hi suum dogma hauserint. Non ex *Platonismo*, ut fatentur ipsimet: unde igitur? An ex proprio cerebro fabricaverunt? At repugnant Scripturæ, repugnant propria ipsorum testimonia, repugnat sana ratio. Quis enim, nisi emotæ mentis homo, persuadebit sibi, fidelissimos hos Apostolorum Discipulos confinxisse dogmata, & orbi christiano credenda obtrusisse, quæ humanæ rationi non impervia solum sunt, sed & *prima fronte* adversari videntur? Quis credat, absurdum hunc errorem tam altas in omnium animis egisse radices, ut ab infinita propemodum hominum, etiam doctissimorum, multitudine per XVII sæcula invicta prorsus constantia propugnatus fuerit? Imo potius quis credat, Priestleyum, & alios Viros perspicacissimi cæteroquin ingenii ita ariolari potuisse, ut fabulam tam absurdam, qualis est isthæc de *platonica Trinitatis origine*, orbi erudito repetitis vicibus obtruderent? Opinor, id
inde

inde evenisse, quod, in angustias redacti, non alium excogitare valuerint, absurdum suum Religionis systema defendendi, modum.

CAPUT IV.

EXPLODUNTUR EA, QUAE PRIESTLEYUS CONFINXIT DE MEDIIS, PER QUAE; ET DE SCOPO, PROPTER QUEM DOGMA DE TRINITATE INTRODUCITUM SIT.

§. I.

Medium, quo potissimum in inducendo dogmate de Trinitate, non infelici opera, Auctores usi sunt, ex mente Priestleyi fuit *methodus allegorifandi, & personificandi res inanimatas.* a) Symbolam tamen haud ex-

a) Op. saepe cit. p. 23. Eine Art zu allegorifiren, die im Morgenlande ihren Ursprung hatte, war die Personificirung lebloser Dinge, von welcher wir in den Büchern der h. Schrift, als von der *Weisheit* beim Salomo, von den *Todten* beim Ezechiel, von der *Sünde* und dem *Tode* beim Apostel Paulus, viele schöne Beispiele finden. Eine andre Art zu allegorifiren war diese, dass man in Dingen, die auf einander eine Beziehung hatten, Aehnlichkeiten ausfindig machte, und dann dieselben als *Vorbilder* und *Gegenbilder* zu einander vorstellte. In confir-

matio-

exiguam promovendo dogmati de *Divinitate Christi* contulisse putat, præconceptam Philosophorum de *præexistentia animarum* opinionem. b)

§. II.

mationem hujus adducit Epistolam Pauli ad Hebræos: & post pauca: Clemens von Rom, vornemlich aber Barnabas, trieben diese Art zu allegorisiren noch weiter. Allein die darauf folgenden Kirchenväter, die sich nicht nur dieser Methoden bedienten, sondern auch ihre eigene Philosophie mit dem Christenthum vermischten, verwandelten endlich eine *unschuldige Allegorie* in etwas nicht viel besseres, als heidnische *Abgötterei*. Quis hæc ultima verba expectasset a Priestleyo, qui *Tolerantiam* tantopere commendat? Sed ferventissimos *Tolerantismi* præcones, homines esse omnium *maxime intolerantes*, dudum comperta res est.

b) Ibid. p. 25. Um nun, da es damals eine unter den Philosophen angenommene Meinung war, daß alle Seelen præexistirt hätten, ihre Vorstellung von Jesu Christo zu erhöhen, so glaubten sie, daß seine Seele nicht die Seele eines gemeinen Menschen gewesen ware (die insgemein für das Werk der untern Wesen gehalten ward) sondern die vornehmste *Emanation* aus dem göttlichen Verstande selbst seie, und daß ein verständiges Wesen von einem so hohen Range den Leib Jesu entweder von Anfang an belebt habe, oder bei seiner Taufe in denselben eingegangen seie.

§. II.

Cum vero adfertorum istorum falsitas ex haftenus dictis abunde pateat, licebit mihi hic esse breviori. Itaque quamvis non negem, nimium & ineptum *allegoriæ* studium apud orientales Philosophos, maxime in Aegypto viguisse: c) Quamvis non negem, Patres ex antenicænis non paucos, inter quos eminet Origenes, d) nimium hoc studio delectatos fuisse; illud tamen concedendum mihi ab Adversariis jure postulo, in scriptis Clementis, Ignatii & Polycarpi (de genuinis horum Epistolis solum loquor) *allegoriæ* & *typorum* usum aut nullum, aut moderatum certe, ac proin haud improbandum, occurrere. Id quod (prætermissa difficili ac operosa quæstione de nimio, an moderato Typorum usu in Epistola Pauli ad Hebræos, quæ me a proposito longius, ac par est, abstraheret) de dictis Christi & Scriptis Apostolorum adhuc magis tenet. Cum igitur Christus & Apostoli verbis *claris*, & ab omni figuræ suspicione *liberrimis*, ut Sect. I. luculenter ostendi, dogma de Ss. Trinitate nobis propo-

c) Vid. J. Bruckeri Hist. crit. Phil. Tom. III. Per. II. P. II. L. I. c. II.

d) Cfr. Sal. Glassius Philolog. sacr. L. II. P. I. Tract. II. Sect. III. de *allegoriis* art. V. p. 419.

proposuerint: cumque ex testimoniis Polycarpi, Ignatii & Clementis manifesto constet, jam ante Justinum, sæculo I. & II. ineunte, in præstantissimis *Orientis* non minus, quam *Occidentis* Ecclesiis viguisse fidem in sanctissimam Trinitatem; adsertum Priestleyanum de introducto, ope *allegoriæ* & *prosopopoeiæ*, Trinitatis dogmate, omni plane probabilitatis specie destituitur. Idem majori jure dicendum de eo, quod dogma de *Divinitate Christi*, mediante absurda illa de *præexistentia animarum* opinione, aut enatum aut propagatum fuerit. Nisi forte (quod tamen noluerit Priestleyus) & Apostolos & Christum ipsummet, in Philosophastrorum classem redigere, & absurdi istius erroris insimulare per summam impietatem velit.

§. III.

Absurdum æque, at ridiculum magis est, quod Priestleyus ad complendam, ornandamque *Romanensem* fabulam suam memorat de *Scopo*, quem Patres *platonizantes* in confingenda *Divinitate Christi* intenderint. Factum id fuisse *narrat* (non enim probat) eo fine potissimum, ut *scandalum Crucis*, quod non minimum Evangelio dilatando obstaculum posuit, hac ratione tollerent, Religionem christianam Ethnicis commendarent, ac dedecus dimi-

I
nue-

nuerent, quod iis adhæsit, qui Christo nomen suum dederunt. e)

§. IV.

e) Pag. 20. seqq. Wir lernen aus den Schriften der Apostel selbst, wie auch aus den Zeugnissen späterer Schriftsteller, daß der Umstand, an welchem die Menschen überhaupt, und besonders der philosophische Theil derselben, sich am meisten stießen, die Lehre von einem gekreuzigten Heilande gewesen seie. Sie konnten sich nicht unterwerfen, Jünger eines Menschen zu werden, der, wie der ärgste Missethäter, am Kreuze gestorben war. — Der Apostel Paulus redet von der Kreuzigung Christi als von dem größten Hinderniß der Aufnahme des Evangelii zu seiner Zeit; und aus wahrer Grosmuth giebt er sich dennoch keine Mühe, die Sache zu beschönigen, sondern sagt zu den Corinthern (die eines von den aufgeklärtesten Völkern unter den Griechen, und von ihrer Philosophie sehr eingenommen waren) daß er entschlossen seie, *nichts zu wissen, als Jesum Christum den Gekreuzigten*. Denn obgleich dieser Umstand den Juden ein Aergerniß und den Griechen eine Thorheit war, so war er doch für andere göttliche Kraft und göttliche Weisheit. 1. Cor. 1, 23. — Indessen geschah es doch, daß die spätern Christen, und besonders solche, die den Grundsätzen der morgenländischen oder griechischen Philosophie sehr ergeben waren, zur Wegschaffung dieses Hindernisses einen andern Weg wählten. — Sie fiengen an, die Würde der Person Christi zu erhöhen, damit es für sie minder schimpflich scheinen mögte, zu seinen Jüngern gerechnet zu werden.

§. IV.

Bellus enim vero *Scopus*: *incredibilis* visa est doctrina de *crucifixo* Servatore, *mero homine*: remedium in promptu erat: ex homine *Deum* fecerunt. — Quis risum teneat? Annon *incredibile magis* videri debuit dogma de *crucifixo* Deo? Ex mente Socinianorum ridebant Gentiles ceu *stultitiam* Religionem a Christo *Mortali mortuo* adinventam: non risissent magis ab *Immortali mortuo* inventam? Messias homo crucifixus Judæis *scandalum* fuit: ast annon scandalum adauctum fuisset, jungendo Messiae huic *Divinitatem* quam Priestleyo fatente, perhorruerunt semper Judæi, in homine *nobis per omnia simili* agnoscere? Hem, stupida Christianorum *philosophantium* capita! qui dum Religionem christianam commendare, ac probri maculam ab ea abstergere laborant, reddunt eam humanæ sapientiæ incredibilem magis, ac cachinnis Judæorum æque ac Gentilium proscindendam exponunt; quod ex dictariis Tryphonis, Celsi, aliorumque, in Christum Deum natum, passum, crucifixum & mortuum liquido constat. Pro! quæ, malum, ratio est, ut Sociniani eo tempore, quo de commendando infidelibus Christianismo agebatur, nondum extiterint! Christum in numerum Deorum referre, certe modis

omnibus *disuasissent*; aliud potius subministrassent consilium, aliamque ostendissent viam multo commodiorem, illam nempe, qua *nostris diebus* Ethnici, Judæi, Mahumetani & Christiani facillime in unam coire Religionem possunt, f) nimirum, si superis placet, *Ethnico — Judaico — Mahumetico — Christianam.*

§. V.

Fallit & fallitur quoque Priestleyus in adsignanda *causa*, ex qua scandalum Crucis, de quo Paulus 1. Cor. 1. agit, ortum traxerit. Christum Deum prædicabat hic Apostolus, g) & hunc *crucifixum*. Deus igitur *crucifixus* Judæis scandalum erat; gentibus vero *stultitia*. Id nisi concedant Sociniani, nunquam hujus *scandali & stultitiæ* rationem *adequatam* dabunt. Infame equidem fuit Crucis supplicium; at infami mortis genere pro salute nostra trucidandum esse Messiam, prædixere Prophetæ, inprimis Isaias, qui cap. 53. probrosissimam Christi mortem tam vivis pingit coloribus,

f) Cfr Briefe eines reisenden Juden über den gegenwärtigen Zustand des Religionswesens unter den Protestanten, herausgegeben von einem Layenbruder. 1777. In Epistolis his multo sale satyrico perfricantur Syncretismi sociniani Patroni, præcipue Bahrdtius & Semlerus.

g) Ex dictis Sect. I. cap. III. §. VIII.

ribus, ut luctuosæ hujus tragædiæ testis
ocularis fuisse videatur. VIDIMUS, ait hic
Propheta, *vidimus eum, despectum & no-
vissimum virorum, virum dolorum, & scien-
tem infirmitatem, & quasi absconditus vul-
tus ejus, & despectus, unde nec reputavi-
mus eum. Vere languores nostros ipse tu-
lit (en causam mortis tam probrosæ) &
dolores nostros ipse portavit: & nos puta-
vimus eum quasi leprosum, & percussum a
Deo & humiliatum. Ipse autem vulneratus
est PROPTER INIQUITATES NOSTRAS; attri-
tus est PROPTER SCELERA NOSTRA — &
livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi
oves erravimus — & posuit Dominus in eo
INIQUITATEM OMNIUM NOSTRUM. Oblatus
est, quia ipse voluit, & non aperuit os
suum. — Ideo dispertiam ei plurimos, &
fortium dividet spolia, pro eo, quod tradi-
dit in mortem animam suam, & CUM SCE-
LERATIS REPUTATUS EST: & ipse peccata
multorum tulit, & pro transgressoribus
rogavit. Dein si probrosa fuit mors Chri-
sti in se spectata, probrum istud per signa
stupenda, quibus ei parentavit natura ipsa,
magnam partem diminutum, ac subsequen-
te gloriosa resurrectione sublatum penitus
est. Pone jam, Socinianorum placita Apo-
stolorum quoque doctrinam fuisse; pone,
eos Christum merum hominem prædicasse:
ubi ratio scandali pro Judæis? ubi ratio
stultitiæ respectu Gentilium? præcipue*

cum contendant Sociniani, doctrinam suam de *Deo & Christo* adeo *sanae rationi conformem* esse, ut in ea ne minimum quidquam, occurrat, quod *supra*, nedum *contra* ipsam videri homini, sana ratione utenti possit.

§. VI.

Interim tamen, etsi Paulus, *si Socinianorum placita tenuisset*, facillime & nullo pene negotio scandalum Crucis tollere, & Religionem christianam humanæ adtemperare rationi potuisset; in sua tamen (quod mirum videri merito debet) *scandalosa ac stulta sententia immotus persistit*, nihil scire volens, *nisi Christum & hunc crucifixum*. Si Priestlevum consulamus, factum id inde, quod Paulus existimaverit, mortem & resurrectionem Christi, *puri hominis*, nobis *per omnia similis*, fervire ad homines in fide *futurae resurrectionis* confirmandos, præ morte & resurrectione entis, ut ait, *superangelici*. h) Sed

b) Op. cit. p. 21. Dieser Umstand, über welchen sie (die Juden und Heyden) spotteten, war etwas, woraus die Weisheit Gottes am meisten hervorleuchtete; indem der Tod und die Auferstehung eines Menschen, der ihnen *in allen Stücken gleich* war, für dienlicher geachtet ward, andern Menschen die Versicherung von ihrer eigenen Auferstehung zu geben, als der Tod und die Auferstehung

Sed quis risum denuo teneat? Quid? si ens illud *superangelicum* verus Deus sit, mentiri & falli nescius; an ejus *passio*, *mors*, *resurrectio* & *promissio* non firmitus nobis præbebit *salutis* & *resurrectionis* argumentum, quam mors & resurrectio *puri hominis*, nobis per omnia similis, adeoque & absolute mendacis? Sed piget, nugis istiusmodi refellendis diutius immorari; ne, quod ajunt, *miliū perforare* videar.

C A P U T V.

RESPONDETUR PRAECIPUIS PRIESTLEYI
OBJECTIONIBUS.

§. I.

Hactenus refutavi adserta præcipua, quibus constat Priestleyanum systema *de origine Trinitatis*; atenim audiatur & altera pars: æqua postulatio: audiamus & examinemus nunc æqua lance ea, quæ Priestleyus ad confirmanda adserta ista in medium protulit, argumenta. a) Qua in re
I 4 me

hung eines überenglischen Wesens, von dem sie glauben konnten, daß die Gesetze seiner Natur von der ihrigen sehr verschieden wären.

a) Ex sequentibus denuo adparebit, quam parum is curet *Scripturam*. Hinc ratiunculis paucis, quas ex *sacris literis* petiit, jam Sect. I. congruis locis respondi.

me magno levavit labore, cum ea, quæ Tom. I. P. I. *fufius* expofuerat, in Adpendice ad Tom. II. in *decem* contrahit argumenta, quæ nunc ex ordine, & quidem ipsis Priestleyi verbis, *fecundum editionem theodifcam* (nequid roboris eis per verfionem *latinam* detrahere videar, aut ne in gratiam Lectorum meorum idem bis dicere cogar) recensere adgredior. Illud præmonendum duxi, argumenta ex his plura, nova non effe, quippe quæ in Zwickero, Souverainio & Epifcopio dudum diffiparunt G. Bullus, & Maranus noster.

§. II.

Argumentum I. *Es wird von frühen orthodoxen Schriftstellern zugestanden, daß in den Zeiten der Aposteln zwei Gattungen von Ketzerei vorhanden waren, von welchen die eine glaubte, daß Christus ein BLOSER MENSCH SEI, und die andere, daß er nur DEM SCHEIN NACH EIN MENSCH gewesen. Nun aber tadelt der Apostel Johannes mit der größten Strenge die letztern; und kann man es wohl für wahrscheinlich halten, daß er die erstern ungetadelt würde übergangen haben, wenn er es für einen Irrthum gehalten hätte? R. Hæretici illi, qui veram carnem Christi negabant, statuebant tamen, eum verum Deum esse; cur ergo S. Joannes neque hunc errorem, qui*
certe

certe capitalis fuisset, castigat? Cur contentus est cum hocce hominum genere, dummodo admittant, Christum *veram carnem* habuisse? — At fallitur magnopore Priestleyus, dum opinatur, S. Joannem non reprobasse eorum hæresin, qui primo jam Sæculo Divinitatem Christi inficiari sunt ausi. Fateor equidem, in Epistola I. (ad quam digitum intendit Priestleyus) c. 4, 1. seqq. in numerum Pseudoprophetarum retulit eos, qui negabant, Dominum nostrum in vera carne venisse: *In hoc cognoscitur spiritus Dei, inquit, omnis, qui confitetur, Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; & omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Verum in eodem capite v. 15. etiam aliud ponit criterium cognoscendi spiritum hæreticum eorum, qui Christo Divinitatem auferabant. *Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* Subintelligitur hic quoque canon contrarius: *Quisquis confessus non fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Dei inimicus est.* Quod S. Joannes in hoc criterio non loquatur de Filio Dei *metaphorico*, evidens est ex cap. 5, 20. citatæ Epistolæ, ubi Christum *verum Filium Dei, & verum Deum* adpellat: *Scimus, quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in VERO*

FILIO EJUS. Hic est VERUS DEUS & vita æterna. Duplicem ergo hæresin hic confixit S. Joannes, sibi e diametro oppositam: aliam Docetarum, qui Christo solam naturam Divinam; & aliam Cerinthis & Ebionitarum, qui eidem meram naturam Humanam adtribuebant: adeoque evanescit prima Priestleyi conjectura.

§. III.

Arg. II. Athanasius ist so weit entfernt, dieses zu leugnen, daß er, wenn von Christo, in verschiedenen Theilen des neuen Testaments, und besonders in der Apostelgeschichte, als von einem bloßen Menschen gesprochen wird, solches dadurch zu erklären sucht, daß die Apostel nicht bei den Juden (d. i. den Bekehrten aus dem Judenthum) der damaligen Zeiten hätten anstoßen wollen, damit sie dieselben nach und nach zum Glauben an die Gottheit Christi bringen mögten. De sent. Dionys. Er setzt noch hinzu, daß die Juden, da sie in diesem Irrthum (nämlich in dem Glauben, daß Christus *ψιλος ανθρωπος* sei) waren, auch die Heiden zu demselben verleitet hätten. Ex hac Athanasii confessione quid sequatur in favorem Socinianorum, non video. Non enim dicit, Apostolos de Divinitate Jesu Christi penitus siluisse; sed in convertendis

Ju-

Judæis prudenti quadam oeconomia usos esse, ne eos, cultui unius Dei Patris ad-fuetos, primo statim verbo offenderent, atque ab amplectenda Christi Religione ab-ferrerent. Hinc, ut ex eorum concioni-bus in Act. Ap. elucet, primo & ante alia prædicabant, Jesum Christum, quem ipsi crucifixerant, vere resurrexisse a mortuis. Hac veritate agnita paratiores reddebantur eorum animi, ad reliqua quoque dogmata, e quorum numero illud de Divinitate Christi fuit, suscipienda. Atque hoc Apo-stolorum exemplo excusat cit. lib. Athana-sius Dionysium de Arianismo malevole suspectum, qui in causa adversus Sabellia-nos paulo diligentius humanitatem Christi inculcaverat, ut eos *sensim* ad orthodoxam fidem adduceret. Ex eo autem, quod non-nulli Christiani *judaizantes* Gentilibus etiam scandalum dederint, nihil aliud sequitur, quam quod Apostolorum temporibus jam Pseudoprophetæ & Antichristi extiterint, aliosque perverterint; quod ipsimet Apo-stoli fatentur, atque deplorant.

§. IV.

III. Vom Eusebius und andern wird zugestanden, daß die alten Unitarier be-ständig behaupteten, daß ihre Lehre die allgemeine Meinung der christlichen Kirche bis

*bis zu Victor's Zeiten gewesen sei. Quid tum? fatetur idem quoque Eusebius H. E. l. 5. cap. ult. impudentem ac stolidam hanc fuisse Unitariorum illorum jactantiam; quam, referente eodem, antiquus quidam Auctor orthodoxus ex Scriptura, & testimoniis Patrum, Victore R. P. antiquiorum, egregie repressit. Nimirum fuit hic omnium semper hæreticorum mos atque genius, ut errores suos pro vera Ecclesiæ, Apostolorum, Christi que ipsius doctrina vendita-
rent. Quis enim eorum, qui christiano censeris nomine adpetunt, ab Ecclesia, a Christo & Apostolis libenter dissentiet?*

§. V.

IV. Wenn Hegesippus, der erste christliche Geschichtschreiber, der selbst ein Jude gewesen war, die Ketzereien seiner Zeit anführt, so gedenkt er verschiedener von der gnostischen Gattung, aber nicht der, daß Christus ein bloßer Mensch war. Er sagt überdies, daß, als er nach Rom reisete, woselbst er zur Zeit des Anicetus ankam, er gefunden habe, daß alle die Kirchen, die er besuchte, den Glauben, der von Christo und den Aposteln war gelehrt worden, gehabt hätten. Supponit hic Priestleyus, primos Christianos e Judaismo conversos, ex quorum numero Hegesippum fuisse ferunt,

runt, Divinitatem Christi negasse. At perperam omnino. Eusebius enim H. E. l. IV. c. 5. testatur, primos quindecim Ierosolymorum Episcopos origine Ebræos quidem fuisse, fidem tamen Christi *sincere*, atque ex animo suscepisse, & episcopali officio omnino dignos judicatos. Idem Eusebius H. E. l. IV. c. 7 & 8. Hegesippum ut maxime orthodoxum laudat, ejusque libris *verissimam Apostolicæ prædicationis historiam contentam fuisse*, scribit; & rursus, eum celebrem fuisse inter veritatis Patronos, *qui non solum viva voce, sed etiam scriptis disputationibus adversus impias hæreses decertarunt*. Hæc autem de Hegesippo & circumcisis Episcopis num scripsisset Eusebius, si ex grege *Ebionitarum* fuissent, atque Divinitatem Christi negassent? quippe qui eos ut maxime *impios* L. III. H. E. c. 27. execratur. Consentit Eusebio Sulpicius Severus L. II. Hist. sacr. e. 45. qui, postquam narrasset, Ecclesiam Ierosolymitanam, quæ ex solis Hebræis constabat, sub Adriano Imperatore penitus dispersam esse, hanc subdit animadversionem: *Quod quidem christianæ fidei proficiebat, quia tum pene omnes CHRISTUM DEUM sub LEGIS OBSERVATIONE credebant; nimirum id Domino ordinante dispositum, ut legis servitus a libertate fidei, atque Ecclesiæ tolleretur*. In hoc igitur primi Christiani Ierosolymitani (quidquid sit de Nazaræis, quos

quos Adversarii sibi vindicant *b))* cum Ebionæis solum conveniebant, quod *legalium observationi* tenacius, ac par erat, inhærebant. Ac proin, cum Hegesippus de Divinitate Christi recte senserit, non solum nihil prodest Priestleyo laudatus ab eo Ecclesiarum consensus; sed & egregium præbet fidei orthodoxæ argumentum. Nec obest, quod Hegesippus, recensens hæreses suorum temporum apud Euseb. H. E. l. IV. c. 22. fileat de *Cerinthianis & Ebionæis*: non enim adcuratum omnium hæreseon catalogum confecit; sed recensitis variis hæreticorum classibus hæc subjungit: *Ex his orti sunt Pseudochristi, Pseudoprophetae, Pseudoapostoli, qui adulterinis suis doctrinis adversus Deum & Christum ejus, unitatem Ecclesiæ disciderunt.* Ex quibus verbis haud obscure datur colligi, quod eorum hæreticorum, qui Divinitatem Christo auferebant, saltem *implicitam* fecerit mentionem. Nihil ergo juvat Priestleyum jactatum Hegesippi silentium. Notari quoque hic meretur, quam male is causæ suæ, argumento ex Hegesippi auctoritate ducto, consuluerit. Supponamus enim, quod volunt

b)) Major tamen Eruditorum pars eis contradicit. Cfr G. Bullum in *Judicio Ecclesiæ Catholicæ* &c. cap. II. p. m. 43. seqq. P. Maranum in opere: *Divinitas Jesu Christi* &c. L. II. c. VII. & Gazzanigam in *Prælect. Theol. Dissert. III. p. 269. Vindob. 1777.*

lunt Adversarii, Hegesippum Unitarium fuisse, sequitur ergo, quod eo tempore, quo is scribebat, in universa Ecclesia, *Orientali & Occidentali* altum adhuc fuerit de *Divinitate Christi* silentium. Nam laudat Hegesippus apud Euseb. l. c. non solum earum Ecclesiarum, quas pertransiit, sed & Romanorum Pontificum *Aniceti*, & successorum ejus, *Soteris & Eleutherii* rectam fidem. Cum autem a morte *Justiniani* M. usque ad *Eleutherium* fluxerint anni circiter 40.; consequens est, a *Justino*, ejusque sequacibus aut *Platonismum* in Ecclesiam inductum non fuisse; aut certe eos in difficili hoc negotio oleum & operam perdidisse. Alios igitur facinoris hujus auctores quærere *Priestleyum* oportet. Dein quomodo hæc quadrant in ejus hypothesin de *sensim & per gradus* introducto *Platonismo*, qui tamen sub *Victore R. P.*, a quo *Theodotus Byzantinus damnatus* est, *dominari* jam cœperit? sane, si sub *Eleutherio*, teste Hegesippo, ne cognitus quidem Romæ & alibi fuerit; & tamen sub *Victore*, ejus *Sucessore* (ex mente *Souverainii*, a qua *Priestleyus* alienus non est) ubique regnavit; non jam *leniter* insinuatus est, sed potius *intra paucos annos* (nam novem tantum annis *Victor* sedit) orbem christianum rapido quodam diluvio inundavit.

V. Justin der Märtyrer, der die Präexistenz Christi behauptet, ist so weit entfernt, die entgegengesetzte Meinung eine Ketzerei zu nennen, daß, was er darüber sagt, offenbar eine Schutzrede für seine eigene ist. Da Hegesippus ein Zeitgenosse Justins war, so mußte er von der Lehre von der bloßen Menschheit Christi gehört haben; er hatte aber vielleicht von der Meinung Justins nicht viel vernommen, die von der Meinung der Gnostiker verschieden, wiewohl die Präexistenz Christi ein Theil von beiden war. Quod Justinus M. doctrinam suam de præexistentia & Divinitate Christi reputaverit a Deo revelatam & opinionem contrariam hæreticam, patet ex eo ipso loco Dial. cum Tryphon. n. 48. quem Priestleyus cum suæ sententiæ Patronis maxime urget: Sunt quidem, inquit Justinus, ex **GENERE NOSTRO**, c) qui eum Christum esse confitentur, quamvis hominem ex hominibus
geni-

c) Ebionitas hic a Justino intelligi, ostendit Maranus observat. ad hunc locum. Dicuntur autem ex genere nostro, quia Nostros non raro adpellant hæreticos Catholici, cum eos Judæis, ut fit a Justino, aut Ethnicis opponunt. Non desunt, qui cum Bullo legendum putant, ex genere vestro, suspicantes ex facili mutatione ὁμογενὲς in ἡμετέρας mendum irrepsisse. Id si verum, cessat difficultas præcipua.

genitum pronuntient; quibus ego non ad-
sentior, nec adsentirer, etiamsi maxima pars,
quæ mecum consentit, idem diceret. (En cau-
sam hujus intrepidi & constantis dissensus)
Neque enim HUMANIS doctrinis jussi sumus
ab ipso Christo credere, sed iis, quæ a beatis
Prophetis prædicata, & ab ipso tradita, h.
e. revelata sunt. Fateor, opinionem con-
trariam explicite hæreticam non vocat; at
neque id necessarium fuit. Agit enim loc.
cit. cum Judæis, & erroris hujus obiter
solum meminit, in aliud intentus. Dein
an necessarium omnino, ut qui alterum ju-
dicat hæreticum, semper & hæreticum
compellet? d) Quis vero hunc Justinii locum
apologiam pro propria & privata opinione
existimabit? Cæcus fit, qui non videt, eum
niti revelatione & universali Ecclesiæ con-
sensu. Ad Hegesippum quod spectat, quem
denuo in medium producit Priestleyus, jam
respondi. Cæterum quam latum sit discri-
men inter doctrinam Justinii de Christo, &
errores Gnosticorum, intelliget quilibet,
qui harum rerum non plane ignarus est.

§. VII.

d) Vid. Bullus in *Judicio Ecclesiæ* &c. cap. VII. & in
Adpendice ad hoc caput, ubi difficultates omnes ab
Episcopo motas, & ab aliis centies repetitas, solide
enervat.

§. VII.

VI. Irenæus, der nach Justin schrieb, nennt nur die Meinung derer, die Christum für einen Sohn Josephs sowohl, als der Maria hielten, eine Ketzerei; er sagt aber nichts von solchen, die, da sie ihn für einen bloßen Menschen hielten, zugestanden, daß er keinen menschlichen Vater hatte. Subtilis, at vana cavillatio: Irenæus, ut ex verbis ejus cap. I. §. IV. hujus Sect. adductis, constat, omnes eos hæreticis accenset, qui negant Christum ex Virgine Emanuele, h. e. qui negant Christum, verum Deum & hominem ex Virgine natum; quidquid igitur sit de eorum Ebionitarum classe, qui Christum ex Maria Virgine, operante Spiritu S., natum esse, confitebantur, sed Deum esse negabant; quos Nicephorus H. E. I. XIII. c. 13. *minores* vocat, quique post Irenæum e *crassa* Ebionitarum secta prodiisse videntur: inconcussa manet orthodoxi dogmatis veritas.

§. VIII.

VII. Diejenigen, die Epiphanius *Alogi* nennt, unter den bekehrten aus dem Heidenthum, glaubten, daß Christus bloß ein Mensch war; und da sie vor seiner Zeit keinen besondern Namen führten, und keine besondere Versammlungen hatten, so ist offenbar,

fenbar, daß sie in frühen Zeiten nicht als Ketzer konnten ausgezeichnet worden sein. Alogorum origo nonnihil obscuritatis habet. Videntur Priestleyo ex Ebionitarum secta prodiisse. Eorum primus sub hoc nomine mentionem facit Epiphanius Hær. 51. quod λογον Joannis una cum ejus scriptis rejecerint. Quodsi subdole sese Christianorum cætibus immiscuerint, illud consequitur, quod falsorum Prophetarum more, quos Christus cavendos monet Math. 7. circumiverint, in vestimentis ovium, intrinsecus autem lupi rapaces fuerint. Non pudet Priestleyum, in obscura Alogorum secta quærere causæ patrociniū? Nunquam vidit ex una secta proscripta prodire aliam adhuc deteriore? quid inde? Si ab Ecclesia primitiva Ebionæi pro hæreticis habiti sunt; de eorum pessimo furculo aliter judicabimus?

§. IX.

VIII. Die ersten, die die Lehre von der Gottheit Christi glaubten und untersuchten, gestanden zu, daß ihre Meinung bei den ungelehrten Christen gar nicht beliebt sei, und daß diese letztern fromme Leute waren, die sich vor der Lehre von der Dreieinheit fürchteten, weil sie glaubten, daß dieselbe der Lehre von der Oberherrschaft Gottes des Vaters zu nahe trete. Operæ pretium existimo, loca illa adponere,

nere, ex quibus Priestleyus in sua *historia opinionum de Christo* art. IV. p. 52. seq. præsens argumentum probare potissimum nititur. Tertullianus adv. Prax. Sect. III. p. 502. (Parisi. 1675. ad edit. Pamel.) *Simplices enim, inquit, nec dixerim imprudentes & idiotæ, quæ major semper credentium pars est, quoniam & ipsa regula fidei a pluribus diis sæculi ad unicum Deum verum transfert, non intelligentes unicum quidem, sed cum sua œconomia esse credendum, e)* expavescunt ad œconomiam. Numerum & dispositionem Trinitatis divisionem præsumunt unitatis: itaque duos & tres jam jactitant, a nobis prædicari; se vero unius Dei cultores præsumunt. Monarchiam, inquiunt, tenemus. Monarchiam sonare student Latini, Oeconomiam intelligere nolunt etiam Græci. Alter locus est ex Origenis commentariis in Joannem p. 46. edit. Huet. quem non sine causa ipsis Priestleyi theodiscis verbis exhibeo: Origenes nennt freymüthig die Anhänger der Lehre von der genauen Einheit Gottes gottseelige Personen φιλοθεες. Er sagt "dadurch kann man den Zweifel „vieler gottseeligen Personen auflösen, die aus Besorgniß, damit sie nicht „zwei Götter machen, auf falsche und böse „Meinungen fallen.“ Er sucht ihnen auf diese

e) Oeconomiam Tertullianus ibid. Sect. II. vocat eam, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem & Filium & Spiritum Sanctum.

diese Art zu helfen. "Diese Bedenklichkeit
 „ vieler gottseeligen Personen kann
 „ so gehoben werden. Man muß ihnen sa-
 „ gen, daß der, der Gott von sich selber,
 „ *αὐτοθεός*, ist, Gott mit dem Artikel, *ο*
 „ *θεός*, seie; daß aber Christus Gott ohne
 „ Artikel, *θεός*, seie. Verum multa sunt,
 quæ hic contra Priestleyum militant, ra-
 tionum momenta. Inprimis falsum est,
 quod Tertullianus & Origines *primi* fue-
 rint, qui dogma de Divinitate Christi cre-
 debant examinabantque: crediderunt, ut
 hætenus ostensum est, & sine dubio exami-
 narunt illud Irenæus, Justinus, & ante hos
 Polycarpus, Ignatius, Clemens ac Apostoli
 ipsimet. Falsum quoque, quod Tertul-
 lianus adserat, doctrinam de Divinitate
 Christi *omnibus* generatim *indoctis* odiosam
 fuisse. Per *simplices* enim, ut ex contextu
 constat, intelligit eos solum, quibus ceu
illiteratis, & in recipiendis erroribus *in-*
cautioribus, Praxeas, *Patripassianorum*
 dux venenum suum potissimum instillare
 adlaboravit. Nam testatur Justinus verbis
 cap. III. §. VII. hujus Sect. laudatis, suo
 tempore Christianos omnes, etiam *illitera-*
tos, *barbaros*, *debiles*, imo & *cæcos* in do-
 ctina de Trinitate optime instructos fuisse:
 quis autem credat, hos, aut eorum filios
 omnes a Patripassianis communi errori in-
 volutos esse, incassum obnitentibus Eccle-
 siæ Patribus & Episcopis vigilantissimis?

Ad Origenem quod adtinet, etsi verum esset, quod eos vocet *homines pios*, qui doctrinam de Trinitate pertimescebant, nihil tamen exinde argumento Priestleyano accederet ponderis, cum Origenis, de Arianismo maxime suspecti, auctoritas hac in re nulla sit. Hinc & ego a proferendis illius testimoniis bene multis, quæ nobis favere videntur, penitus abstinui. Sed quam falsum id sit, docent genuina Origenis verba, f) quæ ex interpretatione Ambrosii Ferrarii l. c. edit. Huet. hæc sunt: *Et hinc solvi potest illud, quod perturbat MULTOS, PROFITENTES, SE DEI AMANTES ESSE, ac verentes duos prædicare deos; & propter hoc IN FALSA ET IMPIA DOGMATA INCIDENTES; vel negantes, proprietatem Filii esse aliam a Patris proprietate; confitentes Deum esse cum nomine tantum, qui apud ipsos Filius appellatur; vel negantes Filii Divinitatem, & ponentes ipsius proprietatem, & essentiam per descriptionem existere aliam a Patre. Dicendum enim est illis*

f) Καὶ το πολλὰς φιλοθεῖς εἶναι εὐχομένους ταρασσόν, ἐλαβόμενοι δύο ἀναγορεύσαι θεοὺς, καὶ παρὰ τὸ περιπιπτοντας ψευθεσι καὶ ἀσεβεσι δογμασιν (ἡτοι ἀρνεύμενοις ἰδιότητα ὕψις ἑτέραν παρὰ τὴν τῆ πατρὸς, ὁμολογούντας θεὸν εἶναι τὸν μετρί ονοματος παρ' αὐτοῖς υἱὸν προσαγορευόμενον. ἢ ἀρνεύμενοις τὴν θεότητα τῆ ὕψις τιθέντας δὲ αὐτῆς τὴν ἰδιότητα, καὶ τὴν ἑσῖαν κατὰ περιγραφὴν τυγχάνουσαν ἑτέραν τῆ πατρὸς) ἐντεῦθεν λυεσθαι δύναται. Λέκτεον γὰρ αὐτοῖς &c.

illis, quod αὐτοθεός quidem (hoc est per se
 Deus) Deus ille est cum articulo, propter
 quod ὁ Σervator in precatōne ad Patrem
 inquit: Ut cognoscant te, illum solum verum
 Deum; quidquid vero est prāter hunc, qui
 αὐτοθεός dicitur, participatione ὁ commu-
 nione Divinitatis illius deificatum, non est
 ille Deus cum articulo, sed Deus sine arti-
 culo, magis proprie dicendum esse. Ex his
 adparet, quam mala fide Origenis verba
 Priestleyus verterit. Eos enim, qui do-
 ctrinam de Trinitate metu Polytheismi re-
 cipere timuerunt, non vocat φιλοθεός, pios
 & amicos Dei, sed εὐχομένους εἶναι φιλοθεός,
 qui se profitentur, Dei amantes esse, & in-
 terim in falsa ὁ impia dogmata incidunt.
 Mira quoque dexteritate scopo suo adaptare
 novit verba hæc: λεκτεον γὰρ αὐτοῖς, dicen-
 dum enim est ILLIS &c. Diese Bedenklichkeit
 VIELER GOTTSEELIGEN PERSONEN kann so
 gehoben werden: man muß ihnen sagen &c.
 Tantum igitur abest, ut Origenes Unitariis
 aduleatur, ut potius eorum de Deo uno er-
 rorem acriter videatur perstringere. Illud
 tamen, quod Origenes discrimen statuit
 inter ὁθεός & θεός, nullatenus subsistit.
 Christus enim quandoque non solum in sacris
 literis, sed & ab antenicanis Patribus vo-
 catur ὁθεός, quod per decursum hujus Dis-
 quisit. probe animadverti; e contrario vero
 Deus Pater nonnunquam sine articulo vo-
 catur Deus. V. c. Joan. 1, 6. ἐγένετο ἀνθρώπος

ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ. fuit homo missus a Deo. Et Rom. I, 7. ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν. a Deo Patre nostro. Sermo hic sine dubio est de vero Deo; at ubi articulus?

§. X.

IX. Die Gottheit Christi ward zuerst von solchen gelehrt und behauptet, die heidnische Philosophen gewesen waren, und besonders von solchen, die die Lehre des Plato, der die Meinung von einem zweiten Gott behauptete, bewunderten. Augustin sagt (Confess. l. 7. c. 19. seq.) daß er Christum nicht anders, als wie einen sehr vortreflichen Menschen betrachtet, und keine Vermuthung gehabt habe, daß das Wort Gottes in ihm eingefleischt sei, oder wie der katholische Glaube von dem Irrthum des Photinus (des letzten der eigentlichen Unitarier, dessen Namen bis auf uns gekommen ist) verschieden sei, bis er Platos Bücher gelesen habe; und daß er hernach in seiner Meinung durch das Lesen der h. Schrift bestätigt worden sei. Constantin, in seiner Rede an die Väter der nicänischen Kirchenversammlung (c. 9.) spricht mit vielem Lobe vom Plato „weil er „die Lehre, von einem zweiten Gott, „der vom höchsten abstamme, und seinem „Willen unterworfen sei „gelehret habe. Quæ Priestleyus hic conglomerat, sunt falsa mixta veris. Falsum est, quod dogma de Divi-

Divinitate Christi primo traditum sit a Philosophis patonicis, ut patet ex cap. II. & III. hujus Sect.; verum est, quod S. Augustinus ante conversionem suam mysterium Incarnationis ignoraverit; nec mirum: est enim id mysterium *absconditum* a sæculo, quod sola ratione cognosci nequit. Verum est, quod ex libris Platonis notitiam quandam *λογος Verbi Dei* adquisiverit; falsum tamen, quod notitia ista jam *perfecta* fuerit. Fateatur enim l. c. de se Augustinus: *Garriebam plane quasi peritus; & nisi in Christo Salvatore nostro viam tuam (o Deus) quærerem, non peritus, sed periturus essem.* Accedente igitur primum lectione sacrarum Scripturarum adcuratam dogmatis nostri notionem sibi formavit. Etsi vero subin Platonem admiretur & laudet, re tamen maturius perpensa, mentem suam mutare non dubitavit. L. I. Retract. c. i. *Laus quoque ipsa, inquit, qua Platonem vel Platonicos, sive Academicos Philosophos tantum extuli, quantum impios homines non oportuit, non immerito mihi displicuit, præsertim contra quorum errores magnos defendenda est christiana doctrina.* Verum itidem est, quod Constantinus M. in oratione ad Sanctorum cætum c. 9. Platonem laudet, ut Religionem christianam hostibus ejusdem commendet; falsum tamen est, quod hic Imperator Platonis doctrinam de *secundo & subordinato Deo* ex asse adprobaverit. Nam

admisit consubstantialitatem Verbi, & quidem in sensu orthodoxo, teste Eusebio in Epist. ad Cæsareenses apud Socrat. l. i. c. 8. Quam quidem vocem ipse (Constantinus) quoque interpretatus est, asserens, consubstantiale a se dici, non juxta corporis affectiones, neque per divisionem, aut per sectionem quandam Filium ex Patre subsistere. Nihil ergo hæc omnia Priestleyum juvant.

§. XI.

X. Man findet in den Fortschritten der Lehre von der Gottheit Christi eine ziemlich leichte Gradation; denn er ward zuerst gehalten für einen Gott in einer gewissen bestimmten Bedeutung des Worts, als ein ausgezeichneteter Ausfluß aus dem höchsten Geiste, und dann für den Logos, oder die personificirte Weisheit Gottes; und es geschah nicht eher, als beinahe vierhundert Jahre nach Christo, daß man glaubte, er sei eigentlich dem Vater gleich. Dahingegen wird jetzt vorgegeben, daß die Apostel die Lehre von der eigentlichen Gottheit Christi geprediget hätten; und doch kann man nicht läugnen, daß selbst in den Zeiten der Apostel die jüdische Kirche, und viele von den Heiden die Meinung gehabt haben, daß er ein bloßer Mensch sei. Hier geschiehet der Uebergang sehr schnell, ohne irgend
einer

einer Gradation. Dieses mußte natürlicher Weise die größte Beunruhigung verursacht haben, so wie sie jetzt bei denen, die man Orthodoxe nennt, von den gegenwärtigen Socinianern verursacht wird; und dennoch kann man hievon nichts gewahr werden. Ueberdies war es gewiß wahrscheinlicher, daß die Christen jener Zeiten, denen der niedrige Stand ihres Herrn so sehr vorgeworfen ward, geneigt gewesen sein würden, seiner natürlichen Hoheit und Würde lieber etwas zuzusetzen, als abzuziehen. *Quam multæ in uno argumento conjecturæ?* Respondebo, qua fieri potest, brevitæ singulis. α) Falsum est, dogma de Trinitate per gradus irrepsisse. Liquet enim ex testimoniis Patrum antenicænorum, Apostolorum & Christi ipsius, supra adductis, dogma nostrum unum idemque semper fuisse, atque ob exortas hæreses nonnisi voces quasdam determinatas esse, quibus id a fraudulentis hæreticorum machinationibus vindicaretur. Sæculis I. II. & III. Ecclesia jam ubivis terrarum credebatur in Jesum Christum verum & unicum cum Patre Deum; commentum igitur est, consubstantialitatem & æqualitatem ejusdem cum Patre primum quarto post Christum natum sæculo adinventam fuisse. β) Non solum prætendimus, sed certis nobis argumentis constat, Apostolos prædicasse doctrinam de vera Divinitate Christi. Nec obstat

obstat nobis id, quod de sensu *Ecclesiae judaeae* addit Priestleyus. Per Ecclesiam enim judaicam intelligit vel ipsam *Synagogam*, vel Ecclesiam *Hierosolymitanam* a Christo & Apostolis fundatam, vel sic dictos *Nazaræos*, vel *Cerinthianos* & *Ebionitas*? Si *primum*, recte judicat; at nil inde lucratur in favorem opinionis suæ: si *secundum*; contrarium commonstravi §. V. hujus cap.; si *tertium* vel *quartum*, tunc *transmisso*, non *concesso*, *Nazaræos* cum *Cerinthianis*, *Ebionitis*, imo & cum nonnullis ex *Gentilismo* conversis, negasse *Divinitatem Christi*, nihil tamen aliud sequitur, quam, *Ecclesiae* a primis incunabulis luctandum fuisse cum hæresibus, juxta effatum *Paulinum*: oportet esse hæreses, ut scoria ab auro puro secernatur. 2) At nonne sic *transitus* contigisset *absque gradatione intermedia*? — Mirum argumentum: scio *Philosophorum* axioma, quod in rerum natura repugnet *saltus*; num vero axioma *physicum* transferet quoque ad *judicanda facta historica*, actionesque hominum *morales*, quæ a libero pendent arbitrio? Vereor sane, ne ex adplicatione novæ hujus regulæ criticæ facta plurima ex *Historia* cum ecclesiastica, tum civili & profana expungere debeat, de quorum veritate nemo *Criticorum* hucusque dubitavit. Nec me latet, axioma *morale*, illi *physico* haud absimile esse, quod nemo fiat

repen-

repente pessimus. At neque hoc *semper*
 & *ubique* tenet. Quid? si dicam, latere
 nos gradus illos, per quos primo statim
 sæculo homines isti ad opinionum mon-
 stra prolapsi sint: Quid? si dicam, Cerin-
 thianos & Ebionitas nunquam fuisse *veros*
 Christianos, sed *judaicas* suas opiniones
 cum *Christianismo* conciliare studuisse;
 ubi tunc *saltus*? d) Fateor, non potuit
 non hæresis hæc primorum Christianorum,
 præcipue Pastorum excitare adtentionem,
 ac controversias procreare; ast num omnia,
 quæ primis rei christianæ temporibus gesta
 sunt, & literis sunt consignata? Num,
 quæ literis consignabantur, & ad nos us-
 que pervenerunt? Nec tamen omnino
 defunt authentica harum controversiarum
 monumenta. Scimus ex antiquissimis
 Scriptoribus, Ebionitas cum Cerinthianis
 a primitiva Ecclesia ceu hæreticos fuisse
 rejectos: scimus, S. Joannem Evangelium
 suum his potissimum hominibus objecisse:
 scimus, eundem Apostolum in prima sua
 Epistola eos Antichristis adnumerare;
 quid ultra desiderabimus? e) Fateor quo-
 que, Ebionitas *despectui* fuisse *habitos*, eo-
 quod de Christo Servatore nimis abjecte
 & humiliter sentirent; verum quis nescit
 obstinatum hæreticorum, præcipue *judaizantium*
 pervicaciam? Nec *honore*, nec
dedecore a perversis opinionibus abduci
 se sinunt. Non ob oculos quotidie ver-
 satur

satur Priestleyo vivum hujusce veritatis exemplar in Judæis?

§. XII.

Explosis decem præcipuis Priestleyi argumentis, quid jam de reliquis ejus conjecturis dicam, quas sparsim suæ *Historiæ opinionum de Christo* innexuit? refellamne singulas? Minime id necessarium judico. Præterquam enim, quod plurimæ eodem jure negentur, quo adstruuntur; reliquæ id genus criminationes sunt, quæ five ex adlatis pro dogmate orthodoxo argumentis, five ex indicatis a me fontibus refelli facile possint. g) Dein ut quid iis argutiis confutandis immorer, quarum Priestleyus in *Adpendice* sua, in qua *præcipuum robur* exerit, nequidem meminisse dignatur? Vereor, ne Lectores mei, *nugis examinandis* jam lassati, dum in præsentî §. de prosequendo objectionum *frivolarum* examine delibero, mihi alta voce adclament: *Ohe! jam satis est.*

CON-

g) Hujus furfuris sunt quoque ea argumenta bene multa, quæ contra dogma de Divinitate Christi & Spiritus Sancti ex antiquis Ecclesiæ Patribus formavit; ea enim a Nostreis jam sæpe explosa fuisse, nemo est, qui ignoret.

CONCLUSIO.

DETERMINATUR VERA ORIGO DOGMATIS DE TRINITATE.

§. un.

Ex instituta igitur hætenus disquisitione, confutatisque absurdis Adversariorum hypothefibus, nisi me omnia fallant, ad oculum patere exiftimo, quænam fit VERA DOGMATIS CHRISTIANI DE SS. TRINITATE ORIGO. Dogma nimirum iftud, non *inventum humanum*, fed doctrina eft, in *sacris Scripturis*, præfertim *novi Testamenti*, per *Jefum Christum clariffime revelata*, ab *Apostolis primis Fidelibus prædicata*, ab *his folicite femper custodita*, contra *varias, diverfiffimasque oborientes hærefes strenue vindicata*, a *Conciliis folenni Ecclefie auctori- tate recognita*, in *publica fidei Symbola re- lata*, & ad nos usque per XVII. jam sæ- cula, *plenis, fæcundisque SCRIPTURAE & TRADITIONIS alveis, propagata*. Quod nobis nunc agendum reftat, illud eft, ut quam hæreditatem a Patribus noftris illi- batam accepimus, fartam tectamque con- fervemus, atque ad feros pofteros eadem, qua ipfi, fidelitate transmittamus; adver- fariorum nec minas, nec insultus perti- mefcantes. Quo in negotio utinam æquali nobiscum constantia, ftudio & fervore æqua-

æquali decertent Protestantes! Sed eheu!
 quam invisum apud multos est *Orthodoxi*
 nomen? Diſteria, ludibria, calumniæ,
 quas intentant *Heterodoxi*, non paucos
 dogmatis aviti cæteroquin cultores, adeo
 concutiunt, ut sub ſpecioſo *Tolerantiſmi*
 prætextu, a) vix amplius de venerando
 Trinitatis myſterio *verba facere* audeant.
 Faxit Deus, ut alii Viri Docti apud Pro-
 testantes invaleſcenti noſtris diebus *Anti-*
christianismo murum ſeſe opponant, donec,
 ſublato omni ſchiſmate, *occurramus omnes*
in unitatem fidei, b) ac *unanimes uno ore*
honorificemus Deum & Patrem Domini
noſtri Jeſu Chriſti, c) cui cum ipſo & S.
 Spiritu *honor & gloria in ſæcula ſæculorum.*
Amen. d)

a) Conf. Cl. Hegelmajeri Diſſert. *de male pacifico quo-*
rundam Tolerantiæ ſtudio. Tubing. 1777. Briefe
 eines reiſenden Juden &c. Krittiſche Sammlungen
 zur neuſten Geſchichte der Gelehrſamkeit. Wiſmar
 und Leipz. Neuſte Religionsbegebenheiten. Gieſen.
 Aliaque ſcripta Proteſtantium periodica.

b) Ephes. 4, 13.

c) Rom. 15, 6.

d) Ibid. 16, 27.

THE-

THESES SELECTAE

EX

UNIVERSA THEOLOGIA.

P A R S I.

INTRODUCTIO IN UNIVERSAM
THEOLOGIAM.

S E C T I O I.

DEMONSTRATIO EVANGELICA.

§. I.

Religio Naturalis.

1. **D**eum existere, eique deberi Religio-
nem quandam, evidenter cognoscit
fana ratio. 2. Existit ergo Religio naturalis.
3. Religionis hujus primis saltem principiis
suffICIENTER omnes homines imbutos esse oportet.
4. Ipsa tamen ratio facile cognoscit, id

L

seri

fieri criteriis mere naturalibus non posse. 5. Intelligit quoque, statum præsentem hominis corruptum esse; 6. Quin tamen corruptionis hujus causam, remedium, modumque, post lapsum placandi iratum Numen, certo detegat. 7. Sola igitur Religio naturalis non est sufficiens homini ad consequendam perfectam felicitatem.

§. II.

Revelatio in genere.

1. Existimus in indigentia Religionis revelatæ. 2. Hæc religio non solum possibilis est, sed etiam actu alicubi existit. 3. In eam omnes homines inquirere, & se eidem mancipare graviter obligantur. 4. Certis igitur characteribus insignita sit, oportet. 5. Ex his characteribus alii sunt interni & negativi. a) Religionem naturalem uberius clariusque exponat, β) nihil contineat, quod sit absurdum, Deo indignum, repugnans rationi, aut veritati aliunde certæ. γ) Internuncius non sit vitæ palam scelestæ. 6. Alii sunt externi & positivi, quales sunt miracula & prophetiæ. 7. Horum enim auctor cum solus Deus esse possit; 8. Sequitur, eam Religionem certo divinam esse, quæ his characteribus splendeat.

§. III.

§. III.

Revelatio Mosaica.

1. De revelatione, ante tria & ultra annorum millia facta, gloriatur gens canitie suspicienda, quæ Judaica passim audit. 2. Revelationis hujus seriem & argumentum exhibet nobis potissimum in libro antiquissimo, qui Pentateuchus dicitur. 3. Liber hic omni fide dignus est, & genuinum Mosis, magni Prophetæ, opus. 4. Religio inde innotescens testatissima est, omnibusque fulget divinitatis characteribus. 5. Ex ipsa tamen Religionis istius œconomia, & ex libris illius propheticiis constat, quod aliquando, quoad certa puncta, sit abroganda, & quod per futurum Messiam nova & præstantior eidem sit successura.

§. IV.

Revelatio christiana.

1. Imperante Tiberio Cæsare extitit vir nomine Jesus, qui dicitur Christus, promissum in lege Mosaica Messiam se pronuntians, novæque Religionis auctor. 2. Ad propagandam hanc Religionem certos elegit discipulos, qui vitam & doctrinam Magistri sui scriptis consignarunt. 3. Libri hi, quos novum Testamentum adpellamus, etiamnum incorrupti existunt, & summam merentur fidem. 4. Ex

libris istis discimus, Jesum Christum in confirmationem divinæ missionis suæ plurima pertrasse miracula & prophetias edidisse, quæ ad apicem completæ sunt. 5. Religio ergo christiana vera, divina & revelata est. 6. Idem confirmant alia momenta, scilicet doctrinæ a Christo traditæ excellentia & sanctitas; 7. Nec non Religionis istius stupenda, medias inter persecutiones, propagatio.

S E C T I O II.

DEMONSTRATIO CATHOLICA.

§. I.

Existentia, Natura & Notæ Ecclesiæ.

1. **C**hristus Religionem fundando novam instituit societatem spirituales, a societate spirituali Judæorum distinctam, quam Ecclesiam dicimus, & ad quam omnes accedere tenentur.
2. Hinc societas ista ex institutione sua est visibilis, 3. perpetuo duratura, 4. & certis insignita notis, quibus facile internosci potest.
5. Notæ tales sunt unitas, sanctitas, catholicitas & apostolicitas. 6. Notæ hæ, inter Ecclesias, quæ christianæ dici amant, conveniunt soli Ecclesiæ Romano - catholicæ, eamque reddunt evidenter credibilem.

§. II.

§. II.

Auctoritas Ecclesiæ.

1. Christus in Ecclesia sua perpetuo conservari voluit omnia dogmata & præcepta Apostolis tradita. 2. Moraliter ergo necessarium fuit, ut eidem provideret de medio, quo nobis revelatio debite adplicetur, & fidei unitas conservetur. 3. Medium hoc esse debet ratione existentiae certum; infallibile, universale & omnibus adcommodatum subjectis, satis obvium ac supremus controversiarum fidei iudex. 4. Tale est iudicium Ecclesiæ, cui ex Christi instituto competit suprema auctoritas docendi, & potestas, quascunque fidei & morum controversias decidendi, conjuncta cum inerrantiae privilegio. 5. Iudex hic tamen per se infallibilis non est Romanus Pontifex; 6. Sed Ecclesia docens h. e. corpus Pastorum eorum, quos Spiritus S. posuit Episcopus, regere Ecclesiam Dei. 7. Et hoc quidem inerrantiae privilegio gaudet Ecclesia docens, sive in Concilio generali congregata, sive in orbe christiano dispersa judicet.

§. III.

Sacrum Ecclesiæ Regimen.

1. Christus Ecclesiam suam ita instituit, ut sit societas inæqualis. 2. Potestatem spiri-

tualem regendi Ecclesiam solis concessit Apostolis, eorumque Successoribus Episcopis. 3. Petro tamen collatus fuit Primatus honoris & jurisdictionis. 4. Primatus hic cum morte Petri non expiravit; 5. Sed transit in ejusdem Successores Romanos Pontifices. 6. Jura Primatus distinguuntur in vera & prætenſa. 7. Vera, alia sunt primigenia & essentialia; alia accessoria. 8. Ex prætenſis vero alia sunt dubia, alia spuria & falsa, quæ, post diuturnas controversias, difficile tamen est, certo determinare.

S E C T I O III.

PRINCIPIA THEOLOGIAE CATHOLICAE GENERALIA.

§. I.

Sacra Scriptura.

I. Existit S. Scriptura, quo nomine intelligimus Verbum Dei sacris Scriptoribus divinitus inspiratum, & ab his scripto cum aliis communicatum. 2. Scriptura alia est veteris, alia novi Testamenti. 3. Canon genuinus sacrorum librorum est is, quem statuit Trid. Sess. IV. de Can. Script. 4. S. Scriptura ex originali in varias successive linguas translata est. 5. Inter versiones orientales præ reliquis
emi-

eminet ea, quæ vulgo septuaginta viralis audit, quæque tempore Christi & Apostolorum magna pollebat auctoritate. 6. Inter versiones latinas sola Vulgata authentica est. 7. Tridentinum tamen, eandem authenticam declarans, fontibus nihil detraxit auctoritatis in locis, ubi integri fluunt & incorrupti. 8. Ad genuinum Scripturæ sensum rite intelligendum, & debite proponendum plurimum servit Ars hermeneutica.

§. II.

T r a d i t i o.

1. Sacra Scriptura non est unica & æquata fidei regula; 2. Sed præter Verbum Dei scriptum admittendum est etiam traditum. 3. Via transmissionis, per quam illud ad nos pervenit, est omnino tuta. 4. Apostoli enim dogmata non scripta apud Ecclesias, quas fundarunt, deposuerunt; 5. Quæ summo studio semper ita conservata sunt, ut nunquam potuerint, immutari, aut illis contraria induci. 6. Dantur certæ regulæ, quibus Traditiones divinæ a non divinis, & hæ inter se discernantur. 7. Fontes Traditionis sunt Symbola fidei, libri liturgici, Acta Conciliorum & Scripta Ss. Patrum.

§. III.

Sancti Patres.

1. Sanctus Ecclesiæ Pater dicitur testis authenticus, mediatas traditionis, antiquitate, doctrina & sanctitate conspicuus. 2. Eorum in Ecclesia magna est auctoritas, in rebus ad fidem & mores pertinentibus. 3. Hæc ipsa tamen suos habet gradus. 4. Licet enim argumentum desumptum ex consensu unanimi Patrum sit omnino decretorium & irrefragabile; 5. Nullus tamen eorum, imo nec plures seorsim spectati per se infallibiles sunt. 6. Ut autem eorum consensus sit & habeatur unanimis, sufficit, si singularum Nationum eminentiores consentiant, & nemo contrarium adserat. 7. Si tamen sermo sit de dogmate, conjuncto cum praxi & observantia Ecclesiæ, sufficit etiam testimonium pauciorum, de universalitate doctrinæ testantium. 8. Patrologia præscribit certas regulas & cautelas, quas in lectione sanctorum Patrum observare debemus.

§. IV.

Definitiones Ecclesiæ.

1. Cum Ecclesia sit infallibilis controversiarum fidei iudex, definitiones ejusdem,
five

sive intra, sive extra Concilium factæ fuerint, Theologo præbent irrefragabile argumentum. 2. Omne tamen & illud solum Concilium est regula fidei, quod, & inquantum ab universa Ecclesia est acceptatum; quamprimum autem de acceptatione constat, sine ulteriore examine Concilio est suffragandum. 3. Si extra Concilium generale facta fuit definitio, tunc ut ea sit omnibus numeris absoluta, accedere debet consensus Ecclesiarum saltem moraliter universalis. 4. Hic consensus colligitur ex literis Episcoporum communicatoriis, ex praxi & observantia Ecclesiarum, ex libris symbolicis & liturgicis, conciliis particularibus &c. 5. Ex his colligitur, fidem nostram, quoad rationem sui intrinsecam & proxime resolvi in auctoritatem Dei revelantis; quoad rationem vero extrinsecam & remote, in auctoritatem Ecclesiæ proponentis. 6. Quin tamen in hac fidei analysi committatur circulus.

§. V.

Usus Rationis & aliarum scientiarum naturalium.

1. In Theologia & Religionis negotio ingens sane est rationis usus. 2. Servit enim non solum ad inveniendam veram revelationem; 3. Sed etiam ad dignoscendam veram Ecclesiam, ad detegendum authenticum con-

troversiarum fidei judicem, & ad vindicandam ab adversariorum machinationibus fidem orthodoxam. 4. Inventa tamen semel vera Ecclesia, captivare se debet in obsequium fidei; idque juxta ipsas prudentiæ leges. 5. Magnum quoque Theologo subsidium præstant aliæ Scientiæ & Artes: Philosophia, Philologia, Critica, Geographia, Historia, Jus naturæ &c.

P A R S II.

THEOLOGIA DOGMATICA SEU THEORETICA.

S E C T I O I.

DEUS CREATOR, HUMANAE BEATITUDINIS AUCTOR.

§. I.

D e u s.

1. **P**ræter rationem, revelatio quoque docet, Deum existere, eumque esse æternum, immutabilem, omni præsentem, omniscium, immensum, incomprehensibilem, omnipotentem, simplicissimum spiritum, summe veracem, optimum omnis boni retributorem, & justissimum omnis sceleris vindicem.
2. Eadem revelatio docet, Deum esse in natura unicum;
3. Et tamen in personis trinum,

num, Patrem, Filium & Spiritum S. 4. Tres hæ personæ, inter se distinctæ, participant unam eandemque naturam divinam, sed non eodem modo. 5. Pater enim a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. 6. Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. 7. Spiritus S. a Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. 8. Hoc tamen non obstante, in hac Trinitate nihil prius, aut posterius; nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. 9. Dogmata hæc, utut humanum captum longe superent; nullam tamen in se continent contradictionem. 10. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat,

§. II.

C r e a t o r,

1. Deus mundum hunc creavit ex nihilo, i. e. non ex præexistente quadam, materia; sed omnipotentia sua effecit, ut mundus ex non existente factus sit existens. 2. Inter res a Deo creatas eminent Angeli, nobilissimi spiritus, & homo corpore & anima immortalis constans. 3. Deus omnia ea, quæ creavit, summa & admirabili quoque providentia conservat, ac gubernat. 4. Nihil ergo in hoc universo sit sine Deo, aut positive volente, aut saltem permittente. 5. Ac proin casus & fatum a mundo exulant,

§. III.

§. III.

Humanæ Beatitudinis Auctor.

1. Deus mundum creavit, ut perfectiones suas manifestaret, & ut spiritus a se creatos, ad quos ratione animæ etiam homo pertinet, felices redderet. 2. Homines primi, a Deo creati, perfecta felicitate fruebantur. 3. Hæc felicitas effectus fuit & imaginis divinæ, & singularium beneficiorum, quibus cumulabantur. 4. Imago illa est complexus similitudinum cum Deo, in creatione homini tributarum. 5. Dividitur in primariam vel supernaturalem, & secundariam vel naturalem. 6. Hæc est similitudo hominis cum Deo quoad essentiam & facultates naturales, quibus a brutis & rebus inanimis discernitur. 7. Illa est similitudo hominis cum Deo quoad complexum virtutum præsertim moralium, & consistebat in sequentibus: α) in tali intellectu præstantia, ut homo verum & rectum, quodque ad præsentem ac futuram suam felicitatem pertineret, facillime intelligeret, nullisque erroribus, qui saluti ac felicitati suæ obessent, per se ac sua sponte obnoxius esset; β) in voluntatis, bonum amantis, malum averfantis justitia ac sanctitate, quæ proficiscebatur a gratia sanctificante, primos homines divinæ consortes naturæ faciente: γ) In facultatum animæ inferiorum, appetituumque cum superioribus conspiratione & harmonia felicissima. δ) In
exi-

eximio robore ac sanitate corporis, quod neque morbi cujusdam, neque mortis semina contineret: e) In imperio ac dominatu in cætera animantia, cunctasque telluris opes. 8. Imago Dei primaria erat accidentalis, homini indubitata, & ex beneficio Dei supernaturali collata, amissibilis & ex parte saltem restaurabilis; non ita imago secundaria; licet fœdari possit, ac fauciari.

S E C T I O II.

DEUS HUMANAË BEATITUDINIS AMISSAË RESTAURATOR.

§. I.

Beatitudo hominis amissa per peccatum.

1. Deus, ut a posteriori constat, homines in concreatis habitibus & donis confirmatos creare noluit: hinc statum quendam pirasticum, sive tentaminis subire debuerunt. 2. Lex pirastica primis hominibus, Adamo & Evæ, erat lex arboris vetitæ. 3. Primi parentes, cum hanc legem justissimam transgredierentur, peccarunt: & in hoc peccato continetur ratio transitus a statu naturæ innocentis ad statum præsentem naturæ lapsæ. 4. Peccatum enim istud extinxit in Protoplastis imaginem Dei primariam, ingentem peccandi proclivitatem excitavit, corpora ipsorum innumeris

meris infirmitatibus, miseriis & morti subjecit, eaque cum animis poenae aeternae rea fecit. 5. Peccatum Adami transit quoque in ejus posterum tum quoad reatum culpae, tum quoad reatum poenae. 6. Omnes igitur, qui ab Adamo descendunt ordinaria generatione (excepta B. V. Mariae) concipiuntur in peccato originali, ac aeternae damnationi obnoxii sunt.

§. II.

Beatitudinis amissae restauratio per Christum Redemptorem.

1. Deus pro infinita sua misericordia ab aeterno decrevit, genus humanum a tam miseranda calamitate vindicare. 2. Noluit tamen peccata hominum sine praestita satisfactione condonare. 3. Cum autem purus homo Deo debite satisfacere nequiverit. 4. Misit Deus Filium suum factum ex Muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. 5. Fuit is Jesus Christus, Verbum Patris, verus Deus, tot typis praefiguratus, tot vaticiniis praenunciatus, qui Spiritus S. virtute humanum corpus ex Virgine Maria adsumpsit, naturamque humanam cum Divina in unitate personae conjunxit. 6. Ex hac unionem hypostatica oritur in Christo communicatio idiomatum ita, ut sub diverso naturarum respectu praedicata contradictoria in Christo verificentur. 7. Christus
per

per vitam suam non solum Doctoris ac Legislatoris; sed etiam veri Sponsoris, Redemptoris, & Sacerdotis officio functus est; offensum Deum placavit, ac vere, proprie & plene pro nobis satisfecit. 8. Passus enim est pro salute nostra, crucifixus, & mortuus. 9. Tertia vero post mortem die resurrexit a mortuis. 10. Et consummato redemptionis humanæ negotio ascendit ad cœlos. 11. Sedet a dextris Dei Patris omnipotentis in gloria, 12. Tanto major, etiam quoad humanitatem, Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.

S E C T I O III.

*DEUS BEATITUDINIS RESTAURATAE COLLA-
TOR ET SANCTIFICATOR.*

§. I.

*Operationes Gratiae ex meritis Christi
Redemptoris.*

1. **C**hristus per vitam, passionem & mortem suam nobis meruit omnia gratiae dona, quæ justificationem nostram antecedunt, vel comitantur, vel subsequuntur. 2. Gratia igitur omnis est ex meritis Christi; nulla secundum merita nostra. 3. Gratia primaria divisione abit in actualem & sanctificantem. 4. Sine gratia actuali, intellectum illuminante & volun-

luntatem movente homo nec opus salutare perficere, imo nec initia fidei habere potest. 5. Non omnis tamen gratia actualis semper est efficax; sed datur etiam inefficax seu sufficiens. 6. Illa nullam imponit agendi necessitatem; 7. Hæc vero, saltem justis volentibus & conantibus, dum præceptum urget, nunquam deest. 8. Gratia sanctificans, seu justificans est actio, qua homo e statu injustitiæ ad statum justitiæ transfertur. 9. In justificatione peccata vere delentur & homo interius renovatur. 10. Justificatus per bona opera, gratiæ actualis ope peracta, vere meretur.

§. II.

Media operationum gratiæ, Sacramenta.

1. Fontes gratiarum sunt novæ Legis Sacramenta. 2. Hæc effectum suum producunt ex opere operato. 3. Numero sunt septem, scilicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo & Matrimonium. 4. Baptismus tollit præter peccatum Originale etiam actualia, si in subjecto adsint. 5. Parvulis quoque valide administrari potest ac debet. 6. Estque lege saltem ordinaria necessarius ad salutem. 7. In Eucharistia Christus vere, realiter & essentialiter præsens est. 8. Et quidem ita, ut panis & vini substantia plane non remaneat. 9. Usus calicis
Laicis

Laicis necessarius non est ex institutione Christi.
 10. In Missa offertur verum ac proprie dictam
 sacrificium. 11. In Pœnitentiæ Sacramento
 peccata vere remittuntur. 12. Ad hunc ta-
 men effectum consequendum lege ordinaria &
 divina necessaria est sic dicta confessio auricu-
 laris. 13. Remissa per hoc Sacramentum cul-
 pa & pœna æterna, non semper quoque remit-
 titur omnis pœna temporalis. 14. Pro hac
 satisfacere possumus & tenemur. 15. Ad hunc
 finem utilis est usus indulgentiarum; 16. Qua-
 rum concedendarum Ecclesia habet potestatem.

§. III.

Beatitudinis collatio & Hominis Novissima.

1. Quamvis Deus vere ac sincere velit
 omnes homines salvos facere; non tamen actu
 omnes homines salvat; 2. Sed eos solum, qui
 cum gratia finalis perseverantiæ moriuntur. 3.
 Quicumque tamen pereunt, sua culpa pereunt,
 & quicumque salvantur, ex adultis ratione
 utentibus, non sine propriis meritis salvantur.
 4. Hinc prædestinatio & reprobatio non in-
 ferunt hominibus fatalem necessitatem. 5. Sta-
 tutum est omnibus hominibus semel mori, post
 hoc autem iudicium particulare. 6. Datur
 vita æterna seu beatitudo consummata, ad
 quam post mortem animæ sanctæ, & plene
 purgatæ statim perveniunt; 7. Quæ autem

M

nondum

nondum satis purgatæ sunt, prius poenas pro peccatis residuas luere debent, adeoque datur Purgatorium. 8. Sanctos æterna felicitate fruentes colere & invocare, honestum est, & utile. 9. Datur quoque infernus, ex quo nulla redemptio. 10. Omnes homines aliquando resurgere habent cum corporibus suis, & redduntur sunt de factis propriis in universali iudicio rationem. 11. Peraçto hoc iudicio, qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem æternum.

PARS III.

THEOLOGIA POLEMICA.

SECTIO I.

POLEMICAE PARS THEORETICA.

§. I.

Polemicae Natura.

Theologia Polemica est scientia, errantes quoad fidem impugnandi, & ad veram Religionem adducendi. 2. Scientia hæc Ecclesiæ non solum utilis, sed & necessaria est. 3. Objectum illius sunt errores & falsa eorum systemata, qui a vera fide deviant. 4. Liverissimæ deviorum sectæ ad duas classes commode redu-

reducuntur, nimirum Antichristianorum & Anticatholicorum. 5. Scopus Polemicæ primarius est, ut deviantes convincantur errorum, & mediante hac cognitione, cœlesti gratia illuminante interius & movente, in rectum veritatis tramitem reducantur. 6. Principia, quibus methodo speciali ad hunc finem utitur, præter ea, quæ subministrat revelatio, sunt etiam ipsæ Adversariorum absurdæ hypotheser, pugna opinionum se mutuo jugulantium, variationes continuæ, & sequelæ absurdæ. 7. Ex his patet, magnum Polemicam inter & Dogmaticam esse discrimen. 8. Adeoque merito una ab altera separatur.

§. II.

Controversiæ cum Antichristianis.

1. Nomine Antichristianorum veniunt
 a) increduli, scilicet Athei, & Deistæ, qui vel materialistæ sunt, vel naturalistæ: b) infideles, nimirum Gentiles, Mahumetani & Judæi. 2. Atheismus adeo absurdus est, & sanæ rationi repugnans, ut merito dubites, utrum unquam theoreticus extiterit. 3. Errores Deistarum, quos confutare Polemicum decet, versantur circa discrimen boni & mali; circa animæ spiritualitatem, libertatem & immortalitatem; circa possibilitatem & existentiam tum Religionis revelatæ, sive Mosaicæ, sive Christianæ;

stianæ; tum & miraculorum & prophetiarum, quibus utraque insignitur. 4. Paganismus ex principiis sanæ rationis facile convellitur. 5. Religio Mahumetis, ex fraudibus orta, armorum & libidinis licentia propagata, omnibus destituitur divinæ revelationis characteribus. 6. Judæorum error principalis est, quod Messiam in Lege veteri adpromissum adhucdum expectent. 7. Sed eos hallucinari vehementer, evincunt prophetiæ Gen. 49, 8. seqq. Dan. 9, 24. seqq. Agg. 2, 7. & Malach. 3, 1. - 8. Argumentum firmum quoque suppeditat universalis gentium conversio, & status præsens exilii, dispersionis ac contemptus Judæorum. 9. Cum autem hæ, aliæque prophetiæ adcurate in Jesu Nazareno adimpletæ sint; 10. Pessime quoque faciunt, dum Religionem christianam rejiciunt.

§. III.

Controversiæ cum Anticatholicis.

1. Anticatholici in tres potissimum classes dividuntur, scilicet in Lutheranos, Calvinistas & Socinianos. 2. Inter errores, quos foveant, alii sunt ipsis communes, alii singulis sectis proprii. 3. Errores communes præcipui sunt, α) distinguendum esse in sensu ipsis proprio, inter articulos fidei fundamentales & non fundamentales: β) Scripturam esse omnino claram, & sufficientem ad determinandas fidei controversias; γ) reji-

rejiciendas esse divinas traditiones; d) viam examinis ac discussionis esse medium pro unoquoque ad determinanda credenda: e) Ecclesiam non esse necessario semper visibilem, nec infallibilem controversiarum fidei judicem: ζ) Non dari Hierarchiam Ecclesiasticam. 4. Error characteristicus Lutheranismi, saltem strictioris, reponi potest in articulo de justificatione, ex quo reliqui errores derivantur. 5. Capitalis Calvinismi error circa Sacramentum Eucharistiæ versatur. 6. Fons errorum, quos Socinianismus complectitur, est arbitraria Scripturam ad ductum solius rationis interpretandi licentia. 7. Eorum errores præcipui sunt, quod negent existentiam & transfusionem peccati originalis, mysterium Ss. Trinitatis, Divinitatem Christi, ejus veram ac propriam satisfactionem, & septem novæ Legis Sacramenta.

SECTION II.

POLEMICAE PARS PRACTICA.

§. I.

Leges Disputationis Polemicæ.

1. Solo veritatis amore, non contentionis studio disputantes ducantur. 2. Lex charitatis observetur: odio habeatur error, non

errans. 3. Disputans debita instructus sit notitia rei in controversiam adductæ, eorumque momentorum, quibus utraque pars innititur. 4. Studia partium ac præjudicia seponantur; quin tamen Ecclesiæ auctoritas deferatur, quam antea demonstratam jam & cognitam suppono. 5. Errores adversariorum non exaggerentur; sed candide & gænuine exponantur. 6. Status quæstionis rite determinetur, nec unquam a præcipuo controversiæ puncto aberretur.

§. II.

Media revocandi errantes ad veram fidem.

I. Contra quoscunque in fide errantes utiliter adhibetur argumentum popolare, ex consideratione periculi petatum, cui relicta via tutiore in re gravissima sese exponunt. Neque argumentum isthoc est partus ignorantiae, si debito modo adhibeatur. 2. Ad argumenta popularia quoque pertinet ablatio præjudiciorum, quibus adversarii non raro tenentur, v. c. præconcepta opinio de maledicendis parentibus, de Tyrannide Pontificia, de Messia cum magna pompa venturo &c. 3. Argumento præscriptionis, quod Patribus admodum familiare fuit, generaliter prosteruntur hæreses. 4. Polemicum nosse oportet causas

causas errorum & indolem errantium. 5. Pro diversitate circumstantiarum diversimode tractandi sunt errantes: præprimis tamen Polemicum ornant mansuetudo, charitas & patientia. 6. Inter ea vero omnia, quæ statui possunt, media, nullum efficacius, gratia Dei, idcirco precibus incessanter efflagitanda.

P A R S IV.

THEOLOGIA MORALIS SEU PRACTICA.

§. I.

Regula actionum humanarum.

1. **R**egula actionum humanarum alia interna est, alia externa. 2. Regula interna est conscientia, quæ multifariam dividitur. 3. Conscientia recta obligat positive & negative. 4. Idem dicendum de conscientia invincibiliter erronea. 5. Vincibiliter autem erronea tantum obligat negative, non positive. 6. Stante conscientia dubia agens peccat, & quidem in ea specie, sub qua malitiam actionis adprehendit. 7. Unde licite nemo agit, nisi sit de honestate actionis moraliter certus. 8. Dictamen moraliter certum efformari potest,

si sit vere probabilius, legem non existere, aut in hoc casu non obligare. 9. Non tamen, si existentia & obligatio legis sit probabilior, aut æque probabilis. 10. Regula actionum humanarum extrinseca sunt leges, quæ sunt vel naturales, vel divino positivæ, vel ecclesiasticæ, vel civiles. 11. Leges hæ, si sufficienter fuerint intimatæ, obligant in conscientia.

§. II.

Earundem imputatio.

Ut actio imputari possit, requiritur deliberatio intellectus, & consensus voluntatis liber. 2. Quo major est deliberatio, & quo liberior consensus, eo major est etiam imputatio. 3. Ut tamen actus imputetur, non requiritur semper reflexa deliberatio, & directus consensus; 4. Sed sufficit etiam culpabilis inadvertentia, & consensus indirectus. 5. Id quam maxime tenet de iis, qui malam peccandi consuetudinem contraxerunt.

§. III.

Officia moralia.

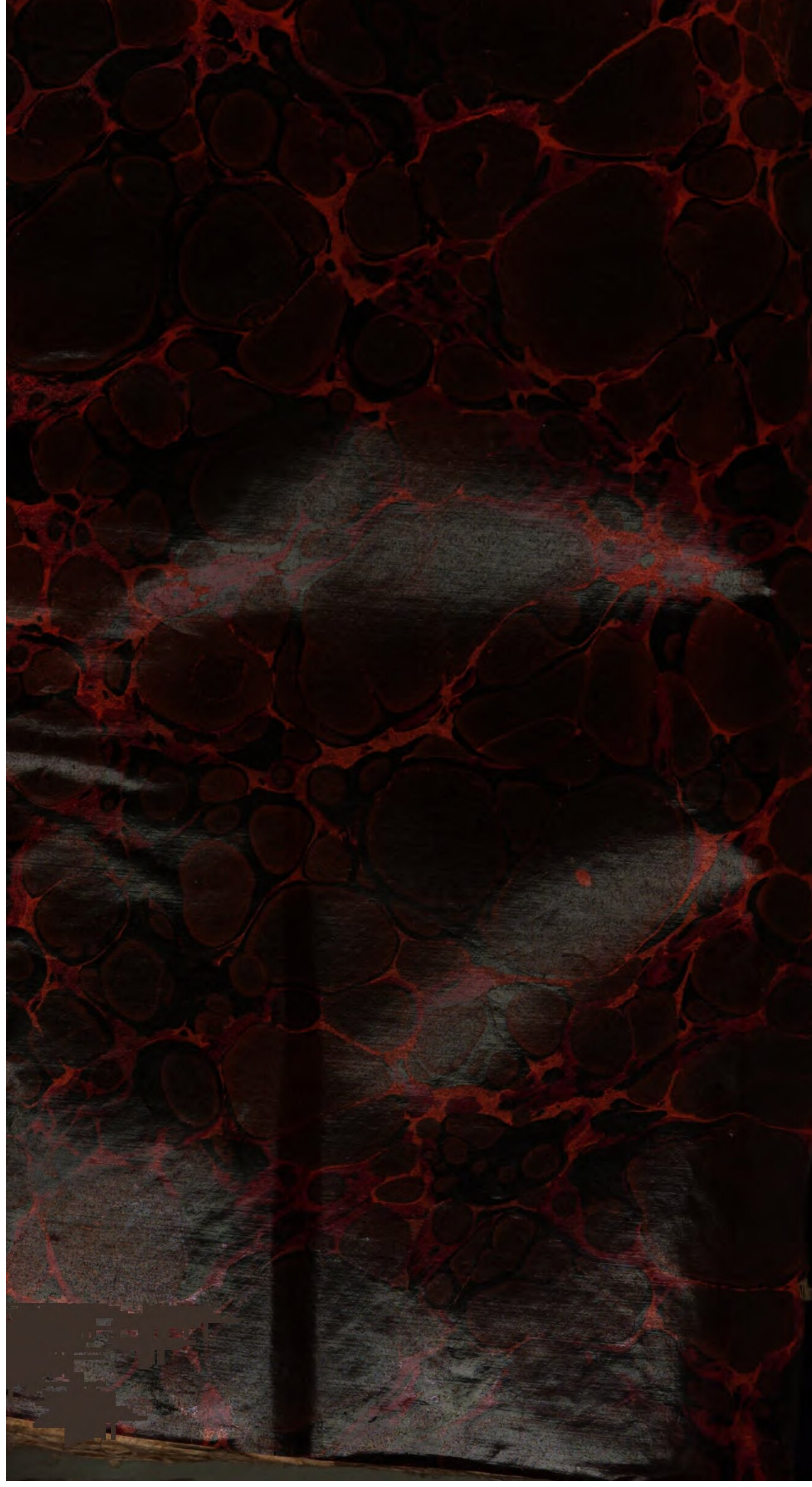
1. Officia nostra commode dividuntur in ea, quæ Deo, nobismet, & proximo debemus

mus. 2. Inter ea, quæ Deo debemus, eminet primum & maximum mandatum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. 3. Tenemur quoque in Deum credere, in eum sperare, & sæpius per vitam elicere actus formales fidei spei & charitatis. 4. Post Deum tenemur nos ipsos diligere. 5. Diligenter tamen cavendum, ne hic amor in vitiosam philautiam degeneret. 6. Occisio sui directæ nunquam est licita. 7. Indirectæ tamen licita est, si eam bonum Religionis, aut Reipublicæ exposcat. 8. Officia proximo impendenda Christus hac regula conclusit: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. 9. Ergo quodcumque vis, ut faciant tibi homines, fac & illis: & contra: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. 10. Tenemur non solum amicos, sed etiam inimicos diligere. 11. Tenemur quoque sub certis conditionibus succurrere proximo in necessitate constituto, & eleemosynas elargiri.

*A D P E N D I X.**SELECTA QUAEDAM HISTORIAE ECCLESIASTICAE CAPITA, CUM DOGMATIS NEXA.*

S1. Petrus Romæ fuit, & ibidem martyrium subiit. 2. Apostoli nunquam baptizarunt in solo nomine Jesu. 3. Josephi Judæi testimonium honorificum de Jesu Christo authenticum est. 4. A primis Ecclesiæ sæculis viguit disciplina arcani. 5. Ecclesia in causa Ariatorum nunquam defecit. 6. Nestorius errores, quorum vulgo insimulatur vere docuit, ac proin merito & legitime damnatus est a Concilio Ephesino. 7. Joannes Antiochenus, quanquam multa in hoc Concilio egerit, tanto Præsule indigna; 8. Nunquam tamen erroribus Nestorii interne adhæsit. 9. Injuste etiam S. Joannes Chrysostomus Nestorianismi incusatur. 10. In causa Monothelitarum quid de Honorio I. R. P.? — In varias abeunt sententias & qui eum excusant, & qui vituperant. Illud mihi videtur certum, in hac controversia, diu multumque agitata, certi quidquam statui necdum posse.

Priestley, Joseph,

In veram originem dogmatis christiani de SS. Trinitate disquisitio
theologica, antisociniana

Moguntiae 1786

Diss. 2075,13

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10849122-6

VD18 15109739-001